

Universiteit
Leiden

Een langdurig ongedocumenteerd bestaan: *leven versus beleid*

Een onderzoek naar het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van irreguliere migranten, de praktijk van gedogen en de daaraan verbonden consequenties voor langdurig ongedocumenteerden in Nederland

Oostveen, G.P. (Glenn)
MA-scriptie Geschiedenis
Governance of Migration and Diversity

Een langdurig ongedocumenteerd bestaan: *leven versus beleid*

Een onderzoek naar het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van irreguliere migranten, de praktijk van gedogen en de daaraan verbonden consequenties voor langdurig ongedocumenteerden in Nederland

Naam:	Glenn Pieter Oostveen
Studentnummer:	1112880
E-mail:	glennootveen@gmail.com
Studierichting:	Geschiedenis
Specialisatie:	Governance of Migration and Diversity
Datum:	1 juli 2018
Onder begeleiding van:	dr. I. A. Glynn
Tweede lezer:	Prof. dr. M.L.J.C. Schrover
Aantal woorden:	28.539 *

*excl. voetnoten, bibliografie en bijlagen

*Regels veranderen, alles is veranderd. Alles is veranderd.
Vroeger was het makkelijk, maar nu moeilijk. Moeilijk.*

Hatem

Lijst met afkortingen

BBB	<i>Bed Bad Brood(voorziening)</i>
CBS	<i>Centraal Bureau voor de Statistiek</i>
DT&V	<i>Dienst Terugkeer & Vertrek</i>
ECSR	<i>Europees Comité voor Sociale Rechten</i>
EVRM	<i>Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens</i>
EER	<i>Europese Economie Ruimte</i>
HvJ EU	<i>Hof van Justitie van de Europese Unie</i>
IND	<i>Immigratie en Naturalisatie Dienst</i>
KhAD	<i>Khadimat-e Atal'at-e Dowlat (Afghaanse staatsveiligheidsdienst 1980 -1992)</i>
LVV	<i>Landelijke Vreemdelingen Voorzieningen</i>
NIVEL	<i>Bij oprichting Nederlands Instituut Voor onderzoek van de EersteLijnsgezondheidszorg</i> <i>Nu: Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg</i>
IOM	<i>International Organization for Migration</i>
PvdA	<i>Partij van de Arbeid</i>
VNG	<i>Vereniging Nederlandse Gemeenten</i>
VOG	<i>Verklaring Omtrent Gedrag</i>
VVD	<i>Volkspartij voor Vrijheid en Democratie</i>
Wav	<i>Wet arbeid vreemdelingen</i>
WODC	<i>Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum</i>

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie over de verklaringen en consequenties van een langdurig ongedocumenteerd bestaan in Nederland. Deze historische thesis is geschreven ter afronding van het Leiden-Delft-Erasmus masterprogramma *Governance of Migration and Diversity* 2017-2018. Van februari tot en met juni 2018 heb ik gewerkt aan het vooronderzoek, gesprekken met respondenten gevoerd en dit werkstuk geschreven.

Door een bezoek aan het Wereldhuis tijdens mijn stage bij het toenmalige Ministerie van Veiligheid en Justitie werd mijn interesse gewekt voor de daar aanwezige ongedocumenteerden. Mijn intentie was om te schrijven over deze groep migranten waar veel media-aandacht naar uitgaat, maar waar de mate van empirisch onderzoek en de bijbehorende kennis over beperkt is. Door verschillende gesprekken met Irial Glynn, mijn scriptiebegeleider, alsmede met Renate Bos en Masja van Meeteren heb ik mijn centrale vraag en onderzoek de richting kunnen geven die het nodig had. Voorafgaand aan de interviews heb ik aan hen mijn vragen voorgelegd, maar ook Lizebeth Melse, die gelijktijdig een vergelijkbaar onderzoek deed voor Stichting Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt. Hierdoor zag ik de noodzaak in van het stellen van ‘de moeilijke vragen’.

Het onderzoek heb ik zeer positief en leerzaam ervaren. Wel vond ik het soms lastig om te gaan met de netelige positie waarin de respondenten zich bevonden, waarbij ik hen vervolgens vrij directe vragen stelde over hun verleden en de huidige situatie.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken voor hun steun en bijdrage aan deze thesis. Allereerst wil ik Irial Glynn bedanken voor de uitstekende begeleiding en het enthousiasme gedurende het gehele traject. Tevens wil ik alle respondenten bedanken voor het delen van hun verhalen en ervaringen. Voorts ben ik dankbaar voor de medewerking van de betrokkenen bij het Wereldhuis. Daarnaast wil ik mijn vriendin, vrienden en familie bedanken voor alle steun en het geduld. In het bijzonder wil ik mijn ouders en zus bedanken voor hun hulp, geduld en wijsheid. Ik betwijfel of ik zonder hun motiverende woorden gedurende mijn studietijd en daarvoor ooit dit voorwoord had kunnen schrijven.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Glenn Pieter Oostveen

Leiden, 1 juli 2018

Samenvatting

Sinds de jaren negentig zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar ongedocumenteerden in Nederland. Zo zijn er schattingen gedaan naar het aantal onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten alsook onderzoek naar werk, criminaliteit en huisvesting. In deze onderzoeken is echter geen rekening gehouden met de duur van het verblijf, terwijl het niet onwaarschijnlijk is dat een langdurig verblijf van invloed is op de mogelijke uitkomsten van dergelijke studies.

In deze thesis is daarentegen specifiek aandacht voor de groep ongedocumenteerden die een langere tijd in Nederland verblijft. Middels een analyse van gesprekken met twaalf onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten zijn er verklaringen gezocht voor de vraag waarom langdurig ongedocumenteerden, die langer dan zeventien jaar in Nederland verblijven, nog niet zijn gelegaliseerd. Dit werd gedaan aan de hand van drie hypothesen, namelijk (1) de ongedocumenteerden waren bewust van de legalisatieregeling, maar voldeden niet aan de eisen die door de overheid werden gesteld; (2) de ongedocumenteerden hebben geen gebruik gemaakt van de legalisatieregelingen, omdat zij dit niet noodzakelijk achtten; (3) de ongedocumenteerden zijn niet gelegaliseerd, omdat zij niet of te laat op de hoogte waren van de legalisatieregeling.

Daarbij wordt onderzocht wat de consequenties zijn van het langdurig onrechtmatig verblijf in Nederland. De gesprekken vonden allen plaats bij het Wereldhuis, een project dat zich inzet voor ongedocumenteerden op het gebied van informatie en begeleiding, maar het organiseert ook cursussen en culturele activiteiten.

Om de hoofdvraag te beantwoorden is er in deze thesis allereerst een beschrijving gegeven van de reactie en houding van het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van irreguliere migranten vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, alsook de legalisatieregelingen die in deze periode plaatsvonden.

Onderstaand worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek beknopt opgesomd:

- Het bleek dat het overheidsbeleid ten aanzien van ongedocumenteerden steeds restrictiever werd en daarmee de tolerantie jegens ‘spontane migranten’ gedurende de decennia almaar afnam.
- In 2005 werd door de wetwijziging van de Wet arbeid vreemdelingen strenger toegezien op de handhaving van boetes voor illegale tewerkstellingen, waardoor het voor ongedocumenteerden moeilijker werd om een baan te verkrijgen of te behouden. Sindsdien is het leven voor ongedocumenteerden een stuk moeilijker geworden.

- Het merendeel van de langdurig ongedocumenteerden was afkomstig uit Noord-Afrika. Het is door een gebrek aan gegevens niet bekend in hoeverre dit representatief is voor de gehele groep langdurig ongedocumenteerden. Wel is bekend dat onder de bezoekers van soortgelijke projecten als het Wereldhuis ook mensen afkomstig uit Indonesië en de Filipijnen zijn.
- De gemiddelde leeftijd van de geïnterviewde ongedocumenteerden was bijna 55 jaar. Daarbij is er een verschil van één jaar tussen de gemiddelde tijd dat de langdurig ongedocumenteerden in Nederland waren en de tijd dat zij in het land van herkomst woonden. Dit houdt in dat de ongedocumenteerden volgend jaar even lang in Nederland zijn als in hun geboorteland. De duur van het verblijf in Nederland varieerde van zeventien tot 39 jaar.
- Het bleek dat in de meeste gevallen de respondenten geen verblijfsvergunning hadden verkregen op basis van legalisatieregeling, omdat zij niet voldeden aan de gestelde criteria. Het was echter voor sommigen van hen niet gemakkelijk om aan de criteria te voldoen. Een ander deel van de respondenten deed geen aanvraag voor de legalisaties, omdat zij hier toentertijd de noodzaak niet van inzagen. Daarnaast waren enkele respondenten niet op de hoogte van een legalisatie. Ook gaven de langdurig ongedocumenteerden aan om op een eerlijke manier te willen legaliseren, hetgeen gezien kan worden als een van de redenen voor hun voortdurende ongedocumenteerde verblijf in Nederland.
- De sociale contacten van de respondenten waren beperkt en in sommige gevallen resulteerde de toenemende druk op het geringe netwerk voor een afname van de bereidheid tot hulp. Het gevolg hiervan was dat de respondenten in verloop van tijd afhankelijk raakten van overheidsvoorzieningen of maatschappelijke organisaties.
- Het contact met familie en vrienden in het land van herkomst was eveneens beperkt, zowel door sterfte als door het nalaten van materiële en immateriële investeringen aldaar. De respondenten gaven ook aan mede hierdoor niets te hebben in het land van herkomst mochten zij terugkeren.
- Er was weinig sprake van criminele antecedenten onder de respondenten. Slechts twee zijn veroordeeld voor inbraken, waarvan er één dateert uit 1986. Verder geldt dat de langdurig ongedocumenteerden vaker in aanraking zijn geweest met de politie en in detentie zijn geplaatst, maar dat dit voornamelijk berustte op toevallig- en onhandigheden, waar mensen met een verblijfsvergunning slechts een waarschuwing of boete voor krijgen.
- Ongedocumenteerden moeten net als ieder ander betalen voor (de voortzetting van) rechtelijke procedures. Voor hen is dit veelal voor een aanvraag of het hoger beroep van

een procedure voor een verblijfsvergunning. Irreguliere migranten mogen echter niet werken, waardoor het voor hen lastig is om een bepaald bedrag te sparen.

- De langdurig ongedocumenteerden ondervonden relatief veel gezondheidsklachten, zowel fysiek als mentaal. Zij zijn echter positief gesteld over de kwaliteit van de verkregen zorg alsmede de toegang daartoe.
- Door het lange verblijf in Nederland en de afwezigheid van banden met het land van herkomst identificeerden veel van de respondenten zich met Nederland. Daarbij bleek dat de langdurig ongedocumenteerden in zekere zin zijn opgegaan in de Nederlandse samenleving. Zo spreken zij de taal en hebben zij zich de Nederlandse normen en waarden toegeëigend.
- Veel respondenten gaven aan dat zij graag zelfstandig en onafhankelijk in Nederland willen leven. Na het verkrijgen van een verblijfsvergunning stellen zij dat zij wit willen werken en niet afhankelijk willen zijn van financiële overheidssteun. Daarnaast willen de respondenten een ‘gewoon rustig leven’, met werk, een vrouw, kinderen en vakanties.

Door de historische insteek van deze scriptie is het mogelijk geweest om verschillende respondenten te bevragen over legalisaties waar soms jaren tussen zaten. Het werd daardoor duidelijk dat niet alleen de verschillende hypothesen elkaar niet uitsluiten door de diversiteit onderling, maar ook door de veranderingen die de ongedocumenteerden doormaken als gevolg van een langdurig ongedocumenteerd verblijf in Nederland.

Inhoudsopgave

Lijst met afkortingen	IV
Voorwoord	V
Samenvatting	VI
Inleiding:	1
Inleidend.....	1
Historiografisch debat.....	4
Theoretisch kader.....	9
Methode.....	20
Materiaal	23
1: Een overzicht van het beleid en de praktijk van gedogen vanaf 1960	25
1.1 Fase 1 (1960-1969): tolerantie door behoefte	25
1.2 Fase 2 (1969-1991): tolerantie door gedogen	25
1.3 Fase 3 (1991-heden): legalisaties en restricties	27
2: Redenen voor het ontbreken van een verblijfsvergunning	34
2.1 De respondenten: een profiel	35
2.2 Het beleidsperspectief.....	38
2.3 Het menselijke perspectief	43
2.4 Samenvatting en conclusie	47
3: Een leven zonder papieren in Nederland	50
3.1 Sociale contacten en netwerk.....	51
3.2 Ervaringen met de Nederlandse autoriteiten	55
3.2.1 (Vreemdelingen)politie en detentie	55
3.2.2 Procedures en rechtsgang	58
3.3 Leefomstandigheden	60

3.3.1 Gezondheid en zorg.....	60
3.3.2 Huisvesting.....	62
3.3.3 Werk.....	63
3.4 Geworteld in Nederland.....	64
3.4.1 Identificatie	64
3.4.2 Motivatie.....	66
3.5 Samenvatting en conclusie	67
Conclusie	70
Bibliografie	76
Bijlagen.....	83
Bijlage 1: Beleidsuggesties en aanbevelingen.....	83

Inleiding

Inleidend

“Er is bijna geen onderwerp dat zoveel – vaak heftige meningen – oproept als migratie”, stelt Carel Stolker, rector magnificus van de Universiteit Leiden.¹ Drie jaar na de bed-bad-broodcrisis tussen de VVD en de PvdA blijft de discussie omtrent irreguliere migratie en de opvang van ongedocumenteerden en met name uitgeprocedeerde asielmigranten een precair onderwerp in Den Haag.² Jos Wiens, hoofdonderhandelaar namens de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) met het ministerie van Justitie en Veiligheid, geeft in dezen aan dat de Landelijke Vreemdelingen Voorzieningen (LVV) ook niet op korte termijn te verwachten zijn. Het gaat desalniettemin de goede kant op met de onderhandelingen over de LVV, die de bed-bad-broodvoorzieningen (BBB) boventallig moeten maken, stelt Wiens. De gesprekken hierover zijn ‘verder dan ooit tevoren’.³

Wettelijk gezien moeten migranten, om in Nederland rechtmatig te verblijven, in het bezit zijn van een geldige werk- of verblijfsvergunning. Indien men niet (meer) over zo’n document beschikt, is men in feite onrechtmatig – ofwel ‘illegaal’ – in Nederland. Het inreizen of verblijven van irreguliere migranten in Nederland is echter geen nieuw fenomeen. Sinds het invoeren van de eerste *Vreemdelingenwet* in 1849, de *Wet toezicht vreemdelingen* in 1918 en de *Wet op de grensbewaking* in 1920 is er een wettelijke basis ontstaan voor het uitsluiten van ongewenste vreemdelingen.⁴ Hoewel irreguliere migratie van oudsher voornamelijk wordt gezien als een grensprobleem, valt aan recentere discussies te bemerken dat de interne of binnenlandse component van de ‘strijd tegen illegale migratie’ aanzienlijk vaker wordt opgevoerd in een aantal Europese landen.⁵

Het is lastig om het aantal irreguliere migranten dat in Nederland verblijft te bepalen, juist omdat deze groep per definitie niet geregistreerd staat.⁶ De Nederlandse Politie stelt dat er in

¹ Carel Stolker, ‘Carel Stolker Houdt woord’, *Leidraad* 5:2 (2018) 1 – 52, p. 5.

² In de literatuur bestaat er geen consensus over de meest geschikte benaming mensen zonder papieren. In deze scriptie zal ik de termen ongedocumenteerden en irreguliere migranten uitwisselbaar gebruiken.

³ Remco Meijer, ‘Opvang illegalen nog steeds splijtzaam in kabinet, maar gesprekken zijn ‘verder dan ooit tevoren’, *de Volkskrant*, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/opvang-illegalen-nog-steeds-splijtzwam-in-kabinet-maar-gesprekken-zijn-verder-dan-ooit-tevoren-~beab34a1/> (13-6-2018).

⁴ Godfried Engbersen, ‘De illegale vreemdeling’, in: Jack Burgers en Godfried Engbersen eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 11 – 30, p. 15 – 16.

⁵ Dennis Broeders & Godfried Engbersen, ‘The fight against illegal migration: Identification policies and immigrants’ counterstrategies’, *American Behavioral Scientist*, 50:12 (2007) 1592–1609.

⁶ Herman Obdeijn & Marlou Schrover, *Komen en Gaan: immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008) 348.

Nederland ‘veel’ irreguliere vreemdelingen zijn alsmede dat zij Nederland dienen te verlaten en terug te keren naar het land van herkomst.⁷ Ondanks de kennisname van de aanwezigheid van ongedocumenteerden in Nederland, blijft de beschikbare empirische informatie over deze groep schaars. Echter, sinds de jaren negentig zijn er verschillende onderzoekers geweest die schattingen hebben gedaan van het aantal irreguliere migranten in Nederland. Onderzoekers waren dikwijls beperkt in hun reikwijdte met betrekking tot het contact maken met irreguliere migranten, waardoor er slechts kwantitatief onderzoek gedaan kon worden op basis van politierapporten. Recentelijk wordt er daarentegen steeds meer kwalitatief onderzoek gedaan, waardoor er meer inzicht is gekomen in niet alleen de aantallen, maar ook de beweegredenen en aspiraties van ongedocumenteerden in Nederland en elders.⁸

De publicaties over irreguliere migranten hebben tot op heden nochtans een groep irreguliere migranten onderbelicht gelaten, namelijk de groep ongedocumenteerden die al voor een langere tijd in een land aanwezig zijn. Door dit onderzoek te focussen op langdurig ongedocumenteerden in Nederland wordt er met deze thesis gepoogd dat gat in de literatuur te dichten.

Indien ongedocumenteerden uit deze groep door onmacht of uit vrije wil besluiten oud te worden in Nederland, hebben zij momenteel geen recht op pensioen, bijstand of enig andere vorm van een financiële bijdrage voor voedsel of onderdak. Door lichamelijke ongemakken die met de leeftijd ontstaan, is het denkbaar dat zij in de toekomst– nog meer dan nu – afhankelijk raken van voorzieningen zoals bed-bad-brood en van bereidwillige hulporganisaties. Mijns inziens is het aannemelijk dat deze kwestie zal uitmonden in een maatschappelijk vraagstuk met de daarbij behorende publieke en politieke discussies. Kennisname van het bestaan, wetenschap van de achtergrond, het welzijn en de knelpunten, maar ook de motivaties zijn derhalve essentieel. Eveneens kan men zich afvragen hoe het mogelijk is dat irreguliere migranten zich al zo’n lange tijd in Nederland bevinden zonder te zijn gelegaliseerd of uitgewezen.

Denkbaar is het dat langdurig ongedocumenteerden over het algemeen ouder zijn dan irreguliere migranten die hier voor een kortere periode zijn. Het is daarnaast aannemelijk dat het voor een deel van deze groep niet mogelijk is om terug te keren naar het land van herkomst, omdat zij dit anders al hadden gedaan, met of zonder dwang van overheidsinstanties. Voor een aantal van

⁷ Politie, Thema’s: Illegaliteit/ Vreemdelingen, <https://www.politie.nl/themas/illegaliteit-vreemdelingen.html> (22-3-2018).

⁸ Zie: Masja van Meeteren, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands: Aspirations and Incorporation* (Amsterdam 2014); Masja van Meeteren, ‘Aspiraties en sociale activiteiten van irreguliere migranten in de Lage Landen’, *Sociologie* 6 (2010) 50 – 73; Lilian Magalhaes, Christine Carrasco & Denise Gastaldo, ‘Undocumented Migrants in Canada: A Scope Literature Review on Health, Access to Services, and Working Conditions’, *Journal of Immigrant and Minority Health* 12 (2010) 132 – 151; Alice Bloch, Nando Sigona & Roger Zetter, ‘Migration routes and strategies of young undocumented migrants in England: a qualitative perspective’, *Ethnic and Racial Studies* 34:8 (2011) 1286 – 1302.

hen geldt dat het punt nadert of al is bereikt dat zij langer in Nederland verblijven dan dat zij in het land van herkomst woonachtig waren. Eén van de aspecten die in dit onderzoek wordt belicht is daarom de mate waarin de ongedocumenteerden zich in de loop der tijd verbonden zijn gaan voelen met Nederland, alsmede de potentiële verwatering van de banden met het land van herkomst.

De centrale vraag van deze thesis is als volgt: waarom zijn irreguliere migranten die zich langdurig in Nederland bevinden (nog) niet gelegaliseerd en wat zijn daarvan de daaruit voortvloeiende consequenties? Om een gedegen antwoord te formuleren op de bovengenoemde vraag, is de beschikbare literatuur gecombineerd met twaalf interviews met ongedocumenteerden die zich langdurig in Nederland bevinden.

Allereerst zal ik in de historiografische sectie van deze thesis meer uitweiden over onderzoeken die reeds gedaan zijn naar irreguliere migranten en de kennis die daarbij is verworven. Vervolgens wordt het theoretisch raamwerk dat gebruikt zal worden voor het beantwoorden van de vraag, evenals het gebruikte onderzoeksmateriaal en de gekozen onderzoeksmethode, verantwoord en toegelicht. Het is onmiskenbaar dat de situatie van de ongedocumenteerden in de loop der jaren is beïnvloed door de wijze waarop de overheid haar beleid voerde jegens hen, maar dat de aanwezigheid van de ongedocumenteerden ook van invloed is geweest op het gevoerde overheidsbeleid. Het eerste hoofdstuk zal derhalve een historisch overzicht weergeven van het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van irreguliere migranten vanaf 1960. Omwille van de structuur van de thesis wordt de beantwoording van de centrale vraag verdeeld over twee hoofdstukken. In hoofdstuk twee zal aan de hand van de interviews met ongedocumenteerden een antwoord worden geschetst op het eerste deel van de hoofdvraag, namelijk de vraag waarom zij niet legaliseerden. Er zal daarbij aandacht zijn voor de redenen en oorzaken van hun ongedocumenteerde bestaan, zowel vanuit het perspectief van de ongedocumenteerde als vanuit het overheidsbeleid. Vervolgens zal hoofdstuk drie in het teken staan van de beantwoording van tweede deel van de hoofdvraag, namelijk de consequenties van een leven zonder papieren in Nederland.

Met dit historische onderzoek hoop ik bij te dragen aan een verklaring voor een langdurig ongedocumenteerd verblijf in Nederland, alsmede inzage te creëren in de gevolgen van een langdurig bestaan in een Nederland zonder verblijfsvergunning, het sociale netwerk waarover zij kunnen beschikken, maar ook de problemen waar zij tegenaan liepen of de knelpunten die op dit moment bestaan, in anticipatie op een toekomstig maatschappelijk vraagstuk.

Historiografisch debat

In dit deel van de thesis wordt de literatuur en het debat omtrent ongedocumenteerden uiteengezet. Hoewel er sinds de jaren negentig steeds meer studies gericht waren op deze groep migranten, geldt dat de specifieke kennis over langdurig ongedocumenteerden zeer beperkt is. Enerzijds valt dit te verklaren doordat in de onderzoeken die gedaan zijn geen onderscheid is gemaakt in lang of kort verblijf van de ongedocumenteerden. Anderzijds is het aannemelijk dat deze groep beter in staat is om buiten beeld te blijven van onderzoekers en overheidsinstanties. In veel oudere onderzoeken werd tevens niet gedifferentieerd in de 'soort' ongedocumenteerden. Zo werd in de data bijvoorbeeld ook Oost-Europese ongedocumenteerden opgenomen, die hedendaags onder de noemer vrij verkeer van personen in de Europese Unie rechtmatig in Nederland verblijven. Door het gebrek aan expliciete kennis over langdurig ongedocumenteerden, blijft deze historiografische paragraaf derhalve veelal beperkt tot het weergeven van de literatuur betreffende ongedocumenteerden in algemene zin.

Door verschillende onderzoekers bij verscheidene onderzoeksinstanties zijn schattingen gedaan naar het aantal irregulier verblijvende personen in een desbetreffend land. Naast academici doen in Nederland het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) pogingen om een overzicht te bieden in de hoeveelheid irreguliere migranten woonachtig in Nederland. Om tot een schatting te komen hebben zij enerzijds steekproeven gedaan bij bedrijven waarvan vermoed werd dat zij ongedocumenteerde werknemers in dienst hadden, anderzijds is onderzoek gedaan bij bevolkingsgroepen die hulp en opvang boden aan irreguliere migranten.⁹ De meest recente schatting van het WODC gaat uit van 35.530 irreguliere migranten in het jaar lopende van 1 juli 2012 tot 1 juli 2013. Uit onderzoek blijkt verder dat, wanneer de schattingen uit 2012-2013 met eerdere onderzoeken wordt vergeleken, het aantal irreguliere migranten in Nederland sinds 2002 sterk is gedaald. Dit geldt zowel voor de Europese als de niet-Europese irreguliere migranten.¹⁰

Desalniettemin blijven ongedocumenteerden in publieke en politieke discussies een veelbesproken onderwerp.¹¹ In deze discussies wordt irreguliere migratie veelal gezien als bedreiging voor Europese gemeenschappen en economieën, waarbij men focust op de vraag hoe irreguliere migratie kan worden voorkomen.¹² Aan deze *perceived threat* liggen enkele onjuiste mythes en stereotyperingen ten grondslag, zoals de link met criminaliteit, het misbruik maken van de

⁹ Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 348.

¹⁰ Peter G.M. van der Heijden Maarten Cruyff & Ger H.C. van Gils, 'Schattingen illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013', *Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum* (2015) 1 – 33.

¹¹ Franck Düvell, 'Irregular migration: A global, historical and economic perspective', in: Franck Düvell eds., *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control?* (New York 2006) 14 – 42.

¹² Greta Uehling, 'Irregular and illegal migration through Ukraine', *International Migration* 42:3 (2004) 77 – 108, p. 92.

verzorgingsstaat en het idee dat irreguliere migranten zorgen voor oneerlijke competitie op de arbeidsmarkt, stelt Masja van Meeteren.¹³ Onderzoeken hebben immers aangetoond dat irreguliere migranten weinig criminele handelingen verrichten, zij weinig gebruikmaken van welzijnsvoorzieningen en dat de arbeid die ongedocumenteerden verrichten over het algemeen eerder aanvullend is dan vervangend.¹⁴

De verdeling ongedocumenteerden over Nederland is niet gelijk aan de reguliere bevolking. Ongedocumenteerden zijn met name woonachtig in stedelijke gebieden met een zwak socio-economisch profiel, stadcentra, maar ook in bepaalde agrarische gebieden. Laatstgenoemde lijkt te correleren met de vraag naar goedkope arbeidskrachten in desbetreffende gebieden en niet zozeer met de aanwezigheid van enkele asielzoekerscentra in die regio's.¹⁵ In deze gebieden wonen zij vooral afgezonderd van de autochtone bevolking en in mindere mate van de reguliere allochtone bevolking.¹⁶

Indien ongedocumenteerden weinig of geen aanspraak kunnen maken op hun sociale netwerk voor een woonruimte of slaapplek, hebben zij – ondanks het ontbreken van een verblijfsstatus – ‘onvoorwaardelijk recht op toegang tot onderdak, voedsel en kleding om te voorkomen dat deze personen hun basale levensbehoeften wordt onthouden’.¹⁷ Zij kunnen gebruik maken van de bed-bad-broodvoorzieningen, die voor het eerst werden ingevoerd in 1986 voor de Tamils uit Sri Lanka.¹⁸ De sobere opvang werd hen geboden terwijl zij in afwachting waren van hun asielaanvraag en was gemotiveerd als oplossing voor eerdere klachten in zowel Amsterdam als Den Haag alsmede de publieke en politieke discussie over de vraag of zij ‘echte’ vluchtelingen waren.¹⁹

Daar waar de rijksoverheid zich de afgelopen jaren negatief uitspreekt over de initiatieven van gemeenten voor een noodopvang van ongedocumenteerden, is het, volgens een uitspraak van het Europees Comité voor Sociale Rechten (ESCR) voor de gemeenten juist een taak om hen een sobere opvang te bieden.²⁰ Hoewel uitspraken van het ESCR worden gezien als gezaghebbend, zijn

¹³ Van Meeteren, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands*, 18.

¹⁴ Arjen Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands* (Amsterdam 2009); Franck Düvell, ‘Undocumented migration in Europe: A comparative perspective’, in: Franck Düvell eds., *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control* (New York 2006) 171 – 196; Michael E. Samers, ‘The “underground economy”, immigration and economic development in the European Union: An agnostic-sceptic perspective’, *International Journal of Economic Development* 6:2 (2005) 199 – 272.

¹⁵ Arjan Leerkes ea., *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid* (Den Haag 2004) 91 – 92.

¹⁶ *Ibid.*, 52 – 54, 91 – 93.

¹⁷ Rechtbank Amsterdam 8 mei 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:2651.

¹⁸ Han B. Entzinger, ‘Op zoek naar bescherming in de vrije wereld: asielmigratie naar Europa ontleed’, *Justitiële verkenningen* 41:3 (2015) 30 – 43, p. 32.

¹⁹ Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 327 – 328.

²⁰ Richard Staring, ‘Niemand slaapt bij ons op straat? Over de noodopvang van onrechtmatig verblijvende vreemdelingen en het steekspel tussen centrale overheid en gemeenten’, *Justitiële verkenningen* 43:2 (2015) 24 – 38, p. 25.

deze niet juridisch bindend. Desalniettemin stelde de rechtbank Amsterdam in 2015 zeven uitgeprocedeerde asielmigranten in hun gelijk nadat zij een rechtszaak aanspanden tegen de gemeente omdat hen toegang tot een bed-bad-broodvoorziening werd geweigerd. De rechtbank beargumenteerde tevens dat de bed-bad-broodvoorzieningen moeten worden gezien als laatste vangnet, maar dat de weigering van toegang tot zo'n voorziening de menselijke waardigheid dermate beïnvloedt dat het 'recht op een privéleven van een persoon', opgemaakt in het EVRM (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens), dusdanig wordt verhinderd.²¹ De vraag hoe om te gaan met ongedocumenteerden waarbij het niet lukt om zichzelf te voorzien van huisvesting levert dan ook regelmatig discussie op in de Tweede Kamer, maar ook tussen de Rijksoverheid en de gemeenten.²²

Betreffende de gezondheid van immigranten is er veel literatuur beschikbaar waarin onderzoekers overal ter wereld hebben vastgesteld dat etnische minderheden – irreguliere migranten zijn niet zelden etnische minderen – vaak over een slechtere gezondheid beschikken dan de bevolking.²³ Daarbij geldt dat gezondheidsklachten van ongedocumenteerden gemiddeld genomen erger zijn dan van de mensen met een verblijfsvergunning.²⁴

Ten Dam en Burgers voerden onderzoek uit naar de gezondheid van ongedocumenteerden en de zorgverlening die zij kregen in Rotterdam. Op basis van interviews met ongedocumenteerden en de gegevens die zij verzamelden bij huisartsen, ziekenhuizen, zorgverzekeraars, ziekenfondsen en de gemeentelijke sociale dienst, concludeerden zij eveneens dat er bij deze groep relatief vaak sprake is van gezondheidsproblemen. Het merendeel van deze klachten is van psychische aard – met name stress en depressiviteit. Tevens stellen zij dat de problemen toe lijken te nemen naarmate de ongedocumenteerde status voortduurt. Het is bovendien noemenswaardig dat Burgers en Ten Dam constateerden dat inkomen en (tijdelijk) werk geen factoren zijn die invloed hebben op de mentale gezondheid van langdurig ongedocumenteerden.²⁵

Vanwege de hoge belasting die wordt geheven op arbeid in Nederland is de bescherming van de arbeidsmarkt de centrale component voor het Nederlandse ontmoedigingsbeleid voor irreguliere migratie, stelt van der Leun. Nederland verschilt in haar beleid daarin van veel andere Europese landen waar het percentage werkzaam op de informele arbeidsmarkt veel hoger ligt er

²¹Rechtbank Amsterdam 8 mei 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:2651

²² Staring, 'Niemand slaapt bij ons op straat?', 25 – 29.

²³ Jens Detollenaere, Stijn Baert & Sara Willems, 'Association between cultural distance and migrant self-rated health', *The European Journal of Health Economics* 19:2 (2018) 257 – 266.

²⁴ Zie ook: Maureen Oort ea., *Gezondheidsklachten van illegalen Een landelijk onderzoek onder huisartsen en Spoedeisende Hulpafdelingen* (Utrecht 2001).

²⁵ Jack Burgers & Joop van Dam, 'Gezondheid en zorg', in: Jack Burgers & Godfried Engbersen eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 161 – 187, p. 184 – 185.

derhalve meer kansen zijn.²⁶ Zij beschrijft in haar publicatie *Looking for Loopholes* dat werk voor irreguliere migranten erg belangrijk is, maar dat zij niet zo gemakkelijk een baan vinden als veelal wordt aangenomen. Dit komt mede door de per 1 september 1995 ingevoerde Wet arbeid vreemdelingen (Wav). In het kader van de uitbreiding van de Europese Unie en het vrije verkeer van werknemers werd deze wet opgesteld om de toelating van buitenlandse werknemers tot de Nederlandse arbeidsmarkt te reguleren. Middels de wet werd bepaald dat slechts door middel van tewerkstellingsvergunningen werkgevers migranten arbeid laten mochten verrichten. Overtreders van het bovenstaande werden echter relatief laag en weinig gestraft, hetgeen veranderde middels een wetwijziging in 2005. Vanaf dat moment werden overtredingen niet meer via het strafrecht gesanctioneerd maar middels de Arbeidsinspectie.²⁷ Werkgevers die de regels overtraden kregen een boete van €4.000 per overtreding. Per oktober 2008 werd deze bestraffing verhoogd naar €8.000 en vanaf 1 januari 2013 bedroeg het boetebedrag €12.000 voor elk persoon zonder tewerkstellingsvergunning. Indien binnen vijf jaar de Wav nogmaals werd overtreden, dan werd de boete per geval verhoogd naar €24.000. Een derde overtreding in dezelfde periode leidde ertoe dat de boete wederom wordt verhoogd, ditmaal tot €36.000 per vreemdeling.²⁸ Naar het oordeel van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in oktober 2015 is dit bedrag als bovengrens ‘niet onredelijk als het gaat om hardnekkige malafide werkgevers, voor wie volgens het adviesorgaan van de regering hogere boetes nodig zijn’.²⁹

Eén van de gevolgen voor de ongedocumenteerden bij de constatering dat men niet over een geldige verblijfsvergunning beschikt is dat de ongedocumenteerden door de vreemdelingenpolitie in bewaring kunnen worden gesteld. Veelal wordt detentie gezien als *ultimum remedium* om het vertrek van irreguliere migranten uit Nederland te bewerkstelligen.³⁰ Socioloog Dennis Broeders stelt echter dat het vastzetten van irreguliere migranten vaak niet zozeer een zaak is van strafrecht en gevangenisstraffen, maar eerder een kwestie van ‘administratieve detentie’, een tijdelijke bureaucratische maatregel om ander beleid, zoals uitzetting, mogelijk te maken.³¹ Politicoloog William Walters toonde daarnaast aan dat het voor een overheid niet altijd even

²⁶ Daar waar het percentage voor Nederland rond de 14% is, scoren de landen Griekenland, Ierland, Italië en het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk respectievelijk 48, 33, 22, 22 en 20 procent. Zie: Mihails Hazans, ‘Informal Workers Across Europe: Evidence from 30 Countries’, *IZA Discussion Paper 5871* (2011) 1 - 57, p. 7.

²⁷ J.J. Verboom, *Wet arbeid vreemdelingen* (Deventer 2007).

²⁸ Beleidsregels boeteoplegging Wet arbeid vreemdelingen 2008 (20-6-2018) <http://wetten.overheid.nl/BWBR0024591/2008-10-10>; Besluit van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 7 juli 2016, nr. 2016-0000132835, tot vaststelling van de Beleidsregel boeteoplegging Wet arbeid vreemdelingen 2016 (20-6-2018) <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2016-37043.html>.

²⁹ Raad van State 7 oktober 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3138.

³⁰ Mieke Kox & Arjen Leerkes, ‘Met de schrik vrij? Een exploratief onderzoek naar de afschrikwekkende werking van vreemdelingendetentie’, *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* 3:1 (2013) 47 – 68, p. 64.

³¹ Dennis Broeders, ‘Return to sender? Administrative detention of irregular migrants in Germany and the Netherlands’, *Punishment & Society* 12:2 (2010) 169 – 186, p. 169 – 170.

gemakkelijk is om een effectief uitzettingsbeleid te voeren vanwege morele, wettelijke beperkingen, alsmede de hoge uitgaven die gemaakt dienen te worden.³² Gedwongen terugkeer komt immers met ‘hoge economische, politieke en psychologische kosten’.³³

Op basis van literatuuronderzoek, kleinschalig dossieronderzoek en interviews met irreguliere migranten die in detentiecentra in Rotterdam, Zaandam en Zeist verbleven, stellen Kox en Leerkes dat ongedocumenteerden detentie als zwaar en stressvol ervaren. Hoewel detentie *de facto* geen straf is, wordt het dikwijls wel zo ondervonden. Tevens bleek dat detentie de wil om te vertrekken uit Nederland slechts zelden deed toenemen.³⁴ De kosten die Nederland daarbij maakt voor vreemdelingendetentie zijn hoog.³⁵ Anders dan boetes zijn de kosten die gemaakt worden niet alleen materieel, maar ook humanitair indien men de sociale en psychologische effecten van detentie in ogenschouw neemt.³⁶

Ongeacht bovenstaande bezwaren tegen ‘administratieve detentie’, blijft het in hechtenis nemen van irreguliere migranten en te voeren uitzettingsbeleid hoog staan op de politieke agenda van Europese Lidstaten.³⁷ Regeringspartij VVD neemt in dezen eveneens een ferm standpunt in, namelijk: “illegaliteit keihard bestrijden [...]. We moeten illegalen, vooral criminele illegalen, actief opsporen en uitzetten”.³⁸

Onderzoek wijst echter uit dat wegens de inspanningen en middelen ingezet door overheden ‘administratieve detenties’ toenemen, terwijl het aantal uitzettingen in landen als Nederland juist daalt.³⁹ Het leidt tot vragen over de effectiviteit van de administratieve detentie en de beweegredenen van overheden voor het in stand houden hiervan, aangezien hechtenis een maatregel is die bedoeld is om het uitzettingsbeleid te vergemakkelijken en het aantal uitzettingen te doen stijgen. Broeders beargumenteert daarop dat de politieke motivatie voor overheden met name berust op het feit dat zij de controle willen behouden over de immigratie van het eigen land. Tegelijkertijd wordt deze controle, met name in het identificatieproces, bemoeilijkt doordat irreguliere migranten vaak onregistreerd zijn of juist bewust hun identiteit verzwijgen, waarbij geldt dat sommige landen van herkomst onwillig staan tegenover het ‘terugnemen’ van irreguliere migranten wiens identiteit en afkomst niet met zekerheid is vastgesteld.⁴⁰ Uit het onderzoek blijkt

³² William Walters, ‘Deportation, expulsion, and the international police of aliens’, *Citizenship Studies*, 6:3 (2002) 265 – 92.

³³ Gregor Noll, ‘Rejected asylum seekers: The problem of return’, *International Migration* 37:1 (1999) 267 – 88, p. 269.

³⁴ Kox & Leerkes. ‘Met de schrik vrij?’, 64 – 65.

³⁵ Mieke Kox, *Leaving detention: A study on the influence of immigration detention on migrants’ decision-making processes regarding return* (Den Haag 2011) 33.

³⁶ Kox, *Leaving detention*, 50 – 51, 64.

³⁷ Broeders, ‘Return to sender?’, 170.

³⁸ VVD, Standpunten: Illegaliteit, <https://www.vvd.nl/standpunten/illegaliteit/> (21-4-2018).

³⁹ Anton van Kalmthout ea., *Terugkeermogelijkheden van vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring. Deel 1: De vreemdelingenbewaring in Tilburg en Ter Apel; het dossieronderzoek* (Nijmegen 2005).

⁴⁰ Van Meeteren, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands*, 14.

tevens dat het merendeel van de succesvolle uitzettingen plaatsvinden in de eerste weken en maanden na detentie. Hoe langer de hechtenis duurt, des te minder waarschijnlijk het is dat men uiteindelijk wordt uitgezet.⁴¹

Zoals aan het begin van deze sectie vermeld werd is in geen van deze beschreven onderzoeken en discussies rekening gehouden met ongedocumenteerden die al langdurig woonachtig zijn in Nederland. Vanwege de kleinere aantallen en grotere gewenning aan Nederland en het Nederlandse systeem valt te verwachten dat het voor hen gemakkelijker is om onder de radar te blijven van de autoriteiten en onderzoekers. In dit onderzoek is, in tegenstelling tot voorgaande studies, wél specifiek aandacht voor langdurig ongedocumenteerden. Bovendien bleek dat bij veruit de meeste studies naar ongedocumenteerden, waarbij men gebruikmaakte van de interviewmethode, de gesprekken plaatsvonden in Rotterdam. Respondenten uit dit onderzoek verbleven daarentegen allen in de regio van Amsterdam en omstreken. Hoewel in dit onderzoek geen vergelijking wordt gemaakt met de Rotterdamse empirische onderzoeken, brengt de focus op Amsterdam wel meer geografische diversiteit in het onderzoeksveld. Derhalve kan deze thesis beschouwd worden als een waardevolle toevoeging aan de academische literatuur omtrent ongedocumenteerden en nodigt andere onderzoekers uit om in volgende analyses van irreguliere migranten een langdurig verblijf in ogenschouw te nemen.

Theoretisch kader

In het politieke, publieke en academische debat zijn er veel theorieën die redenen voor irreguliere migratie en het latere ongedocumenteerde bestaan toeschrijven aan het verkrijgen van toegang krijgen tot de (informele) arbeidsmarkt in welvarende landen.⁴² Hoewel het verleidelijk is om voor een historische thesis onderzoek te doen naar de mate waarin langdurig ongedocumenteerden door de jaren heen arbeid hebben verricht, zal dit onderzoek een bredere, multidisciplinaire en andere perspectieven bieden. Zo zal het sociologische concept *social capital*, waarvan ik hieronder een uitleg van zal geven, aan bod komen. Niet alleen de vraag hoe het mogelijk is dat de mensen al zo lang in Nederland verblijven zonder verblijfsvergunning wordt beantwoord, maar ook wat de consequenties hiervan zijn geweest op het leven van de ongedocumenteerden. Voor beide onderdelen van de centrale vraag geldt dat er vanuit de literatuur verschillende denkbeelden zijn die kunnen bijdragen aan het formuleren van een antwoord op de vraag. Derhalve worden in deze sectie meerdere theoretische perspectieven en hypotheses in relatie tot ongedocumenteerden uiteengezet waartegen de bevindingen uit de interviews worden getoetst.

⁴¹ Broeders, 'Return to sender?', 181 – 182.

⁴² Van der Leun, *Looking for Loopholes*, 35.

In de periode dat de respondenten van dit onderzoek in Nederland waren, zijn er verschillende regelingen geweest voor ongedocumenteerden om een verblijfsvergunning te bemachtigen. De ‘tijdelijke regeling van de witte illegalen’ in de jaren negentig en het Generaal Pardon van 2007 zijn hier voorbeelden van. Een andere mogelijkheid voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning is het in (schijn)huwelijk treden met iemand die in het bezit is van een Nederlands paspoort. Voor de totstandkoming van een huwelijk voor een verblijfsvergunning speelt het sociale netwerk een cruciale rol, stelde Staring, waarbij familieleden vaak als bemiddelaars optreden.⁴³ Er zijn in de periode dat de ongedocumenteerden in Nederland waren dus een aantal mogelijkheden voor hen geweest om te legaliseren. Waarom hebben de respondenten hier geen gebruik gemaakt?

Allereerst worden in deze paragraaf de theorieën en gevormde hypothesen uiteengezet met betrekking tot het eerst deel van de centrale vraag, namelijk waarom de langdurig ongedocumenteerden niet legaliseerden. Daarna worden de denkbeelden en hypothesen geschetst over de consequenties van het langdurig onrechtmatig bestaan in Nederland.

Vooraf moet gesteld worden dat Nederland niet uniek is met het legaliseren van ongedocumenteerden. Vrijwel alle Europese lidstaten die veel migranten ontvangen hebben een vorm van legalisatie ingevoerd sinds de jaren tachtig.⁴⁴ Bij het opmaken van dergelijke regelingen zijn er altijd enkele variabele criteria die van invloed zijn op het uiteindelijke resultaat. Rosenblum stelt dat de criteria die gesteld worden aan legalisatieregelingen veelal onderverdeeld kunnen worden in drie categorieën.⁴⁵ Ten eerste migratiegeschiedenis, waarbij de legalisatie verbonden wordt aan een specifieke datum van binnenkomst in het ontvangende land. Zo werden in de Verenigde Staten (1986), Duitsland (1996 en 1999) evenals in Frankrijk (1997-1998) ongedocumenteerden gelegaliseerd als zij konden aantonen dat zij voor een in de regeling vastgestelde datum aanwezig waren in het betreffende land. Een tweede categorie is legalisering op basis van arbeidsgeschiedenis. Kanttekening hierbij is dat deze maatregelen enkel gericht waren op ongedocumenteerde arbeiders, zoals het geval was in de Verenigde Staten voor landarbeiders in 1986 en in Italië voor huishoudelijke werknemers in 2002.⁴⁶ Tot slot worden er migranten gelegaliseerd op humanitaire gronden. Dit gebeurde in veel Europese landen. Bestuurskundige Kate Brick maakte hier een overzicht van in haar artikel *Regularizations in the European Union*.⁴⁷ Er

⁴³ Richard Staring, ‘Van illegalen tot medeburgers. Carrières in en uit een illegaal bestaan’, *Sociologische Gids* 48:4 (2001) 360 – 381, p. 376 – 378.

⁴⁴ Marc R. Rosenblum, ‘Immigrant Legalization in the United States and European Union: Policy Goals and Program Design’, *Migration Policy Institute* (2010) 1 – 15.

⁴⁵ Rosenblum, ‘Immigrant Legalization’, 3.

⁴⁶ Andere landen waarin dergelijke legalisaties zijn geweest: Oostenrijk, Frankrijk, Griekenland, Portugal en Spanje.

⁴⁷ Kate Brick, ‘Regularizations in the European Union: The Contentious Policy Tool’, *Migration Policy Institute* (2011) 1 – 24, p. 10 – 17.

moet hier met name gedacht worden aan vluchtelingen en asielzoekers, maar ook ongedocumenteerden met humanitaire claims en aanvragers met familiebanden of ‘wezenlijke banden met de gemeenschap’.⁴⁸

Er is echter geen legalisatieregeling waarbij honderd procent van de aanvragen wordt ingewilligd.⁴⁹ In een vergelijkend onderzoek naar legalisatieprogramma’s kwam in deze context naar voren dat voor veel van maatregelen in de onderzochte landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, Portugal, Luxemburg Griekenland, voorwaarden werden gesteld die in veel gevallen onhaalbaar werden geacht. Zo werd bewijs van tewerkstelling, aantoonbaarheid van continue aanwezigheid in het land en identificatie, zoals paspoorten, als redenen genoemd waarom de programma’s in bovengenoemde landen geen succes werden.⁵⁰

Van Meeteren beschreef in haar boek, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands*, de verschillende manieren waarop ongedocumenteerden zich vestigen en zichzelf voorzien van een inkomen. Zij stelt dat de dominante focus van onderzoek op dit gebied doorgaans is gebaseerd op overlevingsstrategieën, waarbij men teveel vertrouwt op vergelijkingen van migrantengemeenschappen en men teveel op zoek is naar structurele verklaringen. In plaats daarvan gaat Van Meeteren in haar onderzoek uit van de verschillen in beweegredenen en aspiraties van irreguliere migranten, namelijk verblijfs-, investerings- en legalisatieaspiraties.⁵¹ Het raamwerk voor het beantwoorden van het eerste deel van de hoofdvraag – in de vorm van een drietal hypothesen – borduurt hier deels op voort.

Van Meeteren omschreef de ongedocumenteerden met legalisatieaspiraties als zij die actief streven naar het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Een verbetering van het leven kan door hen niet los worden gezien van een rechtmatig verblijf in het ontvangende land.⁵² Van deze irreguliere migranten kan worden aangenomen dat zij de kansen, in de vorm van legalisaties, aangrijpen om een verblijfsvergunning te bemachtigen. De voornaamste reden die resteert waarom ongedocumenteerden met legalisatieaspiraties derhalve onrechtmatig in Nederland verblijven is omdat zij niet voldeden aan de criteria die werden gesteld aan de legaliseringsregeling. De eerste hypothese die deswege uit het bovenstaande afgeleid kan worden is als volgt: de ongedocumenteerden waren bewust van de legalisatieregeling maar voldeden niet aan de eisen die door de Nederlandse overheid werden gesteld.

⁴⁸ Rosenblum, ‘Immigrant Legalization’, 3 – 4.

⁴⁹ Amanda Levinson, *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies* (Oxford 2005) 6.

⁵⁰ Levinson, *The Regularisation of Unauthorized Migrants*, 6 - 7.

⁵¹ Van Meeteren, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands*, 24 – 28, 46 – 47.

⁵² Van Meeteren, ‘Aspiraties en sociale activiteiten’, 56– 58.

Een andere aspiratie die Van Meeteren uiteenzet is de investeringsaspiratie, die uitgaat van het gegeven dat de ongedocumenteerden zo veel mogelijk geld willen verdienen om te investeren in het land van herkomst. Zij sparen voor speciale doeleinden, zoals bijvoorbeeld het starten van een eigen bedrijf of de financiering van een trouwerij in het land van herkomst.⁵³ Douglas Massey onderzocht in dezen de ongedocumenteerde Mexicaanse immigranten in de Verenigde Staten. Hij constateerde dat een deel van de irreguliere Mexicanen die tien jaar of langer in de Verenigde Staten een ongedocumenteerd bestaan op na hielden, uiteindelijk niet meer permanent terugkeerden naar hun land van herkomst, terwijl zij als oorspronkelijke doel hadden geld te verdienen voor investeringen hun geboorteland. Het gaat hierbij om 42 procent van de gevallen die op het platteland verblijven en 53 procent uit de stedelijke gebieden.⁵⁴

Door deze manier van denken over het verblijf in het ontvangende land is het aannemelijk dat ongedocumenteerden die met investeringsaspiraties naar Nederland zijn gekomen toentertijd geen poging hebben ondernomen om te legaliseren. Daarnaast is het ook mogelijk dat irreguliere migranten met verblijfsaspiraties tot deze categorie behoren. Voor hen is het verblijf in Nederland het doel. Zij aspireren, georiënteerd op een langdurig verblijf, een nieuw leven op te bouwen in de in het nieuwe land en zijn niet voornemens om terug te keren naar het land van herkomst. Het ontbreken van rechten in het ontvangende land zijn daarbij geen reden om terug te keren naar herkomstland, omdat zij daar over dezelfde rechten vaak ook geen beroep kunnen doen.⁵⁵ Hoewel zij wel degelijk een min of meer permante vestiging in het ontvangende land voor ogen hebben, is legalisatie voor hen geen noodzakelijke vereiste. Dit betekent echter niet dat zij niet willen legaliseren, maar dat zij er in hun alledaagse leven niet zo sterk mee bezig zijn.

Zo is het denkbaar dat ongedocumenteerden over werk beschikten en ondanks het ontbreken van papieren er een goed leven op nahielden. Het was voor hen derhalve niet noodzakelijk om op dat moment een aanvraag in te dienen voor legalisatie of in een (schijn)huwelijk te treden voor papieren. Uit het voorgaande kan een tweede hypothese worden gededuceerd die verklaart waarom langdurig ongedocumenteerden nog niet legaliseerden, namelijk: de ongedocumenteerden hebben geen gebruik gemaakt van de legalisatieregelingen, omdat zij dit niet noodzakelijk achtten.⁵⁶

Een andere invloed op het niet verkrijgen van een verblijfsvergunning is blind voor de verscheidene aspiraties van ongedocumenteerden en speelt sinds de jaren twintig van de vorige

⁵³ Douglas S. Massey e.a., *Return to Aztlan. The Social Process of International Migration from Western Mexico* (Berkeley & Los Angeles 1987).

⁵⁴ Douglas S. Massey, 'Understanding Mexican Migration to the United', *American Journal of Sociology* 92:6 (1987) 1372 – 1403, p. 1390.

⁵⁵ Van Meeteren, 'Aspiraties en sociale activiteiten', 56– 58.

⁵⁶ *Ibid.*

eeuw in een belangrijke rol bij het beschrijven van migratie, namelijk sociale netwerken.⁵⁷ In dezen introduceerde econoom Glenn Loury in 1977 het concept *social capital* om de hulpbronnen aan te duiden die gezinnen en gemeenschappen bieden aan de sociale ontwikkeling van jonge mensen.⁵⁸

Pierre Bourdieu definieerde het concept sociaal kapitaal als het geheel van de feitelijke of potentiële hulpbronnen die verband houden met het bezit van een duurzaam netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties van wederzijdse bekendheid of herkenning.⁵⁹ Sociale netwerken moeten daarbij niet worden gezien als een natuurlijk gegeven, maar worden geconstrueerd door gerichte investeringen in groepsrelaties, bruikbaar als een bron van andere voordelen. Alejandro Portes stelde dat er binnen de definitie van Bourdieu twee elementen zijn te onderscheiden, namelijk (1) de sociale relatie zelf die individuen toegang geeft tot de middelen, welke in het bezit zijn van hun netwerk en (2) de hoeveelheid tezamen met de kwaliteit van die middelen.⁶⁰ Volgens politicoloog Robert Putnam heeft *social capital* kenmerken van sociale organisaties, zoals netwerken, normen en vertrouwen, die actie en samenwerking tot wederzijds voordeel maken.⁶¹

Over sociaal kapitaal in relatie tot ongedocumenteerden stelt Leerkes dat het sociaal kapitaal dat ongedocumenteerden kunnen mobiliseren varieert zowel tussen als binnen etnische groepen. Niet elke immigrant heeft immers toegang tot een netwerk van medemigranten. Nederlandse studies tonen aan dat Turkse, Marokkaanse en Surinaamse groepen (en in mindere mate Afrikaanse groepen) vaak kunnen terugvallen op gevestigde migrantengemeenschappen. Gebrek aan sociaal kapitaal is vooral te vinden bij afgewezen asielmigranten uit nieuwe immigratielanden, maar ook de sterk gemarginaliseerde ongedocumenteerden waarvoor het niet mogelijk is om terug te vallen op gevestigde migrantengemeenschappen zijn ook in andere groepen aanwezig.⁶²

Tevens is het denkbaar dat irreguliere migranten die in mindere mate beschikten over een sociaal netwerk meer moeite hadden met het inwinnen van informatie over het toekomstige bestemmingsland.⁶³ Derhalve is het mogelijk dat zij minder op de hoogte waren van eventuele restricties. Er moet hier worden opgemerkt dat in de tijd dat de onderzochte respondenten naar Nederland kwamen computers of telefoons met internet en het daarbij behorende gemak van toegang tot informatie afwezig waren. Kennis van het steeds strenger wordende beleid in

⁵⁷ Massey, 'Understanding Mexican Migration', 1374.

⁵⁸ Glenn C. Loury, 'A Dynamic Theory of Racial Income Differences', in: P.A. Wallace & A.M. LaMond eds., *Women, Minorities, and Employment Discrimination* (Lexington 1977) 153 – 186.

⁵⁹ Pierre Bourdieu, 'The Forms of Capital', in: J. Richardson eds., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York 1985) 241 – 258, 248.

⁶⁰ Alejandro Portes, 'Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology', *Annual Review of Sociology* 24 (1998) 1 – 24, p. 3 – 4.

⁶¹ Robert D. Putnam, 'The prosperous community: social capital and public life', *American Prospect* 13 (1993) 35 – 42, p. 35 – 36.

⁶² Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands*, 46.

⁶³ Masja van Meeteren, *Life Without Papers: Aspirations, Incorporation and Transnational Activities of Irregular Migrants in the Low Countries* (Rotterdam 2010) 81 – 82.

Nederland, dat zij nu niet konden verkrijgen via hun sociale netwerk, had aankomende arbeidsmigranten bijvoorbeeld kunnen doen besluiten af te reizen naar een ander land dan Nederland. Het is daarmee mogelijk dat de mensen die zonder papieren naar Nederland kwamen en momenteel nog ongedocumenteerd zijn over een minder sterk sociaal netwerk beschikken.

Indien de potentiële hulpbronnen waarover ongedocumenteerden konden beschikken beperkt waren, kan dit een reden dat zij niet of te laat op de hoogte waren van een of meerdere manieren om te legaliseren in de periode dat zij in Nederland verbleven. Een hieraan verbonden verklaring is dat er weinig publiciteit was voor de legalisatieregeling, waardoor een dergelijke maatregel kan ‘falen’ door een lage opkomst, zoals het geval was in enkele legalisaties in Spanje, Italië, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.⁶⁴ De laatste hypothese waar de interviews aan worden getoetst is gelieerd aan het omschreven *social capital* en luidt: de ongedocumenteerden zijn niet gelegaliseerd, omdat zij niet of te laat op de hoogte waren van de legalisatieregeling.

Hoewel er verschillende hypothesen geformuleerd zijn voor het beantwoorden van het eerste deel van de hoofdvraag, moet in ogenschouw worden genomen dat het hier gaat om drie ideaaltypen. Het is daarbij mogelijk dat er aan een respondent in verschillende situaties een andere hypothese is toe te schrijven, bijvoorbeeld doordat hij of zij in verloop van tijd een netwerk heeft opgebouwd of besloten heeft na enige tijd alsnog te streven naar legalisatie. In deze scriptie zullen bovenstaande hypothesen gaandeweg terugkomen en worden getest aan de uitkomsten van de interviews met de langdurig ongedocumenteerden die voor dit onderzoek zijn gesproken.

Aan de hand van het de bovengenoemde hypothesen wordt in deze thesis gepoogd een antwoord te geven op het eerste deel van de hoofdvraag. Er is daarmee enkel nog maar aandacht geweest voor de waarom mensen niet legaliseerden. Het tweede deel van deze thesis behandelt de consequenties van het langdurig ongedocumenteerde bestaan voor het leven van respondenten. Om beter inzicht te krijgen in dit tweede deel van de centrale vraag, worden er in het derde hoofdstuk vier deelonderwerpen behandeld. De deelonderwerpen, sociale contacten en netwerk, ervaringen met de Nederlandse autoriteiten, leefomstandigheden, zijn gekozen, omdat in de beschikbare literatuur veelal over deze specifieke onderwerpen wordt geschreven. Tevens kan gesteld worden dat er vanuit de literatuur met name aandacht geweest voor de negatieve aspecten van het ongedocumenteerde bestaan. Door de verhalen en ervaringen van de langdurig ongedocumenteerden die zijn geïnterviewd te analyseren en te toetsen aan de beschikbare literatuur, is het mogelijk om uitspraken te doen over mate van overeenkomstigheid en discrepanties tussen beiden. Wat kan er geleerd worden over de consequenties van een ongedocumenteerd bestaan wanneer er expliciet aandacht is voor de lengte van het verblijf? Er zal

⁶⁴ Levinson, *The Regularisation of Unauthorized Migrants*, 6 – 7.

daarnaast aandacht zijn voor de zowel de identificatie met Nederland als de aspiraties van de langdurig ongedocumenteerden. Dit is niet eerder beschreven in studies, maar door deze toevoeging is het mogelijk beter te verklaren wat de hedendaagse beweegredenen zijn van de langdurig ongedocumenteerden. Onderstaand volgt een uiteenzetting van de aan de deelonderwerpen gekoppelde hypothesen die werden gesteld aan de hand van onderzoek naar ongedocumenteerden. In het derde hoofdstuk worden deze bevindingen getest aan de empirische gegevens.

De meeste nadruk in onderzoek naar ongedocumenteerden ligt op het eerdergenoemde concept *social capital*. Sociale netwerken en migratie lijken daarmee twee concepten die onlosmakelijk met elkaar verbonden blijven. Derhalve wordt dit onderdeel als eerst besproken in het derde hoofdstuk. Wanneer er gesproken wordt over sociaal kapitaal in relatie tot de consequenties van een langdurig ongedocumenteerd bestaan, kunnen *binding social capital* en *bridging social capital* – de twee hoofdcomponenten van sociaal kapitaal – worden gebruikt. Met *bonding* wordt verwezen naar de waarde van sociale netwerken tussen sociaal homogene groepen, ofwel mensen die zich in elkaar herkennen. De verbinding hoeft niet gebaseerd te zijn op etniciteit of nationaliteit, maar kan ook leeftijd, religie en opleiding als grondslag hebben. *Bridging*, letterlijk vertaald bruggen bouwen, gaat juist om het verbinden van mensen die niet gelijk zijn, met andere woorden: sociaal heterogene groepen. Beide componenten kunnen elkaar versterken, omdat als mensen geen eigen netwerk hebben waarin zij activiteiten ondernemen, het vermogen om bruggen te slaan met andere groepen ook afneemt. Putnam stelt daarom dat in succesvolle migrantensamenlevingen beide componenten aanwezig zijn.⁶⁵

De verwachting, op basis van de literatuur, enerzijds dat de langdurig ongedocumenteerden in mindere mate beschikken over een sociaal netwerk, omdat het voor hen lastig is om contacten te maken met anderen vanwege het ontbreken van een verblijfsstatus. Anderzijds is het ook aannemelijk dat zij juist door hun lange tijd in Nederland een breed netwerk hebben opgebouwd binnen en buiten de eigen etnische kring om. Tevens is het denkbaar dat langdurig ongedocumenteerden door hun grote afhankelijkheid van anderen genoodzaakt zijn om over een breed netwerk te kunnen beschikken.

Het tweede onderwerp waar in de academische literatuur alsook overheidsrapporten veel aandacht naar is uitgegaan, zijn criminaliteit en detentie. In het kort werden van dergelijke onderzoeken al bevindingen weergegeven in de historiografische paragraaf. Onderstaand volgen daarentegen enkele denkbare beelden die de aanwezigheid, dan wel afwezigheid van onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten in de criminaliteit en detentie te verklaren. Tevens worden in

⁶⁵ Robert D. Putnam, *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York 2000).

het derde hoofdstuk, om een completer beeld te schetsen, de ervaringen van de ongedocumenteerden met de rechtsgang besproken. Het is immers niet onwaarschijnlijk dat de ongedocumenteerden die lang in Nederland zijn ooit enige procedure zijn gestart om te legaliseren.

Met betrekking tot criminele activiteiten van ongedocumenteerden zijn twee hypothesen kenbaar in de literatuur. Ten eerste de veronderstelling dat wanneer ongedocumenteerden afkomstig zijn uit minder gevestigde migrantengemeenschappen, minder contacten hebben om op terug te vallen en beperktere toegang hebben tot netwerken om aan een baan te komen, dit kan leiden tot criminalisering en marginalisering.⁶⁶ Daarbij geldt dat een toenemende praktijk van institutionele uitsluiting van ongedocumenteerden als grootste verklaring geldt voor de stijging van het aantal ongedocumenteerden die verdacht werden van misdrijven in Nederland.⁶⁷

De tweede hypothese is dat ongedocumenteerden zich juist onthouden van criminaliteit omdat criminele activiteiten het risico op een eventuele aanhouding en uitzetting door de Nederlandse autoriteiten wordt vergroot.⁶⁸ In zijn boek *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands* gaat Leerkes hier verder op in. Hij beargumenteert dat mensen hun criminele tendensen beter kunnen beheersen als zij meer te verliezen hebben, zoals hun sociale of economische banden in land van vestiging – ook al is die soms marginaal.⁶⁹ Het restrictieve immigratiebeleid van Nederland dwingt de ongedocumenteerden om de formele regels, maar ook de informele regels zoals bijvoorbeeld op het gebied van geluidsoverlast, na te leven.⁷⁰ Deze ‘afschrikkingsthese’ werd in het onderzoek bevestigd door een drietal waarnemingen. Ten eerste het feit dat criminaliteit onder irreguliere migranten in de jaren negentig aanzienlijk lager was dan bij vergelijkbare reguliere migranten. Ten tweede komt het tot uiting doordat ongedocumenteerden weinig betrokken zijn bij expressieve of symbolische misdaden zoals mishandeling en vandalisme, maar juist bij misdaden om zichzelf te voorzien van basisbehoeften. Ten derde bleek dat ongedocumenteerden vaak de voorkeur geven aan criminaliteit zonder openlijk contact met slachtoffers, zodat de pakkans voor hen minder groot is. Misdrijven als beroving kwamen dan ook zelden naar voren in het onderzoek.⁷¹

In *Wijken voor Illegalen* beschrijft Leerkes dat het aantal aanhoudingen van ongedocumenteerden op verdenkingen van criminaliteit is toegenomen, maar het merendeel van hen niet betrokken was bij criminaliteit. Tevens stelt hij dat er aanwijzingen zijn dat de

⁶⁶ Van der Leun & Kloosterman, ‘Loopbanen onder het legale plafond’, 118 – 160; Jan de Boom, Erik Snel & Godfried Engbersen, ‘Asielmigratie, verblijfsstatussen en criminaliteit’, *Tijdschrift voor Criminologie* 52:2 (2010) 153 – 169.

⁶⁷ Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands*, 184 – 185.

⁶⁸ Leerkes ea., *Wijken voor illegalen*, 16.

⁶⁹ Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands*, 183 – 194.

⁷⁰ *Ibid.*, 236.

⁷¹ Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands*, 184.

‘overlevingscriminaliteit’ is toegenomen in de periode 1997 tot 2003. De meest voorkomende delicten waren diefstal en het hebben valse papieren.⁷² Deze delicten – of strategieën om aan inkomsten te komen – zijn sterk verbonden met de maatschappelijke positie van ongedocumenteerden.⁷³ Echter, met het plegen van misdrijven nemen ongedocumenteerden een groot risico. Naast de straffen die zijn gericht op het afschrikken van legale inwoners tegen criminaliteit, lopen illegale migranten het gevaar gevangen te worden gehouden in detentie. Het is dus interessant om te onderzoeken in hoeverre er sprake is van criminele activiteiten onder de langdurig ongedocumenteerden.

Naast de gevolgen voor het sociale netwerk en de ervaringen met de Nederlandse autoriteiten van ongedocumenteerden zal er in deze scriptie aandacht zijn voor de consequenties van een langdurig leven zonder papieren op de leefomstandigheden, waarmee wordt gedoeld op de gezondheid, huisvesting en het werk.

Uit de literatuur valt te af te leiden dat ongedocumenteerden in mindere mate beschikken over goede gezondheid. Onderzoek wijst daarnaast uit dat mensen zonder verblijfsvergunning aan lichamelijke, maar ook psychische klachten lijden, die met name zijn veroorzaakt door hun ‘chronisch stressvolle bestaan’. Hoewel huisartsen hen dezelfde zorg moeten bieden als elke andere patiënt, stellen Muijsenbergh en Schroevers dat voor ongedocumenteerden de angst voor uitzetting en schaamte voor geldgebrek redenen zijn om niet zo gemakkelijk naar de huisarts te gaan.⁷⁴

Bovenstaande bewering wordt echter tegengesproken door NIVEL, een Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg. Zij constateerden op basis van gegevens van huisartsen en medewerkers van de spoedeisende hulp in ziekenhuizen dat het uitstellen van zorg en hulpverlening nauwelijks vaker voorkomt bij ongedocumenteerden dan bij de ‘reguliere populatie’. Hoewel de medische problemen die ongedocumenteerden ondervinden gemiddeld genomen ernstiger waren, werden deze niet veroorzaakt door problematische toegang tot de zorg.⁷⁵

Een ander mogelijke verklaring voor een mindere gezondheid kan worden gevonden in het feit dat de cultuur van de migranten ver van hun cultuur in het land van herkomst afstaat. Deze migranten hebben meer problemen ondervonden bij het zoeken naar aan gezondheid gerelateerde informatie doordat zij verder afstaan van de mainstream cultuur. Tevens kunnen zij daardoor meer drempels ervaren tot de gezondheidszorg en lastiger worden bereikt door screeningscampagnes.⁷⁶

Het belang van de mate waarin ongedocumenteerden beschikken over het

⁷² Leerkes ea., *Wijken voor illegalen*, 17.

⁷³ Godfried Engbersen, *In de schaduw van morgen. Stedelijke marginaliteit in Nederland* (Amsterdam & Meppel 1997).

⁷⁴ M. van den Muijsenbergh en M. Schroevers, ‘Zorg voor ongedocumenteerden’, *Bijblijven* 25:4 (2009) 59 – 64.

⁷⁵ Van Oort, ea., *Gezondheidsklachten van illegalen*, 61 – 62.

⁷⁶ Detollenaere, Baert & Willems, ‘Association between cultural distance’, 257 – 266; Jeroen W. Knipscheer & Rolf J. Kleber, ‘Migranten in de ggz: empirische bevindingen rond gezondheid, hulpzoekgedrag, hulpbehoeften en waardering van zorg’, *Tijdschrift voor Psychiatrie* 47:11 (2005) 753 – 759.

eerdergenoemde sociaal kapitaal is belicht in verscheidene studies naar irreguliere migranten op het gebied van huisvesting en werk. Uit een onderzoek van Burgers bleek dat het voor ongedocumenteerden mogelijk was om via de informele woningmarkt aan onderdak te komen. Onderverhuurders die hun een (deel van) hun woning beschikbaar stelden, moesten daarvoor kunnen aangesproken worden op hun etnische of nationale solidariteit. Hier valt niet alleen uit af te leiden dat gevestigde gemeenschappen van migranten onderdak bieden aan landgenoten zonder verblijfsvergunning, maar ook dat ongedocumenteerden die niet of in mindere mate aanspraak kunnen maken op hun sociale netwerk op een andere manier voor een dak boven het hoofd moeten zoeken. Zij zijn bij hun verblijf in Nederland veel meer aangewezen op liefdadigheid van buiten de eigen nationale groep. Ergo, binnen de verschillende groepen ongedocumenteerden in Nederland hebben zij de zwakste positie.⁷⁷

Bepalend voor de huisvesting waarover ongedocumenteerden willen en kunnen beschikken, is echter niet alleen het sociale netwerk waar zij aanspraak op kunnen doen, maar ook de arbeids- en inkomenspositie.⁷⁸ Echter, bij een sterk afgeschermd formele arbeidsmarkt als de Nederlandse, is toegang tot relevante informatie in hoge mate bepalend voor de mogelijkheden voor ongedocumenteerden.⁷⁹ Toegang tot dergelijke informatie valt voor een belangrijk deel te ontlenen aan sociale netwerken.⁸⁰ Uit het onderzoek van Van der Leun en Kloosterman bleek dat contacten uit de etnische kring hiervoor van essentieel belang waren.⁸¹

Aan de hand van interviews met 170 ongedocumenteerden in Rotterdam zet van der Leun uiteen dat de mogelijkheden voor werk en inkomen voor ongedocumenteerden beperkt zijn in een drietal samenhangende opzichten. Ten eerste zijn ongedocumenteerden vaak beperkt tot het laagste segment van de arbeidsmarkt, met potentiële overkwalificatie als gevolg. Voor hen die beschikking hadden over een baan, was er bovendien weinig zekerheid en garanties met zo nu en dan perioden zonder werk. Tevens kon worden opgemerkt dat een hoog niveau van vertrouwen belangrijk werd bij het vinden, maar ook bij het behouden van werk. Dit impliceert dat ongedocumenteerden die kunnen terugvallen op een gevestigde etnische gemeenschap beter af zijn dan degenen die dat niet kunnen. Ten tweede blijkt dat de financiële vergoedingen voor het verrichtte werk in de meeste gevallen lager waren dan het minimumloon. Bovendien zijn er naast monetair werk ook gevallen gemeld van niet-monetair werk. Het gaat hierbij meestal om klussen

⁷⁷ Jack Burgers, 'De huisvesting van illegalen', in: Jack Burgers & Godfried Engbersen eds., *De ongekeende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 88 – 117, p. 115 – 116.

⁷⁸ Leerkes ea., *Wijken voor illegalen*, 52 – 54, 91 – 93.

⁷⁹ Joanne van der Leun & Robert Kloosterman, 'Loopbanen onder het legale plafond: De arbeidsmarktpositie van illegale migranten in Rotterdam', in: Jack Burgers & Godfried Engbersen eds., *De ongekeende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 118 – 160, p. 151.

⁸⁰ Alejandro Portes, *The economic sociology of immigration: Essays on networks, ethnicity, and entrepreneurship* (New York 1995).

⁸¹ Van der Leun & Kloosterman, 'Loopbanen onder het legale plafond', 152.

rond het huis van familieleden, in ruil voor kost en inwoning.⁸² Ten derde zijn de kansen beperkt in die zin dat ongedocumenteerden nauwelijks in staat zijn zichzelf te ontwikkelen na verloop van tijd. Noch het opdoen werkervaring, noch het volgen onderwijs heeft zich vertaald in betere banen of hogere lonen. Ze blijven beperkt tot een lagere segment van de arbeidsmarkt, zoals havenwerk, de tuinbouw en bouw, waar de voordelen van het ontwijken van de regels met betrekking tot tewerkstellingsvergunningen sterk zo sterk zijn dat werkgevers bereid zijn het risico van een boete te nemen.⁸³ Opvallend is dat niet alleen de financiële motieven belangrijk zijn voor het inzetten van irreguliere migranten voor arbeid, maar dat ook de arbeidsmarktkrapte als belangrijk motief wordt gegeven. Werkgevers die op korte termijn veel arbeidskrachten nodig hebben voor arbeid waarvoor het lastig is Nederlandse arbeidskrachten te vinden, richten zich tot irreguliere migranten.⁸⁴ Van der Leun besluit op basis van haar onderzoek dat ongedocumenteerden erg beperkt worden door een ‘wettelijk plafond’.⁸⁵

Samenvattend zijn de theoretische denkbeelden omtrent de leefomstandigheden van ongedocumenteerden veelal negatief. De literatuur schrijft voor dat dit veelal valt te verklaren door het ontbreken van de sociale rechten en het chronisch stressvolle bestaan dat daaruit volgt. Uit voorgaande studies naar sociale netwerken van ongedocumenteerden blijkt tevens dat irreguliere migranten voor een groot deel afhankelijk zijn van hun sociale netwerk, met name binnen de eigen etnische groep, op het gebied van huisvesting, maar ook op het gebied van werk en inkomen. De ongedocumenteerden die voor deze thesis zijn gesproken verschillen in die zin van de voorgaande onderzoeken dat zij langdurig in Nederland wonen en zij daarmee mogelijk een breder netwerk hebben opgebouwd, buiten hun etnische achtergrond om.

De laatste twee aspecten die worden onderzocht in deze thesis zijn de identificatie met Nederland en de motivatie van hen die langdurig in Nederland verblijven, hetgeen niet in eerdere studies is geanalyseerd. Hoewel de deelonderwerpen daardoor niet kunnen worden vergeleken met de literatuur, geeft het wel de mogelijkheid om te onderzoeken wat een langdurig verblijf in een land zonder de benodigde papieren doet met iemand zijn identificatie en motivatie. Hiermee wordt er een poging gedaan om niet alleen de veelal negatieve omstandigheden te beschrijven, maar ook inzage te geven in de drijfveren van de personen die in deze scriptie centraal staan.

⁸² Joanne van der Leun, *Looking for Loopholes: Processes of Incorporation of Illegal Immigrants in the Netherlands* (Amsterdam 2003) 50 – 56.

⁸³ Van der Leun, *Looking for Loopholes*, 49.

⁸⁴ Bram Frouw, Lennart de Ruig & Douwe Grijpstra, *Illegaal aan de slag: Onderzoek naar illegale tewerkstelling in Nederland* (Zoetermeer 2010) 63 – 66.

⁸⁵ Joanne van der Leun & Robert Kloosterman, ‘Loopbanen onder het legale plafond: De arbeidsmarktpositie van illegale migranten in Rotterdam’, in: Jack Burgers & Godfried Engbersen eds., *De ongekeerde stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 118 – 160; Jan de Boom, Erik Snel & Godfried Engbersen, ‘Asielmigratie, verblijfsstatussen en criminaliteit’, *Tijdschrift voor Criminologie* 52:2 (2010) 153 – 169.

Met betrekking tot identiteit stelt taalkundige Fiona Douglas dat culturele identiteit verder gaat dan nationaliteit en geboorteplaats.⁸⁶ Stuart Hall schreef dat identiteit iets is dat door onbewuste processen in de loop van de tijd wordt gevormd en niet aangeboren is in het bewustzijn. De identiteit blijft altijd in ontwikkeling en kan worden getransformeerd.⁸⁷ Het behoort deswege tot de mogelijkheden dat ongedocumenteerden die een lange tijd in een land verblijven zich met dat land gaan identificeren. Het laatste deelonderwerp van het derde hoofdstuk zet uiteen in hoeverre er sprake is van deze ‘zelfidentificatie’ en verbondenheid met Nederland.

Daarnaast wordt er in de laatste paragraaf ingegaan op de motivatie van de ongedocumenteerden voor een leven in Nederland, welke mogelijk ook beïnvloed is door het lange leven in Nederland zonder papieren. Er zal daarbij met name aandacht zijn voor de vraag wat zij ambiëren te bereiken in Nederland, mochten zij een verblijfsvergunning bemachtigen.

Door in het derde hoofdstuk op de bovengenoemde deelonderwerpen te focussen kan er een beeld gecreëerd worden van de consequenties van een langdurig ongedocumenteerd bestaan. Door de gevolgen te toetsen aan de literatuur en de theoretische perspectieven is het mogelijk om dit onderzoek in te kaderen in de literatuur. Indien dit onderzoek andere denkbeelden biedt dan tot nu toe bekend zijn, dan zullen de uitkomsten van dit onderzoek mogelijk fungeren als aanvulling of verbetering van die theorieën, lettende op het feit dat er in de literatuur geen onderscheid wordt gemaakt in de duur van het verblijf.

Methode

Met dit onderzoek wordt gepoogd de vraag te beantwoorden waarom mensen die een lange tijd zonder papieren in Nederland verblijven (nog) niet zijn gelegaliseerd en wat de daaruit voortvloeiende consequenties zijn. Door de kennis die wordt verworven middels de beantwoording van deze vraag is het tevens mogelijk om inzicht te krijgen in het leven van iemand die langdurig ongedocumenteerd in Nederland verblijft.

Het is aannemelijk dat langdurig ongedocumenteerden verschillen van irreguliere migranten die ‘slechts’ een aantal jaar in Nederland zijn, omdat zij meer geworteld zijn in Nederland. Zij kennen de weg en routes, niet alleen op straat maar ook in de procedures. Daarnaast weten zij goed hoe zij uit het zicht van de autoriteiten moeten blijven, mede ook om zo uitzetting te voorkomen. Daarnaast kan voorafgaand aan dit onderzoek worden verondersteld dat het voor

⁸⁶ Fiona M. Douglas, *Scottish Newspapers: Language and Identity* (Edinburgh 2009) 19.

⁸⁷ Stuart Hall, ‘The Questions of Cultural Identity’, in: Stuart Hall eds., *Modernity: An Introduction to Modern Societies* (Londen 1996) 595 – 634, p. 608.

langdurig ongedocumenteerden die wél in beeld waren bij de Nederlandse autoriteiten niet mogelijk is om terug te keren naar het land van herkomst, omdat dit anders zou zijn bewerkstelligd.

Er is gekozen om gebruik te maken van interviews als onderzoeksmethode, enerzijds omdat het gaat om een onderwerp waarbij het lastig is op een andere manier kennis op te doen, anderzijds omdat het gaat om een zeer heterogene groep mensen. Tevens is het mogelijk om de mensen, die hier al vele jaren in Nederland verblijven op deze manier een gezicht te geven.

Door het gebruikmaken van interviews en de *oral history* methode is het mogelijk om tot informatie te komen die niet via de meer gangbare methodes valt te verzamelen. Hoewel het mogelijk is om onderzoek te doen naar ongedocumenteerden op basis van politiegegevens en IND-dossiers, is het erg lastig, dan wel onmogelijk, om op basis van deze data te onderzoeken waarom langdurig ongedocumenteerden (nog) niet gelegaliseerd zijn. Om deze vraag te beantwoorden zijn de specifieke dossiers – mits ze überhaupt bestaan – van desbetreffende personen vereist en moet men tijdens de IND- en politieverhoren zijn ingegaan op legalisatieregelingen. Daarbij komt kijken dat de respondenten van deze scriptie zich in een situatie bevinden waarvan kan worden aangenomen dat zij niet wensen dat hun verhaal en antwoorden in de interviews kunnen worden gekoppeld aan bepaalde dossiers, waardoor het risico tot uitzetting mogelijk toeneemt. De namen van de respondenten in de interviews zijn derhalve voorzien van een pseudoniem. Om de vraag die centraal staat in deze scriptie te beantwoorden is de methode van de mondelinge geschiedenis zodoende meest geschikt.

Simpel gezegd verzamelen onderzoekers met de *oral history* methode herinneringen en persoonlijke commentaren die van historisch belang zijn via interviews. Om veelgemaakte fouten te voorkomen, hebben mondelinge historici standaarden gecreëerd voor het afnemen van interviews en hebben zij regels vastgelegd om ethisch om te gaan met de respondenten. Deze regels zijn niet in beton gegoten omdat mondelinge geschiedenis daarvoor te dynamisch en creatief is, stelt historicus Ritchie Donald.⁸⁸

Maar hoe betrouwbaar is deze methode? Historicus Alan Taylor omschreef *oral history* ooit als “*old men drooling about their youth*”.⁸⁹ Sceptici zoals Taylor beschouwen mondelinge getuigenissen als nostalgisch, onbetrouwbaar en subjectief. Mondelinge geschiedenis is echter net zo betrouwbaar en onbetrouwbaar als ander bronmateriaal dat gebruikt wordt met onderzoek. Geen enkele bron moet immers volledig vertrouwd worden en moet getest worden aan ander bewijs. Archiefmateriaal heeft dan wel het voordeel dat het niet is beïnvloed in het verloop der tijd, maar documenten kunnen daarentegen soms incompleet, onjuist en bedrieglijk zijn.⁹⁰

⁸⁸ Ritchie A. Donald, *Doing Oral History* (New York 2014) 1.

⁸⁹ Robert Gildea, ‘The Long March of Oral History: Around 1968 in France’, *Oral History* 38:1 (2010) 68 – 80, p. 68.

⁹⁰ Donald, *Doing Oral History*, 10.

Socioloog Paul Thompson, die wordt gezien als een van de pioniers voor het gebruik van mondelinge geschiedenis in de sociale wetenschappen, schreef over de voordelen en valkuilen van *oral history* een boek. In *Voice of the Past: Oral History*, zet hij uiteen hoe het menselijk geheugen kan worden aangetast zonder dat men zich daarvan bewust is. Daarnaast kan een deel van de herinnering verloren gaan naarmate de tijd vordert. Hij stelt bovendien dat het kan voorkomen dat gestelde vragen over vroeger kunnen worden beantwoord met de kennis waarover men in het heden beschikt. Een individueel verhaal kan op die manier worden bijgeschaafd en aspecten kunnen worden overgenomen vanuit de collectieve hedendaagse herinnering. Tevens is het mogelijk dat meerdere herinneringen worden samengesmolten tot één nieuwe herinnering.⁹¹

Jelle Hagen stelt dat mensen bij de waarneming van gebeurtenissen al worden beïnvloed door meningen, vooroordelen, afkomst, sociale positie, karakter, paniek en vermoeidheid. Tijdens het herinneren kan men bovendien ook beïnvloed worden, bijvoorbeeld door de onderzoeker of de omgeving van het interview. Deze invloeden bepalen welke herinneren wel of niet worden opgeroepen tijdens een interview.⁹²

Het is als onderzoeker van belang om tijdens een interview bewust te zijn van de bovengenoemde vertekeningen. De interviewer is daarmee meer op de hoede en kan gericht vragen stellen. Zo kan er gevraagd worden naar specifieke details ter controle. Dit is mogelijk door vooraf goed de historische situatie te bestuderen en het stellen van vragen waarop je als onderzoeker het antwoord al weet, evenals het controleren van feiten na afloop van de interviews. Aangenomen kan worden dat de betrouwbaarheid van een interview toeneemt naarmate de respondent veel details vertelt in zijn verhaal.⁹³ Er kan daarmee tijdens het interview al een inschatting gemaakt worden van de betrouwbaarheid van de respondent. Indien hij of zij iets vertelt waarvan jij weet dat dit wel of niet juist is, zegt dit iets over de betrouwbaarheid. Hagen stelt bovendien in zijn handleiding dat onderzoekers zo'n inschatting moeten maken van de geïnterviewde. Dat kan door het vragen naar opleidingen, werk of gezinssamenstelling. Is de persoon die geïnterviewd worden open of juist gesloten? Of zijn er bepaalde onderwerpen waar de respondent liever niet over praat?⁹⁴

Met betrekking tot dit onderzoek is het lastig om persoonlijke details van respondenten te controleren, vanwege het ontbreken van informatie uit IND- en politiedossiers. Wel kunnen de details waarover zij vertellen gecontroleerd worden. Tijdens de interviews voor dit onderzoek

⁹¹ Paul Thompson, *Voice of the Past: Oral History* (Oxford 2000).

⁹² Jelle Hagen, *Vragen over vroeger: Handleiding voor het maken van Historische Interviews* (Utrecht 1998) 35 – 39.

⁹³ Hagen, *Vragen over vroeger*, 35 – 39.

⁹⁴ *Ibid.*, 38.

vertelde Adham bijvoorbeeld over zijn arrestatie in 2012, af te lezen in het onderstaande, fragment waarvan het mogelijk was om het verhaal te controleren.

12 september. Was op een woensdag. Ze nemen mij mee naar een bureau in Osdorp twee dagen. Woensdag en donderdag. Vrijdag zij brengen mij naar Zeist.⁹⁵

Daarnaast kunnen de interviews worden gecontroleerd op betrouwbaarheid aan de hand van de beschikbare literatuur omtrent ongedocumenteerden, maar ook de wetten, regels en reguleringen waarover zij spreken. Tevens is het mogelijk om interviews naast elkaar te leggen, indien er dan door meerdere respondenten een soortgelijk verhaal wordt verteld, dan komt dit de betrouwbaarheid ten goede.

Materiaal

Voorafgaand aan dit onderzoek is een literatuurstudie naar de beschikbare informatie omtrent ongedocumenteerden geanalyseerd. Het bleek dat er zeer beperkt informatie beschikbaar is over langdurig ongedocumenteerden. Om deze reden is er gekozen om interviews af te nemen met mensen die een lange tijd in Nederland verblijven zonder papieren en de uitkomsten te combineren met kennis uit de literatuur over ongedocumenteerden.

Uiteindelijk zijn er twaalf interviews afgenomen met langdurig ongedocumenteerden in Amsterdam. Alle gesprekken vonden plaats begin mei 2018 bij het Wereldhuis, een project van de Protestantse Diaconie en de Evangelisch-Lutherse Gemeente Amsterdam. Het Wereldhuis, opgericht in 2008, voorziet mensen zonder papieren van informatie en begeleiding, maar het organiseert ook cursussen en culturele activiteiten. Op doordeweekse dagen kan men er lunchen, in ruil voor hulp aan het Wereldhuis. Alle activiteiten bij het Wereldhuis zijn dan ook gratis een veelal ontwikkeld door de bezoekers zelf.⁹⁶ Dagelijks zijn er tachtig bezoekers die activiteiten organiseren, hulp bieden en deelnemen aan het aanbod bij het Wereldhuis. In het jaarverslag van 2017 stelt het Wereldhuis ongeveer 750 mensen van tachtig nationaliteiten in hun registratiesysteem te hebben staan.⁹⁷ Het project, dat zich met name positioneert het gebied van zingeving, activering en ontmoeting, stelt dat zij een grote diversiteit ervaren onder de groep ongedocumenteerden, waardoor een persoonlijke benadering vereist is. De grote diversiteit is er met betrekking tot zowel afkomst als achtergrond. Tevens verschillen de bezoekers in de redenen waarom zij hun land van herkomst hebben verlaten; arbeidsmigratie, (mislukte) huwelijksmigratie of als slachtoffer van

⁹⁵ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

⁹⁶ Wereldhuis, About us, <http://wereldhuis.org/en/> (28-5-2018).

⁹⁷ Wereldhuis, *Wereldhuis jaarverslag 2017* (Amsterdam 2018).

mensenhandel.⁹⁸ Zij merken bovendien op dat er ‘zoveel mensen [zijn], zoveel verhalen van hoop en verwachting, van verlies van uitzicht en passiviteit’.⁹⁹

Het streven was om enkel ongedocumenteerden te interviewen die twintig jaar of langer in Nederland waren. Uiteindelijk zijn elf van de twaalf respondenten twintig jaar of langer in Nederland en één ongedocumenteerde zeventien jaar. Andere bezoekers in het Wereldhuis gaven aan ook mee te willen werken aan het onderzoek, maar zij waren nog niet lang genoeg in Nederland – hoe bizar dat ook klinkt. Voorafgaand aan de interviews werd de respondenten kort verteld over het onderzoek en werd hen toestemming gevraagd voor het vastleggen van het interview. Eén respondent gaf aan wel met mij te willen spreken, maar wilde niet dat er een opname werd gemaakt. Normaal gesproken is dit een reden om het interview van deze respondent niet te gebruiken voor het onderzoek, maar toch is besloten om het interview te gebruiken. Donald stelt hierover dat aantekeningen dan wel inferieur zijn aan een opname, maar het is beter dan niets, zolang er na en tijdens het interview de volledige herinnering van het verhaal wordt uitgeschreven.¹⁰⁰

⁹⁸ Wereldhuis, *Wereldhuis 2018 – 2020* (Amsterdam 2017).

⁹⁹ *Ibid.*, 2.

¹⁰⁰ Donald, *Doing Oral History*, 105.

Hoofdstuk 1

Een overzicht van het beleid en de praktijk van gedogen vanaf 1960

Het eerste deel van de centrale vraag van deze thesis is opgedeeld in twee perspectieven, namelijk het menselijke perspectief en het beleidsperspectief. Daar waar het menselijke perspectief grotendeels zal worden beantwoord aan de hand van de interviews, is het voor de beantwoording van de vraag inzake het beleidsperspectief nodig om een overzicht te schetsen van het gevoerde beleid van de Nederlandse overheid inzake ongedocumenteerden. In deze sectie wordt zodoende een historisch overzicht geboden van de wetten, reguleringen, legalisaties, de praktijk van gedogen en andere maatregelen van de Nederlandse overheid vanaf 1960. Daarbij geldt dat het begin van deze periode tamelijk kort zal worden uiteengezet, genomen het belang daarvan voor dit onderzoek minder sterk is. Er is gekozen om niet alle reguleringen in dit overzicht op te nemen, maar een selectie te maken naar relevantie voor deze studie, daar een opsomming van een geschiedenis van de Nederlandse wetgeving ten aanzien van ongedocumenteerden het doel van dit onderzoek voorbijstreeft. Het onderstaande hoofdstuk is gestructureerd aan de hand van de drie naoorlogse fasen die socioloog Godfried Engbersen onderscheidde in de manieren waarop de Nederlandse staat ‘reageert op de aanwezigheid van illegale migranten’.¹⁰¹

1.1 Fase 1 (1960-1969): tolerantie door behoefte

Het beleid ten aanzien van de toelating van irreguliere migranten is in de eerste fase (1960-1969) tolerant vanwege de behoefte aan laaggeschoolde arbeid voor de groeiende Nederlandse economie. Het was toentertijd voor arbeidsmigranten mogelijk om op eigen initiatief, zonder bemiddeling van wervingskantoren, naar Nederland af te reizen om hun geluk te beproeven op de arbeidsmarkt. In het geval zij werk vonden, kon men een arbeidsvergunning verkrijgen en vervolgens een verblijfsvergunning.

1.2 Fase 2 (1969-1991): tolerantie door gedogen

De tweede fase (1969-1991) wordt volgens Engbersen met name gekenmerkt door de tolerantie omtrent het verblijf en het werk van ongedocumenteerden.¹⁰² Rond 1970 kwam er kritiek op het

¹⁰¹ Engbersen, ‘De illegale vreemdeling’, 16.

¹⁰² *Ibid.*, 18.

(ontbreken van) overheidsbeleid ten aanzien gastarbeiders. Er werd zowel aangedrongen op het aanpakken van werkgevers die irreguliere gastarbeiders te werk stelden als op een vorm van legalisering van migranten die al in Nederland woonden en werkten. Laatstgenoemde leidde zelfs tot een verzoek in de Eerste Kamer om de in Nederland verblijvende buitenlandse werknemers te legaliseren. Echter, het verzoek vond weinig medestanders, omdat men aannam dat legalisering zou leiden tot nieuwe stromen immigranten zonder vergunning. Deze visie was eveneens zichtbaar in de in 1970 verschenen nota over buitenlandse werknemers met als uitgangspunt: “Nederland is beslist geen immigratieland”.¹⁰³ De twee oliecrises (1973 en 1979) en de recordhoogte van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid droegen er vervolgens aan bij dat veel gastarbeiders hun baan verloren en afhankelijk raakten van een uitkering of arbeidsongeschiktheidsregeling.¹⁰⁴ Het leidde wederom tot een afname van de tolerantie ten aanzien van migranten die spontaan, buiten de werving om, naar Nederland waren gekomen.¹⁰⁵

Toch zijn er in deze periode twee reguleringsmaatregelen genomen, namelijk in 1975 en 1980. Er werden bij deze reguleringsmaatregelen eisen gesteld aan de leeftijd en datum dat zij in Nederland arriveerden, evenals de betaalde loonbelasting en premie (of zij moesten zijn bereidwillig deze alsnog te betalen).¹⁰⁶ In mei 1980 konden ongedocumenteerden legaliseren als zij in staat waren aan te tonen dat zij van januari 1978 tot 1979 onafgebroken bij dezelfde werkgever in dienst waren. Bij deze regeling werd overigens wel een kanttekening geplaatst, namelijk dat het niet de bedoeling was om ongedocumenteerden die slaagden langdurig in Nederland te verblijven, te belonen met een verblijfsvergunning. Historica Corrie van Eijl concludeert echter dat dit precies was wat er gebeurde en dat bij iedere volgende regeling of legalisering de duur van het ongedocumenteerde verblijf een belangrijke rol zou spelen.¹⁰⁷

In de jaren tachtig bleef het ondanks een restrictief migratiebeleid vrij gemakkelijk om een sofinummer aan te vragen en wit te werken in bepaalde sectoren in de Nederlandse economie. Het lijkt er dus op dat er een kloof bestond tussen de wetgeving en het uitvoeringsbeleid.¹⁰⁸ Werkverschaffing aan ongedocumenteerden werd slechts in beperkte mate gecontroleerd en bestraft, aangezien zij voldeden aan de vraag naar arbeidskrachten die bereid waren om zwaar, onregelmatig en vuil werk te verrichten. Engbersen stelt dat de ‘feitelijke gedoogpraktijken mede lijken ingegeven door economische overwegingen’.¹⁰⁹

¹⁰³ Corrie van Eijl, *Tussenland: Illegaal in Nederland 1945 – 2000* (Hilversum 2012) 70 – 71.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 293.

¹⁰⁶ Van Eijl, *Tussenland*, 100 – 101.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 101 – 104, 145.

¹⁰⁸ Hans van Amersfoort & Rinus Penninx, ‘Regulating Migration in Europe: The Dutch Experience 1960-1992’, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 534 (1994) 133 – 146.

¹⁰⁹ Engbersen, ‘De illegale vreemdeling’, 17.

1.3 Fase 3 (1991-heden): legalisaties en restricties

Jarenlang werd in Nederland een gedoogbeleid gevoerd ten aanzien van migranten die er een ongedocumenteerd bestaan in Nederland op na hielden. In de jaren negentig werd door de overheid echter besloten maatregelen te nemen tegen deze irregulier in Nederland verblijvende migranten.¹¹⁰ Deze periode betitelt Engbersen als de derde fase (1991 – heden), waarin de gedoogpraktijken bleven bestaan, maar gelijktijdig verschillende wetten werden ingevoerd om irregulier verblijf in Nederland aan te pakken.¹¹¹ Zo werd het vanaf november 1991 verplicht om het sofinummer (voorloper van het Burgerservicenummer) te verbinden aan een geldige verblijfsvergunning. Voor deze periode was het voor irreguliere migranten mogelijk om een sofinummer aan te vragen en zich daarmee in te schrijven bij het bevolkingsregister. De migranten die dit deden, worden de ‘witte illegalen’ genoemd, omdat zij door hun registratie een semilegale status hadden.¹¹²

Het werd in de derde periode voor ongedocumenteerden derhalve moeilijker om wit te werken. Daarnaast werd op 1 juni 1994 de *Wet op de identificatieplicht* van kracht, waardoor medewerkers verplicht waren zich te legitimeren bij het verrichten van arbeid. Tevens werd in 1994 de *Wet Voorkoming Schijnhuwelijken* ingevoerd, die strengere eisen stelde aan huwelijken van Nederlandse burgers en personen zonder verblijfsvergunning.¹¹³ Voorts werd er in 1995 in de Vreemdelingencirculaire opgenomen dat ongedocumenteerden moesten kunnen bewijzen dat zij minimaal zes jaar ononderbroken in Nederland waren verbleven en een wit inkomen hadden met de bijhorende premies die waren betaald, voorafgaand aan een aanvraag voor een verblijfsvergunning.¹¹⁴

Op basis van informeel beleid en individuele beoordeling hielden ongedocumenteerden echter de mogelijkheid om aan een verblijfsvergunning te komen. Hoewel het ministerie van Justitie aangaf dat er slechts in gevallen van ‘dusdanig klemmende redenen van humanitaire aard’ een verblijfsvergunning werd verleend, circuleerden er lijstjes met voorwaarden en criteria. Belangrijkste daarvan waren dat de ongedocumenteerde moest kunnen bewijzen dat hij of zij zes jaar aaneengesloten in Nederland woonde en daarbij wit had gewerkt. Een publicatie van dergelijke lijst in 1994 opende de politieke en publieke discussie omtrent het informele toelatingsbeleid.¹¹⁵

In de Tweede Kamer ontstond vervolgens commotie over het voornemen van staatssecretaris Schmitz van Justitie om de informele regeling per 1995 vast te leggen in de nieuwe

¹¹⁰ Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 293.

¹¹¹ Let wel, de fasering van Engbersen eindigt met heden. De fasering werd gemaakt in 1999, waardoor heden in ieder geval dient te corresponderen met het jaartal 1999.

¹¹² Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 293.

¹¹³ Engbersen, ‘De illegale vreemdeling’, 18.

¹¹⁴ Obdeijn & Schrover, *Komen en Gaan*, 293.

¹¹⁵ Van Eijl, *Tussenland*, 104 – 108.

Vreemdelingencirculaire. Het daaruit voortvloeiende compromis was dat de ongedocumenteerden gebruik konden maken van de legalisatieregeling als zij minimaal zes jaar ononderbroken in Nederland verbleven. De regeling, de *Witte illegalen regeling*, die tot 31 december 1997 gold, had een aantal contra-indicaties, namelijk (1) een eerdere verwijdering, (2) criminele antecedenten en (3) het verstrekken van valse informatie of onjuiste gegevens. De groep die in aanmerking kwam voor de legalisatie was niet substantieel, vanwege het feit dat de meest kansrijke gevallen al in eerdere jaren waren afgehandeld. Daarnaast werd het voor ongedocumenteerden steeds lastiger om aan de gestelde eisen te voldoen, omdat zij bij het ontbreken van een verblijfsvergunning geen sofinummer meer konden verkrijgen. Het is dan ook niet bekend hoeveel ongedocumenteerden op basis van deze *Witte illegalen regeling* een verblijfsvergunning hebben gekregen, maar uit de cijfers van 1995 valt af te leiden dat het om een gering aantal ging. In dat jaar werden er in de eerste tien maanden 63 aanvragen gedaan waarvan er slechts twaalf werden ingewilligd.¹¹⁶

Met het aflopen van de *Witte illegalen regeling* was het voor ongedocumenteerden niet meer mogelijk om zich op basis van een langdurig verblijf in combinatie met een wit arbeidsverleden te legaliseren. Toch werd er, door politieke druk van linkse politieke partijen, maar ook van actiegroepen en comités, de *Tijdelijke regeling witte illegalen* ingevoerd, waarbij een ononderbroken verblijf in Nederland voor zes jaar en het bezit van een sofinummer als belangrijkste voorwaarden werden gesteld. In de regeling, die geldig was van 1 september 1998 tot 1 december 1998, werd de eerdere eis dat ongedocumenteerde aanvragers in de betreffende periode van zes jaar wit moesten werken, niet opgenomen.¹¹⁷ Uiteindelijk zouden ongeveer drieduizend ongedocumenteerden van de 7700 aanvragers op basis van deze regeling een verblijfsvergunning krijgen.¹¹⁸

De *Witte illegalen regeling* eindigde in 1998 gelijktijdig met het debat in de Tweede Kamer over een aanscherping van het illegalenbeleid, namelijk de invoering van de *Koppelingswet*. In formeel opzicht was er tussen deze twee maatregelen geen verband, maar deze werd wel zo ervaren door langdurig ongedocumenteerden in Nederland alsmede in de politiek.¹¹⁹ Met de *Koppelingswet* werden meerdere wetten gerelateerd aan de aanspraak van migranten op verstrekkingen, voorzieningen, uitkeringen, ontheffingen en vergunningen ‘gekoppeld’ aan het verblijfsrecht van de migrant. Onderscheid werd daarbij gemaakt tussen migranten die wel en die niet rechtmatig in Nederland verbleven. De twee voornaamste doelen van de wet waren het onrechtmatige verblijf in Nederland ontmoedigen en het voorkomen dat de ‘schijn van legaliteit’ kon worden verworven, waardoor

¹¹⁶ Van Eijl, *Tussenland*, 148.

¹¹⁷ *Ibid.*, 145 – 149.

¹¹⁸ Staring, ‘Van illegalen tot medeburgers’, 374 – 375.

¹¹⁹ Van Eijl, *Tussenland*, 151 – 154.

¹²⁰ Wouter Dronkers, ‘De dynamiek van gedogen’, *Migrantenstudies* 16:2 (2000) 103 – 110, p. 103 – 104.

uitzetting en terugkeer werd bemoeilijkt. De ‘schijn van legaliteit’ ontstond toen ongedocumenteerden leefden alsof ze rechtmatig in Nederland verbleven.¹²⁰

De invoering van de *Koppelingswet* bracht voor gemeenten enkele problemen. De ongedocumenteerden hadden immers geen recht meer op uitkeringen, maar bleven wel in de gemeente wonen. Tevens werden de ongedocumenteerden formeel buitengesloten van bepaalde sectoren in de woningmarkt. Hoewel zij nog steeds onderdak konden vinden bij familie en vrienden, werd het hen in vergelijking met de jaren tachtig veel lastiger gemaakt om een geschikte woning te vinden. De toekenning van sociale rechten van buiten de Europese Unie werd daarmee ‘veel problematischer’ dan in de periode 1970-1990. De wet zorgde er voor dat ‘het verblijf niet eerder werd beëindigd, maar wel zwaarder werd gemaakt’.¹²¹

Het restrictieve vreemdelingenbeleid van de jaren negentig heeft niet geleid tot een voorkoming van het verblijf van ongedocumenteerden in Nederland.¹²² Het Nederlandse beleid is zich daardoor steeds meer gaan richten op de al aanwezige ongedocumenteerden in plaats van het klassieke beleid gericht op het tegengaan van de instroom van nieuwe onrechtmatige migranten. Hoewel Nederland geen officieel gedoogbeleid voerde ten aanzien van ongedocumenteerden, blijkt dat gedogen een begrip is dat onlosmakelijk verbonden blijft met het vraagstuk omtrent onrechtmatig verblijvende migranten in Nederland.¹²³ Een regeling zoals de ‘zesjarenregeling’ is een voorbeeld van een van de ‘functies van gedogen’, namelijk het in ‘overeenstemming brengen van rechtsregels met de in de praktijk ontstane situatie’. Wel moet worden geconstateerd dat dergelijke gedoog- of legalisatiesregelingen voor veel ongedocumenteerden niet was weggelegd, omdat zij niet aan de strenge criteria voldeden. Over officieus gedogen stelt Engbersen dat dit kan plaatsvinden uit onmacht en onvermogen, alsmede uit mededogen. Enerzijds kan het zich voordoen dat het niet mogelijk is om ongedocumenteerden uit te zetten als zij zijn uitgeprocedeerd of zijn aangehouden, anderzijds komt het ook voor dat instanties vanwege humanitaire beweegredenen als omwille van de openbare orde en gezondheidszorg besluiten niet op te treden.¹²⁴

De meest recente legalisatieregeling, *Regeling afwikkeling nalatenschap oude Vreemdelingenwet*, ofwel het Generaal Pardon van 2007, kwam tot stand om de achterstand van de afhandeling in de asielprocedures van de jaren negentig weg te werken. Op dat moment verbleven immers nog veel

¹²⁰ P. Bernini & G. Engbersen, ‘Koppeling en uitsluiting: De ongewenste en onbedoelde effecten van de Koppelingswet’, *Nederlands Juristenblad* 74:2 (1999) 65 – 71.

¹²¹ Van Eijl, *Tussenland*, 185; Godfried Engbersen, *Fatale Remedies: Over onbedoelde gevolgen van beleid en kennis* (Amsterdam 2009) 120; Leerkes e a., *Wijken voor illegalen*, 98.

¹²² Engbersen, *Fatale Remedies*, 167.

¹²³ *Ibid*, 168 – 170.

¹²⁴ *Ibid*, 155 – 170.

asielmigranten in Nederland zonder (permanente) verblijfsvergunning.¹²⁵ De personen die een aanvraag konden doen voor het pardon, moesten bij de IND bekend zijn, hetgeen niet het geval was voor bijvoorbeeld uitgeprocedeerde asielmigranten die al een langere tijd in de noodopvang verbleven. Voor hen kon de burgemeester een verklaring geven dat zij al een langere tijd en onafgebroken in Nederland woonachtig waren.¹²⁶

Voor het pardon meldden zich tot 2011 35.874 pardonkandidaten aan, waarvan 6.586 met een zogeheten burgemeestersverklaring. In totaal kregen 29.524 aanvragers een aanbod voor een pardon. Het uiteindelijke resultaat van de regeling was dat 28.304 pardonkandidaten een verblijfsvergunning verkregen. Het verschil kan verklaard worden door het feit dat men toch niet aan de eisen voldeed, niet bereikbaar waren of het aanbod niet accepteerden.¹²⁷ Tevens deed zich de situatie voor dat een verblijfsvergunning niet werd toegekend als een van de vier contra-indicaties werd gesignaleerd. Ten eerste werd men een rechtmatig verblijf geweigerd indien desbetreffende persoon een gevaar zou zijn voor de openbare orde of nationale veiligheid. Een voorbeeld hiervan is als iemand artikel 1F van Vluchtelingenverdrag was tegengeworpen, waarin staat dat iemand, als ook diens gezinsleden, moet worden uitgesloten van asiel als degene ervan verdacht wordt een misdrijf te hebben gepleegd tegen de vrede, een oorlogsmisdrijf of misdrijf tegen de menselijkheid. Ten tweede werd een verblijfsvergunning geweigerd op grond van de pardonregeling indien men reeds in het bezit was van een verblijfsvergunning. Ten derde kwamen onderdanen van een lidstaat van de Europese Unie of de Europese Economische Ruimte (EER) niet in aanmerking voor de pardonregeling. Het bestaan van twijfel over de identiteit of nationaliteit werd als vierde contra-indicatie beschouwd. Zo kwam het bijvoorbeeld voor dat asielmigranten in het asielp proces verschillende identiteiten en nationaliteiten hadden opgegeven.¹²⁸ Inzake de pardonregeling moet duidelijk gemaakt worden dat het louter gaat om asielmigranten. Ongedocumenteerden die nooit een asielaanvraag hebben ingediend kwamen derhalve niet in aanmerking voor het pardon.

De trend waarin het Nederlandse overheidsbeleid inzette op het aanpakken van ongedocumenteerden hield aan. Om de irreguliere komst en ongedocumenteerde verblijf te voorkomen en aan te pakken, werd in het regeerakkoord van 2010 afspraken gemaakt over het strafbaar stellen van 'illegaal verblijf'. Het voorstel ging gepaard met een hechtenis tot vier maanden

¹²⁵ L.J.J. Wijkhuijs e.a., 'Pardon? Evaluatie van de Regeling afwikkeling nalatenschap oude Vreemdelingenwet', *Cabier* 10 (2011) 1 – 191, p. 15 – 16.

¹²⁶ *Ibid.*, 34.

¹²⁷ Wijkhuijs e.a., 'Pardon?', 73 – 79.

¹²⁸ *Ibid.*, 36 – 37.

en een geldboete van maximaal €3.900. Het bieden van hulp aan mensen zonder papieren werd daarbij niet strafbaar, werkverschaffing aan ongedocumenteerden bleef dat wel.¹²⁹

In de plannen van de kabinetten Rutte I en II om een ongedocumenteerd verblijf strafbaar te stellen, werd in plaats van een algehele strafbaarstelling van een ongedocumenteerd bestaan, de strafbaarstelling gekoppeld aan het inreisverbod. Het was daarbij de intentie de betreffende personen zonder papieren strafrechtelijk te kunnen vervolgen indien tegen hen een inreisverbod was uitgevaardigd. Het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU) oordeelde echter dat de termijn van het inreisverbod pas ingaat nadat de migrant Nederland daadwerkelijk heeft verlaten. Derhalve is er tot nu toe geen juridische basis om een ongedocumenteerd verblijf in Nederland te bestraffen.¹³⁰

Hedendaags regisseert de Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) de vrijwillige of onvrijwillige uitreis van mensen die geen recht (meer) hebben op verblijf in Nederland. Zij werken samen met andere overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties, zoals de *International Organization for Migration* (IOM), om betreffende personen zo zelfstandig mogelijk en met perspectief terug te laten keren. Er zijn in de gesprekken die de dienst voert met potentiële uitreizigers drie ‘bijzondere omstandigheden’ die, indien zij worden gesignaleerd door medewerkers van de DT&V, invloed kunnen hebben op een mogelijk vertrek uit Nederland. Ten eerste kan het voorkomen dat een ongedocumenteerde alles in werk stelt om terug te keren naar het land van herkomst, maar dat dit simpelweg niet lukt. Zo kan een land van herkomst weigeren een *laissez passer*, een tijdelijk reisdocument, af te geven. Aan deze personen wordt een speciale verblijfsvergunning voor Nederland verleend, namelijk de buiten schuld vergunning. Ten tweede kan er door personen die Nederland dienen te verlaten een beroep gedaan worden op artikel 64 van de Vreemdelingenwet, welke uitzetting verbiedt in geval dat het medisch onverantwoord is om te reizen. Indien het beroep op het genoemde artikel wordt gehonoreerd, wordt er een tijdelijk rechtmatig verblijf in Nederland toegekend tot de medische omstandigheden dermate zijn gewijzigd zodat een vertrek wél verantwoord is. Er wordt in die zin dus geen verblijfsvergunning verstrekt, maar slechts een uitstel van terugkeer. Tot slot is het de staatssecretaris voorbehouden om in bijzondere gevallen gebruik te maken van zijn of haar discretionaire bevoegdheid en derhalve te besluiten om iemand alsnog een verblijfsvergunning te verlenen op basis van ‘schrijnende omstandigheden’, waarbij het ‘altijd gaat om een uniek samenspel van factoren’.¹³¹

¹²⁹ Ruud F. M. Lubbers, Brief van de informateur aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag 3 augustus 2010, TK 32.417: 15.

¹³⁰ Galina Cornelisse, ‘Inreisverboden die (nog) geen rechtsgevolgen hebben: Geen wettelijke grondslag voor de strafvervolging van een vreemdeling die Nederland nog niet verlaten heeft’, *Nederlands Juristenblad* 38 (2017) 2814 – 2820.

¹³¹ DT&V, Werk in de uitvoering: Bijzondere omstandigheden, <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/Werkindeuitvoering/Bijzondereomstandigheden/index.aspx> (6-6-2018).

Hoewel het in geval van de ‘schrijnendheid procedure’ vaak om erg pijnlijke om moeilijke zaken gaat en er bij de beoordeling van de vergunning getoetst wordt op er ‘klemmende redenen van humanitaire aard’, zijn geen vaste criteria. Toch zijn er factoren kenbaar die worden meegewogen in de beslissing: (1) ernstige medische problemen waarbij kinderen zijn betrokken; (2) ernstige medische problemen waardoor een vertrek uit Nederland moeilijk te realiseren is, gelet op de noodzakelijke zorg in het land van herkomst; (3) perioden van rechtmatig verblijf, zoals uitstel van vertrek alsmede een eerdere verblijfsvergunning; (4) overlijden van een gezinslid in Nederland, waardoor ernstig psychisch lijden is ontstaan of het gezinslid in Nederland is begraven; (5) het geval dat een belangrijk deel van het gezin waarvan de aanvrager uitmaakt wél is toegelaten; (6) een dreigende scheiding tussen ouders en diens kinderen; (7) gender gerelateerde aspecten, met name eerwraak en huiselijk geweld. Tegenover deze factoren staan weliswaar ook twee contra-indicaties, namelijk (1) het niet meewerken aan terugkeer en (2) wanneer er sprake is geweest van verstoringen van de openbare orde, bijvoorbeeld als men een strafblad heeft.¹³²

Samenvattend kan gesteld worden dat in de naoorlogse periode er een trend zichtbaar is waarbij de tolerantie ten aanzien van irreguliere migratie en ongedocumenteerden steeds meer afnam. Dit ging gepaard met het invoeren van restrictieve wetgevingen, met als sluitstuk de in 1998 ingevoerde *Koppelingswet*. Opvallend aan de legalisatiemogelijkheden in de jaren negentig is dat hier men hierbij zes jaar in Nederland diende te wonen om bestempeld te worden als langdurige ongedocumenteerde. Voor veel mensen uit dit onderzoek geldt dat zij hier inmiddels minimaal drie keer zo lang wonen. Met het invoeren van de restricties kan gesteld worden dat het voor ongedocumenteerden door de jaren heen steeds moeilijker werd om een (tijdelijke) baan te vinden of zichzelf te voorzien van een dak boven het hoofd.

Ondanks de toenemende restricties waren er ook een aantal legalisatiemogelijkheden voor ongedocumenteerden, waarbij men moest voldoen aan bepaalde criteria om in aanmerking te komen voor een verblijfsvergunning. Vaak waren er ook enkele contra-indicaties aan dergelijke reguleringen verbonden. Voor de respondenten van dit onderzoek geldt dat zij ten tijde van verschillende legalisatieregelingen in Nederland woonachtig waren, maar dat hen op basis van deze maatregelen geen verblijfsvergunning is verleend of dat zij hiervoor geen aanvraag hebben gedaan. In het volgende hoofdstuk zal daarom worden ingegaan op de vraag waarom dit het geval is.

Betreffende de drie fases die in 1999 door Engbersen werden opgesteld kan op basis van het bovenstaande en de kennis van nu worden geconcludeerd dat de derde fase eindigde in 2005. De fase die daarop volgt, de vierde fase (2005-heden), vangt aan met de wetwijziging van de Wav

¹³² Stichting Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt, Legalisering: Verblijfsvergunning humanitair: verblijfsvergunning schrijnend, <http://www.stichtinglos.nl/content/verblijfsvergunning-schrijnend> (6-6-2018).

in 2005, waardoor overtredingen inzake tewerkstellingsvergunningen niet meer via het strafrecht werden gesanctioneerd maar middels de Arbeidsinspectie. De periode wordt gekenmerkt door een restrictief overheidsbeleid dat zich inzet om de 'schijn van legaliteit' tegen te gaan, hetgeen een einde inluidde voor de tolerantie ten aanzien van 'spontane migranten'.

Hoofdstuk 2

Redenen voor het ontbreken van een verblijfsvergunning

In het voorgaande hoofdstuk is een overzicht geboden van het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van irreguliere migranten. Uit onderzoek bleek dat door de restrictieve beleidsvoering in de afgelopen decennia het verblijf van ongedocumenteerden in Nederland niet zozeer werd beëindigd, maar wel steeds moeilijker werd gemaakt. Tevens werd uitgelegd aan welke criteria aanvragers moesten voldoen en wat de contra-indicaties waren voor de legalisatieregeling. In dit hoofdstuk wordt een antwoord geformuleerd op de vraag waarom ongedocumenteerden geen verblijfsvergunning hebben bemachtigd terwijl, in de periode dat de zij in Nederland waren, verschillende legalisatiemaatregelen werden ingevoerd.

Aan de hand van interviews met de twaalf langdurig ongedocumenteerden wordt in dit hoofdstuk een tweeledige analyse gemaakt ter beantwoording van het eerste deel van de centrale vraag. Enerzijds wordt de vraag onderzocht vanuit een beleidsperspectief. In hoeverre voldeden de respondenten niet aan de criteria die werden gesteld aan de legalisaties en waarom? Anderzijds wordt gekeken naar de mate waarin de respondenten zelf een aandeel hebben gehad in het ontbreken van een verblijfsvergunning. De vragen worden onderzocht aan hand van de drie in het theoretisch kader genoemde hypothesen: (1) de ongedocumenteerden waren bewust van de legalisatieregeling, maar voldeden niet aan de eisen die door de overheid werden gesteld; (2) de ongedocumenteerden hebben geen gebruik gemaakt van de legalisatieregelingen, omdat zij dit niet noodzakelijk achtten; (3) de ongedocumenteerden zijn niet gelegaliseerd, omdat zij niet of te laat op de hoogte waren van de legalisatieregeling.

Voordat de analyse van het bronmateriaal kan worden behandeld, zal in de volgende paragraaf meer informatie worden verschaft over de afkomst en achtergronden van de ongedocumenteerde respondenten en de daarvoor mogelijke verklaringen. Daarnaast moet worden opgemerkt dat de verhalen van de respondenten zeer divers zijn. Derhalve zullen er in de komende hoofdstukken veel voorbeelden en citaten worden aangehaald, om een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de groep, daar het vaak niet mogelijk is om één specifieke trend te signaleren. Vanwege de vele namen die elkaar afwisselen is ter geheugensteun in de voetnoten van elk citaat de alias, het land van herkomst, de leeftijd en het jaar van aankomst in Nederland weergegeven. Een uitgebreider overzicht van de demografie is opgenomen in Bijlage 1.

2.1 De respondenten: een profiel

In deze sectie wordt een overzicht geboden van de achtergronden van de respondenten. Doordat ongedocumenteerden per definitie niet geregistreerd staan, is het niet reëel om uitspraken te doen over de mate waarin de samenstelling van de respondenten overeenkomt met langdurig ongedocumenteerden in Nederland. Er zijn hierover simpelweg geen gegevens. Daar staat tegenover dat er wel mogelijke verklaringen kunnen worden gegeven over de zaken die in het oog springen.

Tabel 1: Verdeling respondenten naar het land van herkomst

Egypte	Algerije	Marokko	Tunesië	Somalië	Afghanistan
5	2	2	1	1	1

Hetgeen opvalt aan de herkomstlanden van de respondenten is dat het merendeel van de respondenten afkomstig is uit Noord-Afrika en daarvan vijf uit Egypte. Het is daarbij niet bekend in hoeverre de bovenstaande samenstelling van de langdurig ongedocumenteerden representatief is voor Amsterdam en Nederland in het geheel, daar gegevens ter vergelijking niet beschikbaar zijn.¹³³ Een mogelijke verklaring voor het grote aandeel Noord-Afrikanen onder respondenten is dat zij op dit moment een relatief zwak sociaal netwerk hebben, waardoor zij minder perspectieven hebben en dat zij via-via bij het Wereldhuis terecht zijn gekomen.¹³⁴ Een andere uitleg hiervoor is dat het om landen gaat die ‘semi-ontwikkeld’ zijn, waar het aantal emigranten als aandeel van de bevolking het hoogst is. Gelijktijdig verklaart dit ook waarom er minder respondenten afkomstig zijn uit Sub-Sahara-Afrika, waarvan Hein de Haas van aantoonde dat bij deze ‘onderontwikkelde landen’, emigratie als aandeel van de bevolking het laagst is.¹³⁵ Daarbij geldt dat migranten met verblijfs- en legalisatieaspiraties vaak uit landen komen met een hoge mate van werkeloosheid, corruptie en economische problemen, hetgeen het geval is in Noord-Afrika.¹³⁶

Tabel 2: Verdeling respondenten op jaar van aankomst in Nederland

1979	1984	1988	1989	1990	1991	1993	1995	1998	2001
1	1	3	1	1	1	2	1	1	1

¹³³ Renate Bos, een medewerker van het Wereldhuis, gaf in dezen wel aan dat er ook langdurig ongedocumenteerden uit landen als Indonesië en de Filipijnen in Amsterdam zijn, maar dat zij in andere delen van Amsterdam en bij andere projecten verblijven. Bos, informeel gesprek (3-5-2018).

¹³⁴ Renate Bos, informeel gesprek (30-5-2018).

¹³⁵ Hein de Haas, ‘Migration transitions: A theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration’, *International Migration Institute* 24 (2010) 1 – 46, p. 28 -29.

¹³⁶ Van Meeteren, *Life Without Papers*, 80 – 81.

In Tabel 2 is de verdeling van de respondenten naar het jaar van aankomst weergegeven. Het springt in het oog dat het grootste gedeelte van de respondenten in de periode 1988-1998 in Nederland aankwamen. Het is aannemelijk dat een deel van de irreguliere migranten die voor deze periode arriveerden wel gebruik hebben kunnen maken van de diverse legalisatieregelingen of een dermate groot sociaal netwerk hebben opgebouwd dat bezoek aan het Wereldhuis niet nodig wordt geacht. Een wat sombere verklaring is dat deze mensen reeds zijn overleden.

De uit Tunesië afkomstige Anouar kwam in 1979 naar Nederland en is daarmee, van de respondenten, degene die het langst in Nederland verblijft van de respondenten, namelijk 39 jaar. Op 1 januari 2001 stak de Afghaanse Houssan op 45-jarige leeftijd de Nederlandse landgrens over. Hij is daarmee het minst lang in Nederland. Tot op heden is het hem niet gelukt om een verblijfsvergunning te bemachtigen, waardoor hij momenteel zeventien jaar een ongedocumenteerd bestaan leidt.¹³⁷

Tabel 3: Demografie van respondenten

	Aantal	%
Aantal	12	100
Geslacht		
Man	11	91,7
Vrouw	1	8,3
Gemiddelde leeftijd in jaren	54,9	-
Gemiddelde leeftijd bij aankomst Nederland in jaren	27,8	-
Gemiddelde lengte van verblijf in jaren	26,8	-
Beheerst Nederlandse taal	10	83,3

Tabel 3 weergeeft een uitgebreider overzicht van de demografie van de respondenten. Op een enkeling na waren de respondenten allen man. Wat betreft deze verhouding kan gesteld worden dat er over het algemeen meer mannen dan vrouwen emigreren uit de Noord-Afrikaanse regio, maar de gedane onderzoeken naar emigratie uit deze landen laten niet zulke extreme vormen zien als de samenstelling van dit onderzoek.¹³⁸ Het is tevens niet duidelijk of vrouwen minder vaak zonder

¹³⁷ Houssan (Afghanistan, 63 jaar, 2001), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

¹³⁸ Kevin J.A. Thomas & Ikubolajeh Logan, 'African female immigration to the United States and its policy implications', *Canadian Journal of African Studies* 46:1 (2012) 87 – 107; Lea Pessin & Bruno Arpino, 'Country-of-Origin

papieren verblijven in Nederland dan mannen. Wel is het mogelijk dat vrouwen minder zichtbaar zijn, omdat de media, de vreemdelingenpolitie, het beleid en onderzoek rondom ongedocumenteerden zich met name hebben gericht op mannen.¹³⁹ Daarnaast is het aannemelijk dat ongedocumenteerde vrouwen minder afhankelijk zijn van projecten zoals het Wereldhuis, juist omdat zij kwetsbaarder zijn. Zij worden sneller geholpen aan onderdak, zodat zij niet op straat hoeven slapen, zeker als zij kinderen hebben voor wie zij zorg dragen.¹⁴⁰

Het kan ook voorkomen dat legale inwoners van Nederland een relatie hebben met iemand die ongedocumenteerd is en zij daardoor minder gesignaleerd worden. Onderzoek wijst uit dat heteroseksuele alleenstaanden soms huisvesting bieden aan ongedocumenteerden van het andere geslacht. Deze singles zijn veelal oudere mannen die jonge vrouwen een dak boven het hoofd bieden. Het gaat daarbij soms om zeer behoeftige alleenstaande mannen met relatief weinig kansen op de 'primaire datingmarkt'.¹⁴¹

De gemiddelde leeftijd van de respondenten bedraagt bijna 55 jaar. Hierbij geldt dat de oudste en jongste gesproken ongedocumenteerde voor deze scriptie de leeftijd hadden van respectievelijk van 66 en 47 jaar. Een opvallende statistiek is de gemiddelde leeftijd bij aankomst in Nederland (27,8 jaar) en de gemiddelde lengte van het verblijf in Nederland (26,8 jaar). Het verschil in dezen is slechts één jaar, hetgeen inhoudt dat over één jaar de respondenten gemiddeld even lang in Nederland verbleven dan zij deden in het land van herkomst. Ook voor deze statistiek geldt dat er weinig gegevens zijn ter vergelijking. In relatie tot de gemiddelde leeftijd van arbeidsmigranten bij aankomst in Nederland in de periode 2000-2006, waren de respondenten van dit onderzoek zo'n vier jaar jonger.¹⁴²

Tevens is het vermeldingswaardig dat iets meer dan 83 procent, ofwel tien van de twaalf respondenten, de Nederlandse taal beheerste. Hierdoor konden de interviews zijn worden afgenomen in het Nederlands, waarbij gesteld kan worden dat het gesprek gemakkelijk verliep. Van de resterende twee interviews werd één interview afgenomen in het Engels. Het overige gesprek werd weliswaar gevoerd in het Nederlands, maar er moest tijdens het interview soms goed worden doorgevraagd om te begrijpen wat de respondent precies bedoelde. Aan de ene kant zou men hierover kunnen stellen dat men, vanwege het lange verblijf in Nederland, de Nederlandse taal goed moeten hebben opgedaan. Zeker als ongedocumenteerden contact willen maken met

Gender Ideology and Immigrants' Gender Role Attitudes Toward Women's Employment', *RECSM Working Paper Series* 53 (2017) 1 – 72.

¹³⁹ Van Eijl, *Illegaal in Nederland*, 12.

¹⁴⁰ Renate Bos, informeel gesprek (3-5-2018).

¹⁴¹ Leerkes, *Illegal Residence and Public Safety*, 66.

¹⁴² Stephan Verschuren, Ruben van Gaalen en Han Nicolaas, 'Arbeidsmigratie, volgmigratie en retourmigratie in de periode 2000–2006', *Centraal Bureau voor de Statistiek* (2011) 1 – 78, p. 70.

lotgenoten die geen Arabisch of Engels spreken. Aan de andere kant kan er ook beargumenteerd worden dat de Nederlandssprekende ongedocumenteerden de Nederlandse taal veelal uit eigen initiatief hebben geleerd, zonder (verplichte) taal- en inburgeringscursussen. In hoofdstuk drie zal uitgebreider worden ingegaan op deze achtergronden en het leven van de respondenten middels de consequenties van hun leven zonder papieren.

2.2 Het beleidsperspectief

De mensen die gesproken zijn in het kader van dit onderzoek hebben gemeen dat zij ondanks het ontbreken van een verblijfsvergunning langdurig in Nederland verblijven. Voor een groot deel blijft het bij die gelijkenis. De verhalen van de mensen zijn zeer divers, of het nu gaat om de redenen dat zij naar Nederland kwamen, hun achtergronden of hun ervaringen met de legalisatiesregelingen. Wel waren er veel respondenten die om andere redenen naar Nederland kwamen dan dat zij hun land moesten ontvluchten vanwege een vrees voor (politieke) vervolging. Zij kwamen bijvoorbeeld vanwege de betere perspectieven op de (informele) arbeidsmarkt. Deswege vroegen de meeste respondenten geen asiel aan bij aankomst in Nederland. Onderstaand zijn twee voorbeelden weergegeven die de diversiteit van de respondenten met betrekking op de redenen voor komst naar Nederland goed illustreren.

I came here in January 1991. I am engineer in my land. I came here because I am Christian and I had some trouble when I was in University. [...] No I did not apply for asylum once, because they did not give the Egyptian people asylum for religion if you have trouble for, because you are Christian and you have trouble in Egypt.¹⁴³

In 1991 arriveerde de toen 29-jarige Salim in Nederland vanwege problemen die hij had in Egypte vanwege zijn Christelijke geloof. In Nederland werd hem echter afgeraden om asiel aan te vragen. Enerzijds omdat het voor hem erg lastig was om zijn problemen te bewijzen. Anderzijds uit angst dat zijn asielaanvraag in Nederland negatieve consequenties zou hebben voor zijn familie die hij in zijn geboorteland achterliet, mochten de Egyptische autoriteiten er kennis van nemen.

Een tweede voorbeeld is dat van Zoya, de enige vrouwelijke respondent in de onderzoeksgroep. Haar vader was een gastarbeider in Nederland en besloot pas in 1994 om zijn gezin vanuit Marokko naar Nederland over te brengen. Zoya was op dat moment 24 jaar oud en studeerde Geschiedenis aan een universiteit in Marokko. Derhalve was haar vader van mening dat zij eerst haar opleiding moest afronden, alvorens naar zij Nederland mocht komen. Haar zusjes en moeder kregen een verblijfsvergunning in het kader van gezinshereniging. Na het afronden van

¹⁴³ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

haar studie was het voor Zoya, omdat zij meerderjarig was, niet mogelijk om op basis van gezinshereniging een rechtmatig verblijf in Nederland te verkrijgen. Het is niet bekend of er een poging is gedaan om op grond van artikel 8 van het EVRM een vergunning te krijgen, waarbij men zich beroept op het recht op het uitoefenen van het gezinsleven.¹⁴⁴ Drie jaar nadat haar moeder en twee broers en zus zich in Nederland vestigden probeerde zij op een andere manier zich bij haar familie te voegen, namelijk door de studie *European Studies* te volgen aan een Nederlandse universiteit. Zij vertelde:

Het heeft twee jaar geduurd om een visum te krijgen want het was echt zo moeilijk. Ja alleen maar om het visum te krijgen veel vragen en veel regelen. Ze vragen echt veel. Nu 20 jaar geleden zo moeilijk en nu nog moeilijk. Gewoon ik ben hier gebleven, had ik gewoon een advocaat geregeld, maar is het niet gelukt.¹⁴⁵

Het was, alvorens zij aan de opleiding mocht beginnen, noodzakelijk om het staatsexamen Nederlands te behalen. In een jaar tijd lukte het haar niet om alle vier de onderdelen met succes af te ronden (ze haalde er twee). Er was voor haar geen mogelijkheid om het examen te herkansen, waarop zij het bericht van de IND ontving dat haar studentenvisum verliep en zij Nederland diende te verlaten. Zij besloot daarop bij haar familie in Nederland te blijven en leidt derhalve sinds 1998 een ongedocumenteerd bestaan. Ze vertelde hierover: “ze vragen mij om Nederland te verlaten. Dat kon niet, want ik heb daar niemand. Ik had en ik heb steeds nog niemand, want mijn familie zit hier”.¹⁴⁶

Opvallend is dat een vriendin van Zoya eveneens gezakt was voor het staatsexamen en dus niet naar de universiteit mocht. Zij veranderde haar plan en ging in plaats daarvan naar een hogeschool, waarvoor het staatsexamen geen vereiste is. De cursussen waar de Marokkaanse vrouw in onderstaand fragment op doelt heeft ze op alle niveaus gehaald. Daarnaast heeft zij certificaten die bevestigen dat zij de taal kan begrijpen. Hierover deelde zij:

Ze hebben mij als voorwaarde, dat IND, om verblijfsvergunning te verlenen dat ik de taal haal, terwijl hun niet. Bij hogeschool vragen ze niet staatsexamen, als je kan bewijzen dat je in universiteit de taal hebt gedaan, dan kan je, is genoeg.¹⁴⁷

In de periode dat de ongedocumenteerden die in deze thesis worden onderzocht in Nederland zijn, hebben er, zoals besproken in het vorige hoofdstuk, verschillende

¹⁴⁴ Laura Cleton, Laura Seiffert & Henrika Wörmann, *Gezinshereniging van Dersdelanders in Nederland* (Rijswijk 2017) 27 - 28.

¹⁴⁵ Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (15-5-2018).

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

legalisatiemaatregelen plaatsgevonden. Waarom hebben de respondenten daar geen gebruik van gemaakt?

De eerste legalisatieregeling waarbij er een van de respondenten zich al in Nederland bevond was die van 1980. Ongedocumenteerden moesten voor deze regeling echter kunnen aantonen dat zij vanaf januari 1978 tot 1979 ononderbroken in Nederland werkzaam waren bij eenzelfde werkgever. Van de respondenten van dit onderzoek geldt dat Anouar, een nu 66-jarige man van Algerijnse afkomst in Nederland ten tijde van de legalisatiemaatregelen 38 jaar geleden. Hij voldeed echter niet aan de criteria omdat hij Nederland pas bereikte in 1979. Daarnaast gaf Anouar aan dat hij zijn paspoort in 1979 aan zijn toenmalige werkgever, een schildersbedrijf had afgegeven. Door een val van zes meter tijdens zijn werk moest de op dat moment 28-jarige man naar het ziekenhuis. Zijn werkgever bracht hem daar, maar liet daarna nooit meer iets van zich horen. Anouar vertelde hierover: “dan zie ik hem nooit meer tot nu toe, want ik weet niet goed Amsterdam he, ik ben nieuw”. Vanwege het bovenstaande heeft Anouar nooit een sofinummer aangevraagd, terwijl dit mogelijk was tot november 1991. Na zijn herstel sloot Anouar zich aan bij een groep die demonstreerde voor verblijfsvergunningen middels een hongerstaking terwijl zij verbleven in verschillende kerken van Amsterdam. Hij gaf in het gesprek aan:

En dan is 1980, 30 april komt Beatrix, Koningin der Nederland na Juliana. En wij blijven vechten, vechten, vechten. Sommige mensen kregen papieren. [...] Die mensen, die allang in Nederland werken, twee jaar met sofinummer en ziekenfonds mogen blijven.¹⁴⁸

Voor twee andere mogelijkheden die ongedocumenteerden hadden om te legaliseren was eveneens een sofinummer vereist, de *witte illegalen illegalenregeling*, ook wel de ‘zesjarenregeling’, en de *tijdelijke regeling van de witte illegalen*.

I only tried to ask for the document in 1999, when the *regering* here opened a general pardon for the *witte illegalen*. They did it for people that lived here before January 1992 and they need to have a fiscal number and did not have trouble with the *politie* and they can prove all this time here. But I have a problem because the *ingangsdatum* het was, 26 januari 1992 eh, 1993 *drieënnegentig*. I could not prove that I have here all this, but it is true, I did not leave Nederland.¹⁴⁹

In het bovenstaande citaat refereert Salim aan de laatstgenoemde regulering. Het was voor hem mogelijk om te bewijzen dat hij in Nederland was voor januari 1992 door een brief van de Postbank. Tevens stond hij sinds januari 1992 al vijf jaar ingeschreven bij de gemeente waarin hij

¹⁴⁸ Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (1-5-2018).

¹⁴⁹ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

verbleef. De respondent gaf echter aan in zijn interview dat de IND enige vorm van bewijs eiste van elke maand dat hij in Nederland was. Dat bewijs kon hij niet leveren en dus kwam hij niet in aanmerking voor de regeling.

Ook Hatem, die sinds zijn komst in 1988 altijd veel werkte als nachtportier in Amsterdam bij verschillende hotels en coffeeshops, had de legalisatieregeling opgemerkt. Bovendien was hij in Nederland in de tijd dat ongedocumenteerden nog een sofinummer konden aanvragen. Toch deed hij dit niet. Hij zag hier de noodzaak niet van in, omdat hij altijd werk had. Hij vertelt hierover:

Ja heb ik gehoord vroeger ja. In 1992 of zoiets, zoiets in die tijd ik herinner me. Ik ben altijd bezig geweest met werk, tot vijf à zes uur in de ochtend en dan ging ik slapen, douchen, scheren en weer terug naar werk of een hotel of een shop. Begrijp je? Zo. Het was toen geen probleem om ongedocumenteerd te zijn, maar nu is alles veranderd. Regels veranderen, alles is veranderd. Alles is veranderd. Vroeger was het makkelijk, maar nu moeilijk. Moeilijk.¹⁵⁰

Van de respondenten waren er twee die asiel aanvroegen en daardoor een beroep konden doen op de pardonregeling van 2007. Echter, in beide gevallen werd hun aanvraag afgewezen en bleven zij ongedocumenteerd in Nederland. Zo kwam Anass in 1995 vanuit Somalië naar Nederland en vroeg asiel aan. Op de vraag waarom hij geen verblijfsvergunning heeft toegewezen gekregen op basis van het pardon antwoordde hij:

Ik ging naar een andere *country* en daarom geen pardon. Ik ga naar andere *country*, dat is het verschil. Dat is het probleem. Geen pardon. [...] Eerste keer in Denemarken, *Norway and then* Engeland. Laatste keer *UK*, tussen 2001 en 2004 ja. Na 2004 blijf ik in Nederland nu tien jaar, nee veertien jaar.¹⁵¹

Deze Somaliër die 23 jaar geleden naar Nederland kwam, probeerde na zijn afgewezen asielverzoek in Nederland tot vier keer toe in andere EU-lidstaten een aanvraag voor asiel in te dienen. Deze werden niet toegekend op grond van de Dublin-Conventie van 1990, waarin stond dat het eerste lidstaat waar asiel wordt aangevraagd de verantwoordelijkheid draagt voor de afhandeling daarvan.¹⁵² Om die reden werd Anass keer op keer teruggestuurd naar Nederland.

Onderstaand fragment is van Houssan, wiens aanvraag voor het pardon van 2007 ook werd afgewezen. Hij arriveerde op 1 januari 2001 toen hij 45 jaar oud was in Nederland. Alvorens hij zelf naar Nederland kwam, stuurde hij eerst zijn vrouw en zoon in 1999.

¹⁵⁰ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

¹⁵¹ Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (2-5-2018).

¹⁵² Europese Unie, 'Convention Determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum lodged in one of the Member States of the European Communities', *Official Journal C 254* (1990) 1 – 12.

Voor mij was gevaarlijk, ik was niet radicale mensen. Ik ben democraat, partij lid geweest en dit is mijn democraat lid [laat document zien]. Mensen iedereen mijn partij in Europese landen hebben verblijfsvergunning.¹⁵³

Tijdens zijn eigen reis naar Nederland werd hij opgepakt door de Hongaarse autoriteiten en overgedragen aan de vreemdelingenpolitie aldaar. Hij verbleef tien maanden in detentie voor hij werd vrijgelaten en zijn reis richting Nederland voortzette. Enkele dagen nadat hij in Nederland aankwam vroeg hij asiel aan, welke hij verkreeg maar na enige tijd ook weer werd ingetrokken. Dit gebeurde omdat Houssan twee jaar heeft gewerkt voor de KhAD, de staatsveiligheidsdienst van Afghanistan, welke in verband wordt gebracht met gepleegde schendingen van mensenrechten. Hij vertelt hierover:

Ik was veilige zaken militair voor twee jaar. Ja, maar militair voor twee jaar. Ik was echte leraar van die gym, biologie en fysiek. Ik heb lesgegeven, ik heb het papier, geen probleem. Ik heb geen probleem gemaakt wat tegenover mij. In Nederland die veilige zaken onrustig gemaakt.¹⁵⁴

Houssan gaf aan dat hij twee jaar werkzaam was voor de KhAD en dat hij nooit iemand onrecht had aangedaan in die tijd. Tevens liet hij tijdens het interview een brief van de rechtbank zien waarin vermeld stond dat hij niet strafrechtelijk werd vervolgd. Na zijn militaire dienst was hij tot aan zijn vertrek werkzaam in het onderwijs. Echter, middels een ambtsbericht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van 9 februari 2000 werd gesteld dat nagenoeg iedereen die werkzaam was voor de KhAD, geacht werd medeaansprakelijk te zijn voor de mensenrechtenschendingen in de periode 1978-1992.¹⁵⁵ Derhalve kreeg Houssan artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag tegengeworpen en op basis daarvan werd zijn aanvraag voor het pardon afgewezen. Opvallend is echter dat zijn vrouw en kind wel een verblijfsvergunning kregen, terwijl de uitsluiting van een status volgens artikel 1F ook voor zijn gezinsleden zouden moeten gelden. Tevens is Houssan vier keer naar detentiecentrum Schiphol gestuurd vanwege een mogelijke terugkeer, waarna bleek dat hij toch niet kon worden uitgezet.

Volgens een brief die werd gestuurd aan de Tweede Kamer door het ministerie van Justitie verbleven er in 2008 ongeveer 350 '1F'ers' in Nederland.¹⁵⁶ Een aantal van hen was nog in

¹⁵³ Houssan (Afghanistan, 63 jaar, 2001), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen Ambtsbericht Afghanistan – veiligheidsdiensten*, https://web.archive.org/web/20061002010531/http://www.minbuza.nl/nl/actueel/ambtsberichten%2C2003/05/afghanistan___veiligheidsdiensten_x_29_02_00.html (11-6-2018).

¹⁵⁶ Ministerie van Justitie, Brief ministerie van Justitie aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 'De toepassing van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag', 9 juni 2008, TK 30.800 VI:116.

procedure, maar 250 migranten die 1F tegengeworpen hadden gekregen waren onrechtmatig in Nederland. Zij hadden daarnaast 550 familieleden meegebracht waarvan er op het moment dat de brief werd geschreven 260 een verblijfsstatus bezaten, tachtig nog in procedure waren en 210 geen rechtmatig verblijf in Nederland hadden verkregen.¹⁵⁷

Betreffende artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag in relatie tot het weigeren van een verblijfsvergunning verklaarde het HVJ EU 2 mei jongstleden in een vergelijkbare zaak dat vraag rijst ‘of die gedragingen kunnen worden aangemerkt als een actuele, werkelijke en voldoende ernstige bedreiging voor een fundamenteel belang van de samenleving’.¹⁵⁸ Voorts vraagt het Hof zich af of het weigeren van een verblijfsvergunning daarmee wel in overeenstemming is met het evenredigheidsbeginsel.¹⁵⁹ De complexiteit van het artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag werd eveneens omschreven door Kees Wouters, een onderzoeker verbonden aan het Instituut voor Immigratierecht van de Universiteit Leiden. Zo kunnen ‘1F’ers’ tweemaal voor hun misdrijven worden gestraft, maar ook het misbruik van het artikel voor redenen van nationale veiligheid is een van de knelpunten. Hij stelde bovendien dat: “artikel 1F in zoverre [is] achterhaald dat het asielrecht niet het geëigende instrument is om mensen verantwoording te laten afleggen voor hun daden, zeker wanneer niet alleen zichzelf maar ook hun familieleden ernstig worden benadeeld”.¹⁶⁰

2.3 Het menselijke perspectief

In deze sectie is aandacht voor het menselijke perspectief op het ontbreken een rechtmatig verblijf. In die zin is onderzocht in hoeverre de ongedocumenteerden zelf een rol hebben gespeeld in het (nog) niet verkrijgen van een verblijfsvergunning.

In het theoretisch kader werd gesteld dat de vooraf bekende informatie over Nederland en het Nederlandse immigratiebeleid van invloed kan zijn op het wel of niet verkrijgen van een verblijfsvergunning. Met het bestuderen van een dergelijk vraagstuk wordt in feite de effectiviteit van het Nederlandse immigratiebeleid getest, hetgeen een gecompliceerd en een omstreden onderwerp van onderzoek is.¹⁶¹ Tevens zou het voor dit onderzoek slechts mogelijk zijn om aan te tonen dat de kennis van het Nederlandse immigratiebeleid geen afschrikkend effect had op de irreguliere migranten, gezien hun feitelijke komst en langdurige verblijf in Nederland. Irreguliere migranten die wel kennis hadden genomen van het ontmoedigingsbeleid en daardoor naar een ander land dan Nederland afreisden, worden immers niet onderzocht in deze thesis. Daarentegen

¹⁵⁷ Ministerie van Justitie, Brief ministerie van Justitie aan de voorzitter van de Tweede Kamer.

¹⁵⁸ Zie: HVJ EU 2 mei 2018, ECLI:EU:C:2018:296.

¹⁵⁹ Het evenredigheidsbeginsel is een juridisch beginsel dat inhoudt dat de opgelegde straf proportioneel moet zijn aan de overtreding of misdrijf.

¹⁶⁰ Kees Wouters, ‘1F: noodzakelijk of achterhaald?’, *Nieuwsbrief asiel- en vluchtelingenrecht* 4:6 (2008) 387 – 391.

¹⁶¹ Mathias Cziaka & Hein de Haas, ‘The Effectiveness of Immigration Policies’, *Population and Development review* 39:3 (2013) 487 – 508.

kan wel worden gesteld dat veel van de ongedocumenteerden aangaven beperkte wetenschap te hebben van Nederland, zoals bijvoorbeeld Raheem:

GO: Waarom bent u naar Nederland bent gekomen vanuit Egypte? Is dat toeval of had u dat bijvoorbeeld gehoord van mensen die hier zijn geweest?

RA: Nee, niemand. Hier is goede leven. Vrij land. Hier vrij land, vrij land.¹⁶²

Slechts een enkeling had een kennis die in Nederland op vakantie was geweest in Nederland, waardoor hij kennis over Nederland had kunnen vergaren middels zijn netwerk. De eerdergenoemde Hatem, die hier ten tijde van het door Nederland gewonnen Europees Kampioenschap van 1988 in Nederland arriveerde, had daarentegen een broer die in Nederland studeerde. Dit was echter in de periode dat de respondent zich al in Nederland bevond en is dus niet van invloed geweest op zijn keuze voor om zich in Nederland te vestigen.

Mijn broer was ooit hier in de universiteit en hij bleef hier twee of drie jaar. En jaren negentig, eind jaren negentig was mijn vader overleden en wij moeten gaan naar Egypte. Er is begrafenis en hij iemand moet gaan. Ik zeg: “ga jij”. Dus hij is gegaan en niet meer teruggekomen. Ik bleef hier.¹⁶³

Een andere invloed op het ontbreken van een rechtmatig verblijf waarbij de respondenten zelf een rol hebben gespeeld, kan gevonden worden in de angst voor de IND en andere overheidsinstanties. Zo vertelde Saad iemand over zijn medische klachten in 1995, waardoor hij niet meer kon werken en het financieel zwaarder kreeg.¹⁶⁴ Hij kreeg het advies om een aanvraag te doen bij de IND voor een vergunning op basis van zijn medische mankementen. Hij besloot dit niet te doen, omdat hij vreesde dat de IND zijn aanvraag zou gebruiken om hem proberen uit te zetten. Na het doen van een aanvraag ben je immers in beeld bij – in ieder geval – de immigratiedienst.

Als je gaat aangifte doen dan kun je helemaal niets he, als je aangifte gaat doen dan word je gestraft. [...] Iedereen in die tijd was bang toen voor IND. Ja dat is eh, bang ja. Als jij niet legaal hebt gewerkt of getrouwd. [...] Maar hun, proberen de mensen te vragen dan kun je krijgen voor vier maanden dan kun je worden uitgezet. Dat is de tactiek van IND.¹⁶⁵

Eveneens was voor Zoya de angst om uitgezet worden sterk aanwezig. De studente uit Marokko die Nederland diende te verlaten vanwege het zakken voor haar staatsexamen

¹⁶² Raheem, (Egypte, 52 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

¹⁶³ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

¹⁶⁴ Let wel, dit is in de periode voor de invoering van de *Koppelingswet*, waardoor Saad werk en inkomen had.

¹⁶⁵ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

Nederlands. Het was voor haar echter noodzakelijk dat zij in Nederland bleef. Enerzijds vanwege het feit dat de rest van haar gezin rechtmatig in Nederland verbleef, anderzijds vanwege haar opgelopen trauma in Marokko. Over het laatstgenoemde is tijdens het interview niet verder op ingegaan, gezien zij aangaf dat dit voor haar te moeilijk was om over te spreken. Door haar trauma leeft Zoya nog steeds in veel angst en door de druk die zij voelde om terug te worden gestuurd naar Marokko “was ik gewoon opgesloten en kon niet gewoon naar buiten”.¹⁶⁶

Een van de andere mogelijke redenen die opvielen in het onderzoek naar het ontbreken van papieren was het feit dat de ongedocumenteerden een verblijfstatus wel willen, maar op een eerlijke manier. Zij wilden zich bijvoorbeeld niet voordoen als homoseksueel of politieke vluchteling. Hierover vertelde Nadir: “ik wil niet eh, iets van politiek maken van mij. Asielzoeker. Wil ik niet. Als ik dit deed vroeger ik had papieren, maar ik wil niet maken”.¹⁶⁷

Om dezelfde reden kwam het voor dat de respondenten weigerden in het huwelijk treden voor papieren. Dit kwam naar voren in het gesprek met Ahmad, een 56-jarige man van Egyptische komaf, die veel werkte in een atelier en een confectiefabriek. Hij vertelde over het feit dat hij een relatie had met zijn buurmeisje, maar dat hij niet alleen met haar wilde trouwen voor de papieren, om vervolgens van haar te scheiden na het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Uiteindelijk emigreerde zijn toenmalige vriendin naar Verenigde Staten, waardoor zij alsnog uit elkaar gingen.¹⁶⁸ Hetzelfde geldt voor Salim, die stelde dat: “*maybe I am an un-succeeded man or person because I did not like to lie and make a business out of marriage for a paper*”.¹⁶⁹

Hatem, eveneens een Egyptenaar, vertelde een soortgelijk verhaal, maar zag om zich heen wel veel mensen in zijn situatie die gebruik maakten van de ‘legalisatiemethode’:

Ik ben dat niet, ik kan niet, ik kan niet samenwonen met een vrouw, ik heb geen zin om te kijken naar haar en haar te gebruiken. Ik ben niet zo, ik heb er geen geduld voor en ik ben geen, eh slijmbal om dat te doen, om te gebruiken de hart van de vrouw of haar gevoel. Dat hé schat, dit, dat, en dan één jaar, twee jaar, drie jaar, en dan, en dan weg. Dan ben ik varken, geen mens. Ik ben mens, ik heb gevoel. [...] Allemaal die mensen die hier komen in '88. Die Egyptenaren getrouwd met oude vrouwen en lelijke vrouwen voor verblijfsvergunning. Allemaal in '93, allemaal heeft Nederlands [paspoort gekregen].¹⁷⁰

Toch waren er respondenten die aangaven een vriendin te hebben gehad en door te trouwen probeerden aan een verblijfsvergunning te komen. Het is echter niet voorgekomen dat er een poging werd gedaan om een huwelijk te organiseren, specifiek voor het verkrijgen van een

¹⁶⁶ Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (15-5-2018).

¹⁶⁷ Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (2-5-2018).

¹⁶⁸ Ahmad (Egypte, 56 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO04 (2-5-2018).

¹⁶⁹ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

¹⁷⁰ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

verblijfsstatus. Zo kwam Saad in 1984 via Frankrijk naar Nederland met een Benelux-visum. Een jaar na zijn aankomst in Nederland ontmoette hij een Nederlandse vrouw die zei dat ze hem ging helpen met het verkrijgen van een verblijfsvergunning.

Dus we gaan advies vragen. [...] Dus zij zegt trouwen en ik zeg nee met mijn gevoel. Ja ik was jong in die tijd en die vrouw zij was een beetje ouder dan ik. Niet alleen oud, zij heeft ook een aandoening, psychische problemen. Dan ga ik niet met haar mij leven doen.¹⁷¹

Behalve de legalisatieregelingen die door de overheid in het leven werden geroepen waren er ook andere manieren om te legaliseren. Zo was de sinds 1988 in Nederlandse verblijvende Adham muzikant van beroep. Hij kwam op negentienjarige leeftijd met zijn ouders en zussen naar Nederland. Met zijn band genoot hij veel populariteit in Nederland.¹⁷² Adham probeerde via een advocaat voor hem en overige niet-Nederlandse leden van de band een verblijfsvergunning te verkrijgen:

Echt hij vechten voor mij krijgt de papieren. De tweede keer hij krijgt negatief. De derde keer, de minister van Immigratie, zij stuurt mij de brief naar de advocaat, de tweede keer zegt negatief maar nu positief. Ik krijg hè. Ik maak papieren voor de band, de groep, omdat wij moeten op tournee door de landen. Amerika, Sudan, Londen, beroep, professioneel hè. Maar wat gebeurt er, de band, probleem. Uit [elkaar]. Sinds 1996 en ze [IND] zeggen je moet terug naar Marokko.¹⁷³

In de brief die Adham ontving van de toenmalige minister van Immigratie stond vermeld dat hij en de leden van zijn band een verblijfsvergunning zouden ontvangen. Echter, de band ging uit elkaar en de muzikant werd gevraagd Nederland te verlaten. In de loop der tijd is Adham de genoemde brief van de minister kwijtgeraakt. Voor de muzikant is het denkbaar dat deze brief hem erbij zou kunnen helpen om aan de staatssecretaris te tonen dat zijn zaak een ‘bijzonder geval’ is en daarmee de staatssecretaris te bewegen om gebruik te maken van diens discretionaire bevoegdheid.

Een andere manier om niet in aanmerking te komen voor de legalisatieregelingen was door de voldoen aan een van de contra-indicaties, zoals verstoring van de openbare orde. Vaak kwam het daarbij neer op wetsovertredingen, waarvoor iemand was veroordeeld. Van de respondenten gaf driekwart aan in het verleden in aanraking te zijn geweest met de politie. Het merendeel van

¹⁷¹ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

¹⁷² Een fragment hiervan is beschikbaar op www.youtube.com, vanwege de anonimiteit die de respondenten is beloofd is de naam van de band niet opgenomen in de scriptie. Op het beeldmateriaal is de respondent duidelijk zichtbaar.

¹⁷³ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

hen wegens kleine overtredingen, zoals zwartrijden of juist toevalligheden, waarvoor zij niet voor werden veroordeeld en mensen met een rechtmatig verblijf ervan afkwamen met een boete of waarschuwing. In het volgende hoofdstuk zal hier meer over worden uitgeweid. Twee van de gesproken ongedocumenteerden gaven aan dat zij daadwerkelijk strafrechtelijk zijn vervolgd voor het plegen van inbraken en hiervoor ook een periode hebben vastgezeten.

Voor Saad geldt dat hij in 1984 naar Nederland kwam en hij na het verlaten van zijn vriendin in de criminaliteit belande. Hiervoor zat hij vijf maanden in de gevangenissen van Amsterdam en Breda. Sindsdien geeft Saad aan dat hij wel meer aanrakingen heeft gehad met de politie, maar niet wegens het plegen van criminele feiten.¹⁷⁴ Van de andere ongedocumenteerde met een strafblad is onderstaand fragment afkomstig. Basam, die sinds 1990 in Nederland verblijft werd in 1991 voor het eerst opgepakt wegens een inbraak en hiervoor veroordeeld. Na het uitzitten van zijn straf in de Bijlmerbajes bleef de nu vijftigjarige Algerijn hangen in de criminaliteit. Zodoende werd hij ongewenst verklaard door de Nederlandse staat en werd hij opgenomen in het programma Top600 van de gemeente Amsterdam. Het project gaat op zoek naar een oplossing voor criminaliteit in de vorm van een passende opleiding, stage een baan en of onderdak.¹⁷⁵

Nu drie jaar, ik ga stoppen met inbraak. Mijn hoofd draait. Soms ik pakte belangrijke dingen, laptop, ring, sieraden en die verkocht ik voor tien, twintig, dertig euro. Moet eten snap je? Wil dat niet meer, kan dat niet meer. Klaar met criminaliteit, hier [in het Wereldhuis] werken.¹⁷⁶

Dit soort criminaliteit komt overeen met wat Leerkes stelde in zijn onderzoek, namelijk de afwezigheid van misdrijven waarbij openlijk contact voorkomt en het juist vaak misdaden zijn om zichzelf te voorzien van basisbehoeften. Voor beide respondenten geldt dat zij zich op dit moment onthouden van criminaliteit en vrijwilligerswerk verrichten. Afgelopen drie jaar kookt Basam vijf dagen per week voor zijn lotgenoten in het Wereldhuis. Saad zet zich in voor verschillende projecten en organisaties gerelateerd aan ongedocumenteerden, maar ook vluchtelingen. Zo is hij voorzitter van een locatieraad van de Regenboog Groep in Amsterdam. Mochten beide in de toekomst een beroep willen doen op de discretionaire bevoegdheid van de staatssecretaris, is het mogelijk dat voor hen de genoemde contra-indicatie in de weg staat.

2.4 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk werd, om een antwoord te geven op de vraag waarom de ongedocumenteerden

¹⁷⁴ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

¹⁷⁵ Voor meer informatie zie: <https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/veiligheid/top600/>

¹⁷⁶ Basam (Algerije, 50 jaar, 1990), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (3-5-2018).

tot nu toe geen rechtmatig verblijf hebben gekregen, een analyse gemaakt van twaalf interviews met ongedocumenteerden met een langdurig verblijf in Nederland. Daarbij werden de verhalen getoetst aan de volgende hypothesen: (1) de ongedocumenteerden waren bewust van de legalisatieregeling, maar voldeden niet aan de eisen die door de overheid werden gesteld; (2) de ongedocumenteerden hebben geen gebruik gemaakt van de legalisatieregelingen, omdat zij dit niet noodzakelijk achtten; (3) de ongedocumenteerden zijn niet gelegaliseerd, omdat zij niet of te laat op de hoogte waren van de legalisatieregeling.

Tevens is in dit hoofdstuk aandacht geweest voor de achtergronden van de respondenten. Het viel op dat de onderzoeksgroep bijna alleen uit mannen bestond. Dit valt mogelijk te verklaren door het feit dat zij eerder zichtbaar zijn dan vrouwen zonder papieren. Het merendeel van de respondenten was afkomstig uit Noord-Afrika, hetgeen verklaard kan worden door een hoge mate van werkloosheid, corruptie en economische problemen in die regio alsmede het feit dat het gaat om ‘semi-ontwikkelde landen’, waar het emigratiecijfer het hoogst is. Tevens is het mogelijk dat zij in mindere mate beschikken over een sociaal netwerk, waardoor zij zijn aangewezen op projecten zoals het Wereldhuis.

Het was in de periode 1988-1988 dat het grootste aandeel van de respondenten naar Nederland kwam, waarbij de gemiddelde leeftijd bij aankomst iets minder dan 28 jaar was. Tien van de twaalf respondenten was de Nederlandse taal machtig en gemiddeld genomen naderden de gesproken mensen het punt dat zij langer in Nederland wonen dan in het land van herkomst.

Met betrekking tot de gestelde vraag kan op basis van het bovenstaande hoofdstuk in relatie tot de eerste hypothese geconcludeerd worden dat de ongedocumenteerden uit dit onderzoek geen papieren kregen, veelal omdat zij niet voldeden aan de criteria of dat zij juist voldeden aan de contra-indicaties. De eerste hypothese werd derhalve bevestigd in dit onderzoek. Het restrictieve Nederlandse overheidsbeleid werd daarmee correct geïmplementeerd door de uitvoeringsorganisaties die de beslissing namen over het verschaffen van de verblijfsvergunning. Er zijn op basis van de gevoerde gesprekken geen zaken aan het licht gekomen waardoor anders doet vermoeden. Enerzijds kwam het voor dat men op basis van de contra-indicaties niet aan de vereisten voldeed. Anderzijds kwam men niet in aanmerking voor de legalisatie omdat zij bepaalde bewijzen niet konden overleggen aan de IND. Wel kan er een kanttekening worden geplaatst indien men een verblijfsvergunning wordt geweigerd op basis van een crimineel verleden. De vraag hierbij rijst tot wanneer de terugkijktijd van contra-indicatie zou moeten zijn. Ter vergelijking, voor een VOG aanvraag is de terugkijktijd voor delicten maximaal vijf jaar.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Uitzonderingen zijn lidmaatschap schietvereniging (acht jaar), functies met een hogere integriteitseis (tien jaar) en zedendelicten (onbeperkte terugkijktijd). Zie ook: <https://www.justis.nl/producten/vog/vog-aanvragen/naar-welke-gegevens-wordt-gekeken/terugkijktijdtermijnen.aspx>

Voor een aantal respondenten gold dat zij geen aanvraag indienden voor asiel of voor een andere manier om te legaliseren toen zij nog maar net in Nederland waren. Het was voor hen op dat moment niet noodzakelijk om te legaliseren, zij hadden immers een inkomen, huisvesting en onderhielden daarbij soms ook relaties met Nederlandse burgers. Hun ongedocumenteerde bestaan werd in de beginjaren dat zij in Nederland waren *de facto* gedoogd. Een aspect dat hier tevens onder deze tweede hypothese kan scharen is dat men geen verblijfsvergunning aanvraag of een procedure in gang zette, vanwege het feit dat men vreesde aan de hand daarvan zichtbaar te blijven voor de Nederlandse autoriteiten, waardoor zij meer kans liepen op uitzetting.

Wat betreft de derde hypothese kan gesteld worden dat deze in mindere mate werd gesignaleerd. Hoewel opgemerkt werd dat respondenten ten tijde van de legalisering geen kennis hadden van regeling, kon uit de gesprekken worden afgeleid dat zij daarbij ook niet aan de gestelde vereisten voldeden. Daarmee is het aannemelijk dat de kennis over de regelingen voor hen niet veel verschil zou hebben gemaakt en zij derhalve tot de eerste hypothese zouden worden aangemerkt.

Twee van de drie hypothesen die verklaren waarom de ongedocumenteerden niet legaliseerden worden daarmee door dit onderzoek bevestigd. Mede door de diversiteit onder de respondenten sluiten de verschillende hypothesen elkaar niet uit voor een individueel langdurig ongedocumenteerde. Zo kwam het voor dat de legalisatie in beginsel niet noodzakelijk werd geacht, maar na verloop van tijd men wel actief streefde naar een verblijfsvergunning, terwijl zij niet voldeden aan de gestelde criteria. Het bleek dat de eerste hypothese, waarbij men niet voldeed aan de criteria, het vaakst voorkwam in de onderzoeksgroep. Naast de vooraf gestelde hypothesen bleek uit de interviews dat er ook een vierde verklaring kan worden gegeven voor het ontbreken van een verblijfsvergunning bij deze groep. Sommigen respondenten gaven immers aan dat zij niet op een oneerlijke manier aan hun papieren wilden komen, bijvoorbeeld door een schijnhuwelijk of het vertellen van onwaarheden bij een asielverzoek om erkend te worden als vluchteling.

Kort samengevat laten de verhalen uit de casussen zien dat er door de respondenten om verschillende redenen niet aan de gestelde criteria voor legalisering werd voldaan, maar ook dat er voor ongedocumenteerden weinig bewegingsruimte is binnen de legalisatieregelingen alsook het Nederlandse beleid ten aanzien van ongedocumenteerden. De ongedocumenteerden verloren daardoor in deze specifieke gevallen hun kans op een rechtmatig verblijf.

Hoofdstuk 3

Een leven zonder papieren in Nederland

In het overzicht van het Nederlandse beleid ten aanzien van ongedocumenteerden werd omschreven dat de praktijk van gedogen en de tolerantie door de jaren verminderde, waarbij middels de *Koppelingswet* de zogeheten ‘schijn van legaliteit’ werd tegengegaan. Middels het voorgaande hoofdstuk is besproken om welke redenen het de ongedocumenteerde respondenten niet is gelukt om een rechtmatig verblijf te realiseren in de lange tijd dat zij in Nederland aanwezig zijn. In dit hoofdstuk worden de gevolgen van het bovenstaande uiteengezet, namelijk de consequenties van langdurig leven zonder papieren.

Uit de literatuur kon al worden afgeleid dat het sociale netwerk een belangrijke rol speelde in het leven van ongedocumenteerden. Er wordt derhalve in eerste paragraaf onderzocht in hoeverre de respondenten beschikken over sociaal kapitaal, alsmede de mate waarin er sprake is *bridging capital* en *bonding social capital*. Vervolgens worden in de tweede sectie de ervaringen van de respondenten met de Nederlandse autoriteiten onderzocht, daar studies aantoonen dat aanrakingen met de politie veelal gaan om foutieve verdenkingen van criminaliteit of ‘overlevingscriminaliteit, zoals diefstal en valse papieren. Tevens wordt er hiermee een inzicht gegeven in hoeverre de respondenten de ‘afschrikkingsthese’ met betrekking tot criminaliteit bevestigen. Voorts worden de ervaringen met detentie en de rechtsgang besproken. Het derde deelonderwerp van dit hoofdstuk omslaat de leefomstandigheden van langdurig ongedocumenteerden, waar onder meer aandacht is voor de gezondheid, huisvesting en werk. Onderzoek toont aan dat ongedocumenteerden veelal over een slechtere gezondheid beschikken, zowel fysiek als mentaal. Daarnaast brengt de literatuur het standpunt voort dat ongedocumenteerden voor huisvesting sterk aangewezen zijn op hun sociale netwerk en dat het vinden, alsmede het behouden van (regulier) werk in verloop van tijd steeds moeilijker is geworden. Tot slot zal de identificatie en motivatie van de langdurig ongedocumenteerden worden besproken, hetgeen niet in voorgaande studies is onderzocht. Het is immers niet onwaarschijnlijk dat ongedocumenteerden die meer dan zeventien jaar in Nederland wonen zich verbonden zijn gaan voelen met Nederland. Door deze toevoeging is het tevens mogelijk om meer inzicht te geven in het leven van langdurig ongedocumenteerden.

Met dit hoofdstuk wordt de kans geboden om de literatuur omtrent ongedocumenteerden te toetsen aan de respondenten. Bovendien kan, door het overzicht dat wordt geboden in dit hoofdstuk, beter begrepen worden wat de gevolgen zijn voor een persoon die langdurig in een land verblijft zonder geldige papieren en zonder rechten.

3.1 Sociale contacten en netwerk

In het voorgaande hoofdstuk is al kort besproken dat weinig respondenten mensen kenden die in Nederland woonden of hadden gewoond alvorens zij richting Nederland vertrokken. In deze sectie wordt uitgebreider ingegaan op de invloed van een langdurig ongedocumenteerd bestaan op de sociale contacten van de respondenten, zowel in Nederland als in het land van herkomst. Tevens is er aandacht voor de vraag in hoeverre de respondenten beschikken over *social capital*: de ‘potentiële hulpbronnen’.

In het algemeen gaven de respondenten aan dat zij nog maar weinig contact hadden met familie die achterbleef in het land van herkomst. Met betrekking tot het laatstgenoemde vertelde de van origine Egyptenaar Ahmad: “als ik dood ben, niemand die er om geeft. Ik heb geen contact meer met Egypte, iedereen is overleden. Vader, moeder, broer, iedereen. Ben iedereen om mij heen verloren”.¹⁷⁸ Nadir vertelde over zijn relaties in Egypte een soortgelijk verhaal: “ik heb geen familie meer. Ik heb familie, maar van heel ver. Ik ben nu 55. Moeder, vader alles weg. Grote broer ook weg. Ik heb geen leven in Egypte meer, geen ouders, niks.”¹⁷⁹ Door de hoge leeftijd van de langdurig ongedocumenteerden (gemiddeld bijna 55 jaar), is het aannemelijk dat langdurig ongedocumenteerden door sterfte een deel van het contact zijn verloren. Sommige respondenten gaven daarbij aan sporadisch contact te hebben met hun familie in het land van herkomst. Zo gaf Anass aan dat hij in de beginperiode dat hij in Nederland was, een lange tijd geen van zijn familieleden had gesproken. Door de komst van andere Somaliërs naar Nederland kon Anass weer in telefonisch contact komen met zijn familie. Hij vertelde:

Nee, nee niet veel [contact]. Altijd *Somalia* in oorlog. 28 jaar oorlog. Veel oorlog. Mijn familie altijd gaan naar Ethiopia, naar in Kenia. Zij gaan altijd naar andere *village*, in Nederlands is dorp. Vroeger geen contact en nu andere mensen uit *Somalia* gezien en zij vertellen en ik contacten maken. Jij gezien jouw vader, jouw broer en vertellen ja. En nu telefoon, misschien is beter. Ja, ja, twee jaar geleden laatste keer.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Ahmad (Egypte, 56 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO04 (3-5-2018).

¹⁷⁹ Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (3-5-2018).

¹⁸⁰ Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (3-5-2018).

In het geval van Zoya en Adham, beiden afkomstig uit Marokko, komt daarbij kijken dat een deel van hun familie – van het oorspronkelijke gezin – rechtmatig in Nederland verblijven. Zij hebben “niemand meer in Marokko. Ik heb alles en iedereen, familie hier. In Nederland.”¹⁸¹ Zoya gaf daarnaast aan dat haar vader reeds is overleden, maar dat zij naast haar moeder, broers en zus ook nog een neef heeft van haar moeders kant die in Amsterdam woont. Zij vertelde hierover:

Twee broers en mijn zus wonen hier. Ik verleen mantelzorg aan mijn moeder nu en heb ik dat ook gedaan met mijn vader. Zij hebben allemaal een Nederlands paspoort. Verder niet zo veel. Niet zo veel, alleen maar ja andere neef van mijn moeder. Neef van mijn moeder, buitenkant hier van Amsterdam. Hij woont ook Amsterdam. Maar ja, [ik zie hem] een keer in jaren als er een feest is, maar niet echt contact.¹⁸²

Een andere reden voor de verwatering of het onthouden van contact met familie in het land van herkomst was uit een gevoel van schaamte, omdat het hen niet was gelukt om te slagen om te legaliseren in Nederland. Hierover deelde Salim:

Really no, I do not have contact with them. Long long years I don't know about them. I do not know anything because I always in my life I have succeeded, and I came here and I did not succeed. [...] Like they are not in the life. I do not have contact with any of them, I do not even know if they are still alive.¹⁸³

In onderstaand fragment beschrijft Hatem, een 54-jarige man die 24 jaar in Nederland verblijft, het contact met zijn zus in Egypte. Na het overlijden van een andere zus, waar hij een goede relatie mee onderhield, nam het contact met zijn geboorteland drastisch af.

Af en toe, sinds juni 2017 heb ik niemand gebeld, alleen mijn zuster heeft mij gebeld twee weken geleden. Zij heeft mij gebeld, ze was boos op mij. Waarom heb jij niet gebeld. Ik zeg ben kapot, zij zeggen: “kom naar hier”. Ik zeg Egypte is niet mijn land. Als ik ga, dan ga ik op vakantie, meer niet. En zij huilen, huilen. En ik zeg als jij gaat huilen gaat de telefoon uit. Geef mij jouw dochter, dan praat ik met haar of jouw zoon. Maar niet huilen voor mij, ik ben zo. Ik ben heel anders dan jullie allemaal. Zo. Dat is gebeurd de laatste keer.¹⁸⁴

Kortom, het contact van de respondenten met familie of vrienden in het land van herkomst is zeer beperkt. Tevens is het noemenswaardig dat geen van de respondenten positief antwoord gaf op de vraag of zij ooit geld hebben overgemaakt naar familie in het land van herkomst. Dit komt overeen met wat Van Meeteren schreef. Zij stelde dat irreguliere migranten die als doel hebben zoveel

¹⁸¹ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

¹⁸² Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (15-5-2018).

¹⁸³ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

¹⁸⁴ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

mogelijk te verdienen in het land van bestemming er veel economische transnationale activiteiten op nahielden, terwijl dit een stuk lager was voor ongedocumenteerden met verblijfsaspiraties. Voor irreguliere migranten met legalisatieaspiraties concludeerde zij dat het terugsturen van geld weinig tot nooit voorkomt.¹⁸⁵

Voor Zoya en Adham, die zussen of broers in Nederland hebben, geldt dat zij hen regelmatig zien. Daarnaast woont Zoya bij haar moeder, waarvoor zij mantelzorg verleent. Andere contacten in Nederland heeft zij nauwelijks, omdat het als gevolg van haar trauma voor haar moeilijk is om sociale contacten te onderhouden. Desalniettemin heeft zij drie vriendinnen die wel een verblijfsvergunning hebben verkregen. De overige respondent met familie in Nederland is Houssan. Hij is tevens de enige respondent die getrouwd is (geweest). Zijn vrouw en kind wonen in de buurt van Amsterdam. Hoewel hij nog steeds getrouwd is met haar, wonen zij sinds 2006 niet meer samen. Hij vertelde: “kan ook vertellen familiedokter ik heb gesproken voor apart wonen. Die papieren heb ik hier. Dit is van 2006 apart wonen.”¹⁸⁶

Salim, de enige respondent die geen Nederlands sprak, is zich bewust dat het niet spreken van de Nederlandse taal hetgeen is wat hem belemmert om contact te maken met Nederlanders. Hij vertelde hierover het volgende:

There are some Dutch but it is *not veel* because of the language. For the language, because if you cannot speak the language well, you cannot. So if you not know the films or the TV or the *programma* or the song what they know. [...] If I cannot speak any language, what are we going to do? We cannot even have a discussion. So the language is very important and you must understand each other. A lot of things. It is not so easy.¹⁸⁷

Evenzo geeft Nadir aan dat hij op dit moment weinig sociale contacten heeft. Vroeger had hij veel vrienden, maar doordat hij veel stress had om aan onderdak te komen en hij vervolgens door een vriend werd gevraagd zijn huis te verlaten, verbrak Nadir het contact. Deswege komt de 26 jaar in Nederland verblijvende man, waarvan het onderstaande fragment afkomstig is, nu tweeënhalft jaar bij het Wereldhuis.

Als ik slaap bij jou huis een paar weken. En dan jij moet ik weg, dat kan niet toch. Ik kan niet zo leven. Daarom. Nu geen, ik heb vrienden veel, vroeger. Maar de mensen zijn niet goed hier. Ik snijd met iedereen, telefoon alles. Ik wil niemand meer. Hier geen vrienden. Ik heb goede hart ja dat is probleem ook, grote

¹⁸⁵ Van Meeteren, *Life Without Papers*, 174 – 175.

¹⁸⁶ Houssan (Afghanistan, 63 jaar, 2001), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

¹⁸⁷ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

probleem. Ja, ik heb geen vrienden meer, geen huis om te zitten met mensen. Vroeger wel maar nu niet meer.¹⁸⁸

Hetgeen door Nadir wordt geschetst is een voorbeeld van één van de consequenties van een ongedocumenteerd bestaan. Onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten zijn immers veel meer aangewezen op hun – soms kleinschalige – sociale netwerk. Door de in minder mate aanwezige potentiële hulpbronnen waarover zij beschikken is het bovendien denkbaar dat zij meer beroep moeten doen op dezelfde contacten binnen hun sociale netwerk, met als gevolg dat de relatie onder druk komt te staan. Met het oog op de toekomst is het bovendien aannemelijk dat de zelfredzaamheid van ongedocumenteerden, naarmate de leeftijd hoger wordt, verder zal afnemen, waardoor de druk op het netwerk wordt verhoogd. Het is daardoor mogelijk dat ongedocumenteerden die op dit moment niet zichtbaar zijn doordat zij weinig hulpbehoevend zijn, zichtbaarder worden in de maatschappij.

Er waren in tegenstelling tot het bovenstaande ook een aantal respondenten, waaronder Ahmad, die aangaven dat zij veel sociale contacten onderhouden met vrienden, deels ook van Nederlandse komaf. Zo vertelt Ahmad: “ik heb vrienden hè. Hollandse mensen, veel. Mensen praten met mij ook. Zij zeggen tegen mij: “eerste ding is belangrijk: jij hebt geen criminaliteit, niet drugs verkopen, nooit die dingen, alles werk.””¹⁸⁹

Ook Hatem vertelde eenzelfde verhaal. Naast zijn vrienden waarmee hij zo nu en dan koffie mee drinkt, beschikte Hatem ook over een breder netwerk door zijn werk als portier bij verschillende hotels en coffeeshops in Amsterdam. Buiten werktijden sprak Hatem ook af met zijn ‘Hollandse collega’s’ en hij kende door zijn werk veel zakenmensen. Het contact met laatstgenoemde werd verbroken doordat Hatem in 2015 met spoed werd opgenomen in het ziekenhuis en hij daarbij zijn telefoon met de contactgegevens van hen verloor. Daarnaast gaf hij aan geen beroep te willen doen op zijn netwerk voor hulp: “en ik ga niet aan mensen vragen. Ik ken veel mensen. Zakenmensen van het centrum hier voor de mensen voor wie ik heb gewerkt. Ik weet het, als ik hun hulp vraag ik krijg hulp, maar ik schaam me.”¹⁹⁰

Anass vertelde in zijn interview dat hij al zes jaar onderdeel uitmaakt van de groep *We Zijn Hier*, die hij als zijn familie beschouwt. Zijn netwerk is voornamelijk ontstaan door zijn sociale contacten in deze groep. Bij de groep, geeft Anass aan, zijn niet alleen Somaliërs betrokken, maar ook mensen met andere nationaliteiten. Hij kent via de groep dan ook enkele autochtone Nederlanders, waarover hij vertelde:

¹⁸⁸ Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (3-5-2018)

¹⁸⁹ Ahmad (Egypte, 56 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO04 (2-5-2018).

¹⁹⁰ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

Die Somalische familie in *Somalia* is geen probleem. En nu misschien zes jaar, *We Are Here, you know, We Are Here?* Mijn familie *We Are Here* in Amsterdam. Somalische familie niet. Echte familie niet. Vrienden, Somalische vrienden. Altijd die Somalische [mensen] helpen elkaar en ook Nederlandse. Bij *We Are Here* veel *Dutch people* veel. Niet één, veel.¹⁹¹

Uit de analyse van de interviews komt naar voren dat Saad degene is waarvan gesteld kan worden dat hij beschikt over het meeste sociaal kapitaal. De nu 62-jarige man van Algerijnse afkomst heeft een druk schema door het vele vrijwilligerswerk dat hij doet, onder meer bij de Regenboog Groep, maar ook voor de Egiliuskerk in Amsterdam. Naast de hulp bij verscheidene activiteiten bij de Regenboog Groep, is hij voorzitter van de locatieraad en zit hij in het dagelijks bestuur. Daarnaast was hij ook actief voor de vele vluchtelingen die recentelijk naar Nederland kwamen. Dagelijks stond hij bij het station Amsterdam Centraal om hen aldaar op te vangen. In het interview deelde hij hierover:

Dan heb ik ook de vluchteling geholpen. Ik doe ook bijdrage. Ik heb ook foto's. Wij hebben, het was met twee Marokkanen, wij hebben begonnen met de website. Ik heb veel gedaan. En de regenboog, ik was ook altijd hier. [...] Ik zit ook bij dagbestuur met de raad. Bij locatieraad, ja ik ben de voorzitter, dan moet ik acht eh, mensen gewoon tegen hun praten over de verbetering van de locatie.¹⁹²

3.2 Ervaringen met de Nederlandse autoriteiten

Een ander gevolg van een ongedocumenteerd bestaan is dat men geen papieren heeft om te kunnen tonen. Zoals uit de historiografische sectie is gebleken, komt het voor dat mensen zonder papieren voor kleine vergrijpen soms langdurig belanden in 'administratieve detentie', een onderdeel van de procedure tot uitzetting van de DT&V. In deze sectie worden derhalve de ervaringen van de respondenten met de Nederlandse autoriteiten besproken. Het begrip 'autoriteit' in deze context heeft betrekking op met de (vreemdelingen)politie en detentie, maar ook de ervaringen van de respondenten op het gebied van rechtsgang – ter voorkoming van uitzetting of juist het verkrijgen van een verblijfsvergunning – komen aan bod.

3.2.1 (Vreemdelingen)politie en detentie

Het is besproken dat twee van de respondenten tijd hebben doorgebracht in een gevangenis vanwege criminele activiteiten. Naast deze twee respondenten met een strafblad, geldt dat zeven andere langdurig ongedocumenteerden in aanraking zijn geweest met de politie. Het merendeel

¹⁹¹ Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (2-5-2018).

¹⁹² Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

wegens het niet kunnen tonen van een legitimatie op grond van “artikel 59, betekent jij bent vreemdeling. Betekent dat jij hebt geen identiteitsbewijs van Nederland”.¹⁹³ De reden waarom de politie hen om de identificatie vroeg varieerde, maar berustte meestal op een toeval. Zo vertelde Adham dat een vriend van hem op vakantie was geweest in Saudi-Arabië en voor hem een parfum had meegebracht, waarop hij het parfum op zijn hand sprayde en rook. Hij vertelde:

Ah is mooi, ruikt goed. Die politie stond daar. Zonder, eh hoe zeg je dat zonder, eh kleding [in burger]. Zij dachten wij snuiven cocaïne. Maar is gewoon parfum, dus zij oh, sorry, sorry. Wij willen weg en hij zegt mag ik je document, hoe zeg je dat legitimatie. Gelijk, ik ga niet zeggen, ik zeg ik ben illegaal. Ik geef mijn naam oké. Ik ga niet agressief doen of zo. Ik heb geen papieren. Klaar.¹⁹⁴

Het cadeautje dat Adham op 12 september 2012 kreeg en de politie voor cocaïne aannam, resulteerde voor de nu dertig jaar in Nederland verblijvende man in een detentie van acht en een halve maand. De in Marokko geboren man gaf echter aan ook de positieve kant in te zien van zijn detentie. Hij werd zich hierdoor immers meer bewust van de situatie waar hij zich in bevond, waarop hij werd geadviseerd om langs te gaan bij het Wereldhuis voor juridische hulp en begeleiding. Hij vertelde hierover: “als zij mij niet pakten, ik ga probleem. Alleen die muziek en ik ga vergeten die toekomst, de papieren”.¹⁹⁵

Voor Salim geldt dat hij tweemaal door de politie is gevraagd om zich te legitimeren, waarop hij werd meegenomen en het hem enkele weken tot maanden detentie opleverde. De eerste keer waarover hij sprak ging het om een toeval. Het was een zonnige dag en Salim zat op een bankje waar hij met zijn ogen dicht genoot van de zon. Twee politieagenten benaderden hem en informeerden Salim dat hij niet op de plek mocht slapen. Hij ontkende te slapen, maar de politie geloofde hem niet. “They said you are sleeping, so I said okay. They said where is your document, who are you? I did not have it so they took me for two months and 23 days of *zoiets*”.¹⁹⁶

De andere keer valt het de Egyptische man iets meer te verwijten, omdat hij vergat uit te checken met zijn OV-chipkaart toen hij op weg was met een vriend naar het ziekenhuis. Toen zijn vriend uitcheckte liep hij er per ongeluk achteraan, waardoor het alarmsysteem van de poortjes op station Holendrecht loeiden:

Beep! Beep! Beep! I found someone, in normal clothes. He said; *meneer*, where is your card? Why you cross? Do you have a ticket? Who are you? He took me, ten days, and after that they released me and they paid

¹⁹³ Houssan (Afghanistan, 63 jaar, 2001), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

¹⁹⁴ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

905 because there was something wrong. It is an old paper, but that is what they gave me after ten days. So here, *vormfout*.¹⁹⁷

Van de schadevergoeding die Adham kreeg voor zijn acht en een halve maand detentie kreeg hij echter niets. Hierover vertelde hij het volgende: “dus zij gaan geven schadever-. Hoe zeg je dat? Schadevergoeding. 10.000 voor mij, maar ik krijg niks, omdat de politie gaat betalen, de slapen en eten in de gevangenis. Totaal 10.000 zij betalen.”¹⁹⁸

Betreffende de lengte van detentie geldt dat bewaring op grond van artikel 59 van de Vreemdelingenwet 2000 na vier weken door een rechter wordt getoetst op rechtmatigheid. De totale duur van bewaring kan daarna maximaal zes maanden duren. De rechter toetst dan elke vier weken de rechtmatigheid van het overschrijden van de bewaringstermijn.¹⁹⁹ Deze termijn kan vervolgens verlengd worden tot maximaal achttien maanden, in geval van frustratie van de uitzetting door agressief gedrag, een ongewenstverklaring, zware criminele antecedenten of frustratie door de ongedocumenteerde van het onderzoek naar de vaststelling van de identiteit dan wel nationaliteit. Tevens acht de rechter termijnoverschrijding rechtvaardig indien de ongedocumenteerde na de inbewaringstelling één of meerdere procedures is gaan voeren ter verkrijging van een verblijfsvergunning met het doel om uitzetting dan wel het krijgen van een reisdocument te vertragen of het feit dat bij het bereiken van de termijn van zes maanden een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid bestaat dat de ongedocumenteerde op korte termijn wordt verwijderd.²⁰⁰ De verschillen die bestaan in de duur van detentie bij de respondenten zijn mogelijk te verklaren door één van de bovenstaande redenen.

Anouar gaf aan tijdens zijn verblijf in Nederland veelvuldig te zijn meegenomen door de politie en zat daardoor verschillende keren maandenlang in detentie “door de illegaliteit, niet voor criminaliteit”. Hij vertelde in zijn interview over een keer dat hij werd gearresteerd vanwege openbaar dronkenschap vlak voor de kerst van 2001 of 2002:²⁰¹

Waarom heeft u mij gearresteerd. Het is 18 december Wij zijn blij met de kerst en nieuwjaar. [...]. Ze zeggen jij deed klein beetje lastig want jij was dronken. Ik zeg ja dat is alcohol. Als jij in mijn situatie zou zitten doe jij meer dan ik. Maar ik ben illegaal en jij bent Nederlander, snap je. Misschien als jij dronken was doe je meer dan ik.²⁰²

¹⁹⁷ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

¹⁹⁸ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

¹⁹⁹ Rijksoverheid, Vreemdelingenbewaring, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/terugkeer-vreemdelingen/vreemdelingenbewaring> (22-6-2018).

²⁰⁰ Erwin R. Muller & Paul C. Vegter, *Detentie: gevangen in Nederland* (Alphen aan den Rijn 2009) 319.

²⁰¹ De respondent durfde niet met zekerheid te stellen of het 2001 of 2002 betrof.

²⁰² Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (1-5-2018).

Het gevolg van de arrestaties en detenties voor sommigen is dat zij zeer angstig zijn voor de politie. Anouar geeft daarover aan: “trillen als ik de politie zie, ik begin te trillen. Genoeg is genoeg. Er is zoveel met mij gebeurd in detentie hè. Als ik zie de politie ik begin te trillen en ik ben geen dief of crimineel of wat”.²⁰³ Salim deelt de angst van Anouar en hoopt dat hij in de toekomst papieren kan krijgen, niet alleen zodat hij zich minder angstig voelt op straat, maar ook zodat hij een beroep kan doen op de politie mocht hij zien dat er iets aan de hand is en de politie ingeschakeld moet worden. Op dit moment durft hij dat niet. In onderstaand citaat geeft hij weer hoe hij naar de politie kijkt.

I want to feel the policeman to be my friend and he is the best friend for me. [...] I would like to see ten of them in every street. But without document, I don't want to see him, anyhow or ever. Right now, I fear, just for that point. But I don't like that feeling for the police. Only for the paper. The policemen are very nice people.²⁰⁴

Deze angst voor de politie is minder sterk aanwezig bij Hatem, die bij zijn werk als portier veel in contact kwam met de Amsterdamse politieagenten. Veelvuldig zat de respondent op het politiebureau om te helpen bij een aangifte als hij iemand betrapt had op zakkenrollen of ‘andere problemen’. Hatem werd zelf eenmaal gearresteerd, nadat hij ruzie had gehad met een Marokkaanse man die aangifte tegen hem deed. De man in kwestie, waarvan Hatem beweerde dat het om en dief en een dealer ging, was een bekende van de politie. In de brief van de politie die Hatem na het delen van zijn verhaal liet zien, stond vermeld dat de zaak werd geseponeerd, vanwege het gebrek aan bewijs.

3.2.2 Procedures en rechtsgang

Tijdens verschillende interviews kwamen ook de ervaringen van de respondenten met de rechtsgang en de juridische procedure ter sprake. Het kan worden opgemerkt dat de langdurig ongedocumenteerden veel kennis bezaten over de wetten en bijbehorende artikelen die voor hen van toepassing zijn. Zo hebben zij wetenschap van de discretionaire bevoegdheid van de staatssecretaris, die hen op basis daarvan kan voorzien van papieren. Daarnaast beschreven de respondenten ook de situatie waarin zij geld moest betalen voor de procedures en voor advocaten die een beroep tegen hun afgewezen aanvraag voor een verblijfsvergunning konden aanvragen.

²⁰³ Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (1-5-2018).

²⁰⁴ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

Ja, procedure. Maar probleem, ik heb geen geld, geen inkomen. Maar ik moet betalen 116 euro, wie betalen? Niemand helpt mij. Die gemeente niet helpen mij. Die zegt, sorry ik wil niet helpen jou. Geen paspoort, ik wil niet helpen jou.²⁰⁵

Het merendeel van de respondenten die aangaven momenteel een procedure te hebben lopen, zaten in hetzelfde schuitje. Het geld dat zij nodig hebben voor een procedure of de advocaat hebben zij niet, omdat zij geen werk en dus geen inkomen hebben. Zoals is weergegeven in onderstaand citaat, moeten ongedocumenteerden derhalve sparen voor dergelijke procedures, hetgeen in sommige gevallen een lange tijd kan duren.

Ik heb die hoog beroep, ik ben bij haar geweest met die Kruispost. Ik zeg kun je alsjeblieft voor mij hoog beroep. Ze zegt ik maak voor jou hoog beroep. Die kost jou 200 euro, maar jij kan betalen per tientje, per twintig. Duurde twee jaar. Oh man, ik ben blij!²⁰⁶

Na twee jaar sparen had Anouar het geld bijeen en kon zijn advocaat een hoger beroep aantekenen voor hem. Nu, drie jaar later, kreeg de geboren Tunesiër een brief van zijn advocaat waarin zij hem informeerde over de afwijzing van een rechtmatig verblijf in een soortgelijke casus, waardoor zij voor hem op dit moment geen kans zag op een verblijfsvergunning op grond van dezelfde ‘schrijnendheid procedure’. Door zijn lange verblijf in Nederland, namelijk 39 jaar, kreeg Anouar van de rechter daarentegen wel een ontheffing voor detentie. Hij vertelde hierover:

Ik kreeg een papier, een ontheffing. Mag niet meer terug naar detentie en ook niet meer terug naar Tunesië. [...] Ik mag niet terug naar detentie omdat ik ben 35 jaar in Nederland. Als politie komt en mij op straat vraagt mag ik legitimatie: alsjeblieft ontheffing.²⁰⁷

Gedurende de interviews kon tevens worden waargenomen dat een aantal van de respondenten enigszins geïrriteerd was. Enerzijds valt de irritatie te verklaren door de situatie waarin ze zich bevinden: geen papieren, geen werk en weinig perspectieven. Meermaals kwam in de interviews ter sprake dat zij in de lange tijd dat zij in Nederland waren, zich niet schuldig hadden gemaakt aan enige vorm van criminaliteit. Zo vertelt Raheem: “ik ben 25 jaar hier, ik gebruiken bus, metro alles. Geen boete. Ik ben 25 jaar hier. Altijd werken, ben niet crimineel”.²⁰⁸

De irritatie was anderzijds afkomstig door de procedures die zij hebben gestart, maar voor hen geen rechtmatig verblijf opleverde, terwijl zij hier in sommige gevallen geld voor moesten

²⁰⁵ Raheem, (Egypte, 52 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

²⁰⁶ Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (1-5-2018).

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Raheem, (Egypte, 52 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

betalen of sparen. Voor de respondenten leek het alsof vluchtelingen veel gemakkelijker aan een verblijfsstatus kwamen. Zo werd een aantal keer de vergelijking gemaakt tussen henzelf en de vluchtelingen. Waaronder door Salim, hij vertelde:

We are not criminals, we are not fighting, we are not drug dealing. We are nice people without crime. So this people you must give to them [the document]. I have lived here for 28 years, I accept you and everything. And there are people from Syria and Iraq and you don't know them. You don't know if they are ISIS, or not ISIS and if they, and you don't know if there are going to accept your behavior [culture]. But you let me live in your country for twenty-eight years, but them, you don't know anything about them.²⁰⁹

3.3 Leefomstandigheden

Uit de historiografische sectie kon worden afgeleid dat veel onderzoeken naar mensen zonder papieren zich met name hebben gericht op de relatie met criminaliteit, gezondheid, huisvesting en werk. In deze sectie wordt de invloed van een langdurig onrechtmatig verblijf in Nederland op de drie laatstgenoemde onderwerpen onderzocht, ook wel de 'leefomstandigheden'. Er kan hierbij worden nagegaan in hoeverre de geschetste situaties voor ongedocumenteerden overeenkomstig zijn met de posities waarin de langdurig ongedocumenteerden die zijn bevraagd zich bevinden.

3.3.1 Gezondheid en zorg

Betreft de gezondheid van de langdurig ongedocumenteerden gaven alle respondenten in de interviews aan enige lichamelijke ongemakken te ondervinden, maar in veel gevallen werd er ook gesproken over mentale klachten. Voor de fysieke problemen kan gesteld worden dat er een grote variëteit is in de aard en ernst van de klachten. Zo heeft Adham last van astma waar hij een inhaler voor heeft en derhalve geeft hij aan hier weinig problemen mee te hebben. Echter, voor sommige respondenten heeft het zware werk dat zij verrichtten – toen dit nog mogelijk was – ervoor gezorgd dat zij nu veel last ondervinden aan onder andere de spieren en gewrichten. Nadir vertelde:

Is zwaar werk hè. Deze is kapot he, deze spier. De biceps, is kapot. Nou, alles hier, ik kan niet tillen omhoog. Doet pijn. Is probleem ook voor mij, ik heb ook astma, heb ook een briefje van de dokter. Astma, ik heb veel dingen. Ik heb de operatie van liesbreuk ook gedaan, maar nog steeds een beetje pijn hè.²¹⁰

Twee respondenten gaven aan te lijden aan suikerziekte. Hoewel zij hier beiden medicatie voor krijgen, blijft lastig om het juiste voedsel te eten. Zij hebben immers vaak geen invloed op

²⁰⁹ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (1-5-2018).

²¹⁰ Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (2-5-2018).

wat zij dagelijks eten, omdat zij daarvoor afhankelijk zijn van bijvoorbeeld de bed-bad-broodvoorziening.

Ik ben suikerziekte ja. Maar zo niet goed met mijn leven. Ben bij BBB voor slapen. Elke dag buiten. Ik ben niet goed eten. Ik moet speciaal eten hebben voor suiker, maar ik ga daar eten zelfde. [...] Ik ben hier ook, elke dag is rijst. Rijst niet goed voor suiker.²¹¹

In 2007 werd bij Saad suikerziekte geconstateerd. Hij kreeg als gevolg daarvan ook problemen aan zijn ogen, hart en nieren. Via *Dokters van de Wereld*, een organisatie die zich inzet voor mensen die zijn uitgesloten van gezondheidszorg, ontving Saad, die in onderstaand citaat vertelt over zijn ziekte, de recepten voor de medicijnen die zijn conditie zouden verbeteren.²¹² Drie jaar later verkreeg hij een MEDOC, een medisch document voor mensen zonder papieren met informatie over de sociale alsmede medische situatie van de persoon, zoals de voorgeschiedenis, actuele problemen, lopende behandelingen en resultaten van medische consulten.

Die ziekte dat ik heb nu tegenwoordig, ik heb een medicijn dat ik moeilijk kreeg voordat ik krijg die MEDOC. [...] Maar daarna, toen kwam ik hier [Wereldhuis]. Dat is wat ik heb hier. Ze hebben geschreven, de klachten, de medicijnen die ik gebruik. Slaappillen, deze paar heb ik. Maar ik heb ook neuropathie.²¹³

Ondanks de lichamelijke klachten die de respondenten ondervinden zijn zij tevreden over de geleverde zorg. De toegang tot zorg bleek voor hen ook niet (meer) problematisch te zijn. In onderstaand citaat vertelt Hatem over zijn ervaringen met de gezondheidszorg toen hij in 2015 met spoed naar het ziekenhuis moest vanwege trombose in zijn been.

Dat is hier goed geregeld. Die dokter, was een jonge dokter, die was iets van dertig jaar of zo. Hij was slim, echt een slimme dokter. Hij ziet mij en hij zegt niets. Bam. Meteen. Ik ging naar Lelystad en die trombosedienst heeft echt z'n best gedaan bij mij echt. Ook in VU, wat moet ik zeggen, ik bedank God voor de mensen, die lieve mensen hè. De zusters, de dokter, is top.²¹⁴

Met betrekking op de mentale gezondheid van de respondenten bleek dat zij veel stress ervoeren door hun ongedocumenteerde bestaan. Het is moeilijk voor hen, omdat zij aangaven niet terug te kunnen keren naar het land van herkomst, maar de toekomstperspectieven in Nederland

²¹¹ Raheem, (Egypte, 52 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

²¹² Dokters van de Wereld, Project: Zorgrecht Nederland, *Dokters van de Wereld*, [https://doktersvandewereld.org/projecten/project-zorgrecht-nederland/\(17-6-2018\)](https://doktersvandewereld.org/projecten/project-zorgrecht-nederland/(17-6-2018)).

²¹³ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

²¹⁴ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

eveneens ontbraken.²¹⁵ Een aantal van de respondenten is hiervoor onder behandelingen bij een psychiater of psycholoog. Anass vertelde hierover:

Altijd pijn, altijd pijn, en dan stress, ja 25 jaar slechte leven. Ja. Problemen, dat zijn de problemen. Voor eh, psychiatrisch, praten. Ik moet wel praten. De toekomst is geen toekomst, de toekomst is kapot. Ja, misschien. Hoofdpijn, hoofd bezig. Ik kan geen werk, geen huis, alles geen. Mijn situatie is allemaal geen.²¹⁶

Het Wereldhuis hielp Zoya door te zoeken naar professionele hulp om haar in Marokko opgelopen trauma te verwerken. Sinds een jaar staat zij onder behandeling van de *Equator Foundation*, een organisatie die zich richt op slachtoffers van mensenhandel, seksueel geweld en op getraumatiseerde vluchtelingen en asielzoekers. Zoya vertelde over haar trauma: “het is moeilijk, ik zit nu in de behandeling van equator, dus is echt moeilijk. Ik kan niet veel over praten. Dus mijn familie weet van niks, tot nu toe. Ik kan niet over dat hebben met hun. Want is echt moeilijk.”²¹⁷

3.3.2 Huisvesting

Aangaande de consequenties op het gebied van huisvesting voor langdurig ongedocumenteerden is het denkbaar dat het restrictieve overheidsbeleid, mede door het beperkte *social capital*, voor de langdurig ongedocumenteerden een beperkend effect heeft gehad. Deze stelling kon aan de hand van de interviews worden bevestigd, aangezien driekwart van de respondenten tot op zekere hoogte afhankelijk is van de bed-bad-broodvoorzieningen. Zij gaven aan daar regelmatig te slapen, al dan niet iedere nacht.

Voor Adham gold dat hij tot aan het overlijden van zijn moeder acht jaar geleden bij haar verbleef. Na haar dood moest hij een beroep doen op zijn netwerk: “toen zij was overleden, beetje moeilijk. Want tot nu, ik heb geen vaste woning. Soms bij vrienden, soms moskee, soms eh, BBB”.²¹⁸ De vrouw die via een studentervisum in Nederland arriveerde is een van de uitzonderingen. Zij verblijft momenteel bij haar 87-jarige moeder aan wie zij mantelzorg verleent. Basam vertelde in zijn gesprek dat hij na twee jaar niet meer welkom is bij de bed-bad-broodvoorziening, omdat hij zich daar heeft misdragen. Over zijn onderdak vertelde hij: “ik slaap dan hè, soms bij vrienden, soms boot of die straat, ja. Wanneer ik daar ga zitten bij BBB, ik word gek”.²¹⁹ De overige respondent die geen gebruik maakt van de bed-bad-broodvoorziening is Saad,

²¹⁵ Op de vraag of zij konden terugkeren naar het land van herkomst was het antwoord in alle gevallen nee. De argumentatie daarvoor was voornamelijk gebaseerd op het feit dat zij al een lange tijd in Nederland verblijven en derhalve niets meer hebben in het land van herkomst. Ergo, er dus niet beweerd dat de mensen feitelijk niet kunnen worden uitgezet.

²¹⁶ Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (3-5-2018).

²¹⁷ Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (15-5-2018).

²¹⁸ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

²¹⁹ Basam (Algerije, 50 jaar, 1990), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (3-5-2018).

die over een sterk sociaal netwerk beschikt door zijn vele vrijwilligerswerk. De sinds 1984 in Nederland verblijvende man met een sterk sociaal netwerk heeft op veel plekken in Nederland gewoond, maar heeft nooit in een opvang geslapen. Hij vertelde hierover het volgende: “ja dan heb ik, ik ben verhuisd van plekje naar plekje, daar, daar. Ik heb nooit gratis geslapen hè. Nooit naar BBB, nu ook niet hè. Ik kan niet, want ik ben trots op mijzelf”.²²⁰

3.3.3 Werk

Afgezien van de consequenties van een langdurig ongedocumenteerd bestaan op het gebied van gezondheid en huisvesting, worden in deze sectie de gevolgen van een langdurig ongedocumenteerd bestaan in Nederland op werk en inkomen geschetst. Het viel op dat de meeste respondenten aangaven dat het ontbreken van werk voor hen momenteel een groot knelpunt is, terwijl dit in een eerdere fase van hun verblijf geen probleem was. Hoewel er niet specifiek werd verwezen naar de *Koppelingswet* van 1998 of de wetswijziging van de Wav in 2005, kon er wel worden opgemerkt dat zij meer problemen kregen bij het behouden of verkrijgen van een baan door de steeds hoger wordende boetes voor werkgevers. Zo vertelde Ahmad: “ik verdiende veel geld bij een atelier van begin tot 1995. Altijd gewerkt, altijd gewerkt. Lange dagen is geen probleem hè, soms veertien, soms achttien [uur]. [...] Toen ik werkte in shoarmazaak, wij begonnen om elf uur [in de avond], dan is die controle niet”.²²¹

In het geval van Ahmad kon hij blijven werken, maar dan wel in de nacht als de Arbeidsinspectie geen controle uitvoerde. Hij werkte nadien voor een bouwbedrijf waar zij uiteindelijk uit angst voor boetes hebben besloten de Egyptenaar geen werk meer te verschaffen. Momenteel werk Ahmad af en toe bij een autosloperij waarover hij niet wilde mededelen waar deze zich bevond, omdat hij vreesde zijn baan kwijt te raken. In onderstaand fragment vertelt Hatem een soortgelijk verhaal over zijn ervaring met de angst voor boetes vanwege illegale tewerkstelling.

Zeven jaar heb ik gewerkt voor die man tot 2007. In het hotel bij het Hilton, altijd ben ik zo he. En in een keer bam heb ik niets meer, geen werk. Dat ben ik niet gewend. [...] In een keer was alles veranderd voor mij, geen werk, iedereen bang om jou te laten werken illegaal, minimaal 8000 euro boete.²²²

Voor Hatem begonnen daar de problemen. Het werk dat hij altijd had gehad, viel nu weg. Maar zoals vermeld geldt het niet alleen voor Hatem dat de relatie tot werk erg sterk is als het gaat om de knelpunten die de ongedocumenteerden ervaren. In de volgende vijf zinnen somt Salim op wat volgens hem de consequenties zijn van het ontbreken van een inkomen.

²²⁰ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

²²¹ Ahmad (Egypte, 56 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO04 (3-5-2018).

²²² Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

Everything in the life is a problem for undocumented persons, because the undocumented have no work. Work means money, money means everything. House, medical care, public transportation, everything. So like the, the big pipe for the water. From that big pipe come small pipes in the house that give water. If you stop the main pipe, all these houses have no more water. It is not allowed for you to work, so all the life will stop for you.²²³

3.4 Geworteld in Nederland

Voorgaande secties hebben getoond wat de effecten zijn van een langdurig ongedocumenteerd bestaan, welke getoetst konden worden aan de literatuur over irreguliere migranten. In deze sectie is er aandacht voor een andere consequentie van een langdurig verblijf die niet eerder is onderzocht, namelijk de manier waarop langdurig ongedocumenteerden zich identificeren als zijnde Nederlander. Er zal hiervoor met name worden ingegaan op de wijze waarop de respondenten zich verbonden voelen met of geworteld zijn in Nederland, evenals de mate waarin een tegenovergesteld proces heeft plaatsgevonden betreffende het land van herkomst. Tevens zullen de daaruit voortvloeiende motivaties van de respondenten, mochten zij een verblijfsvergunning verkrijgen, worden weergegeven. Met andere woorden: wat gaan zij doen als zij het Nederlanderschap toegewezen krijgen?

3.4.1 Identificatie

Afgezien van de lange duur van het verblijf van de ongedocumenteerden, dat veelal werd aangehaald toen zij werden bevraagd naar de verbondenheid met Nederland, gaven zij ook voorbeelden over de manier waarop zij ‘Nederlander zijn’. Een voorbeeld hiervan is weergegeven in onderstaand citaat. Het feit dat de respondenten Nederlands spraken werd maar weinig als teken van verbondenheid of identificatie gezien, maar kan in dezen wel meegerekend worden als factor.

Ik ben nu echte Nederlander. Niet uit Nederland, maar nu ben ik hier en ben ik Nederlandse man. Nu, ik! Ik ben niet gisteren of eergisteren gekomen, ik ben hier al 26 jaar. Als ik niet hou van die land dan ga ik gewoon weg. Maar ik leef hier, klaar. Ik heb de taal, ik heb alles, ik begrijp het. Jij begrijpt mij toch? Ik kan alles. Ik kan niet naar andere landen om opnieuw te beginnen.²²⁴

Dat de respondenten het leven zich alleen kunnen voorstellen in Nederland, komt zowel door de lange tijd dat zij hier verblijven als door de lange tijd dat zij niet in hun land van herkomst waren. Door hun lange afwezigheid in het geboorteland zijn de contacten die zij nog hadden aldaar gering. Tevens moet worden opgemerkt dat ook in materieel opzicht de ongedocumenteerden

²²³ Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (3-5-2018).

²²⁴ Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (3-5-2018).

weinig tot geen investeringen hebben gedaan in het land van herkomst, hetgeen Saad aangaf in zijn interview:

Heb ik hier geleefd meer dan in mijn eigen land. Hoe kan ik? Ik heb helemaal geen huis gebouwd. Ik heb niks. Toen die tijd, ik heb helemaal geen geld gestuurd. Naar niemand, naar wie? En ja, ben ik hier in Nederland. Heb hier mijn netwerk gebouwd en ik heb veel kennissen hier.²²⁵

Een ander voorbeeld van hoe men zich identificeert met Nederland is doordat zij bepaalde zaken van de Nederlandse cultuur of omgangsvormen hebben overgenomen en daardoor ook zijn veranderd. Zo kwam in het gesprek met Adham naar voren dat hij heeft geleerd van Nederlanders om rustig te blijven en te luisteren naar anderen in plaats van direct te reageren.

Dat is wat ik heb geleerd Vroeger hè, vroeger, maar reageerde ik meteen [maakt ruziënde geluiden]. Maar nee. Nu. Dat is heel goed. Je moet goed luisteren en dan hier nadenken en dan praten. Dat ik heb geleerd. Dat is goed voor mij. Veel mensen zeggen tegen mij: 'Adham, jij bent veranderd'. Mijn familie zegt ook: jij hebt karakter van Nederland. En ik ben trots, omdat ik woon in dit land.²²⁶

Het merendeel van de respondenten zijn vanaf het moment van binnenkomst in Nederland niet meer de grens niet meer overgestoken. Uitzonderingen daarop zijn Anass, die probeerde asiel aan te vragen in andere Europese landen, maar ook Hatem heeft een onderbroken verblijf in Nederland. Toen zijn moeder overleed in 2009 overleed besloot hij terug te keren naar zijn land van herkomst voor de begrafenis, maar ook voor de afhandeling van het appartement dat anders in het bezit kwam van de huisbaas. In Egypte realiseerde Hatem dat ook hij was veranderd en gewend was geraakt aan Nederland door zijn langdurige verblijf. Hij vertelde hierover:

Ik had al het plan om terug te gaan naar Nederland. In mijn hoofd dacht ik alleen aan Nederland. Ik woonde hier in dit land, meer dan in mijn land he. Ik ben alles vergeten van daar. [...] Toen ben ik veranderd. Alles is anders daar, niet meer kan ik daar in Egypte. Ik ben gewend hier. Ik kan niet meer daar. Zo. Ik ben voor 99% hier en 1% daar. 1% procent omdat ik daar broers en zussen heb, maar 99% hier. Niet daar.²²⁷

Uit het verhaal van Hatem kwam naar voren dat hij voor zowel de heenreis naar Egypte als de terugreis naar Nederland gebruikmaakte van het vliegtuig. Het is echter niet duidelijk geworden hoe het mogelijk is dat hij geen moeite ondervond om terug te reizen naar een land waar hij al 21 jaar onrechtmatig verbleef.

²²⁵ Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

²²⁶ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

²²⁷ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

Naast de verbondenheid met Nederland is de gemiddelde leeftijd van de respondenten, die ongeveer 55 jaar bedraagt, een ander element dat in het oog springt. Sommigen van hen zijn ouder en naderen de pensioenleeftijd, zoals Anouar. Hij vertelde:

Nooit teruggegaan, waar moet ik terug. Ik ben Nederlander. Ik vecht tot ik dood ben hier. Ik kom nooit meer terug [naar Tunesië]. Ik ben Nederlander toch. 39 jaar hier, ik ben 66. Volgend jaar ben ik pensioen, 23 maart. Wat moet ik daar doen. Ik heb niemand daar, mijn ouders is overleden.[...] Dus nou wat moet ik doen daar in Tunesië, zonder geld zonder niks, zonder huisarts zonder niks hè.²²⁸

3.4.2 *Motivatie*

Maar wat als deze ongedocumenteerden een verblijfsvergunning krijgen? Wat is hun motivatie en waar dromen de mensen van die langdurig zonder papieren in Nederland verblijven. In de meeste gevallen werd er gesproken over rust en een normaal leven, zonder angst voor uitzetting. Men wil trouwen, kinderen krijgen en op vakantie gaan, zonder altijd op hun hoede te moeten zijn voor de politie.

Op een enkeling na, gaf iedereen aan in Nederland te willen blijven. De enige uitzondering is Anass, die vertelde: “*when I have passport, I go*. En dan kan ik naar Amerika of Canada”.²²⁹ Hij is degene die zich niet sterk met Nederland verbonden voelt, ondanks het voor hem 23 jaar geleden is dat hij hier belandde. Deels valt het gebrek aan verbondenheid met Nederland te verklaren door zijn vele afwijzingen voor asiel en daarmee voor een rechtmatig verblijf, waarover Anass vertelde: “Nederlander? Hier is thuis ja. Maar ja. Altijd negatief, negatief, negatief”.²³⁰

Voor veel van de ongedocumenteerden geldt dat zij willen werken. Zij willen niet afhankelijk zijn sociale voorzieningen, zoals Hatem aangaf: “ik zoek geen sociale dienst of dit of dat. Ik ben niet zo’n persoon hè. Ik zweer het bij god. Ik wil werk, ik wil op vakantie, ik wil genieten de rest van mijn leven. Meer niet.”²³¹ Ook Zoya, die momenteel afhankelijk is van haar moeder wil op haar eigen benen kunnen staan: “als ik een kans ga krijgen, ik wil het graag, dan ga ik werken en mijn brood verdienen en zelfstandig zijn.”²³²

De muzikant onder de respondenten wil graag doorgaan wat hij momenteel al doet op vrijwillige basis, namelijk workshops muziek geven aan kinderen. In het gesprek verklaart Adham zijn motivatie:

²²⁸ Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (1-5-2018).

²²⁹ Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (2-5-2018).

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (1-5-2018).

²³² Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (15-5-2018).

Ik wil dat ik de papieren krijg, dan voel ik me vrij. Begrijp je? Omdat eh, ik heb hier veel te doen. Als zij geven de papieren, het gaat niet verloren. Ik geef resultaat. Dat is wat ik wil. [...] Wij zijn altijd bezig met hun. Muziek, sport en dan zij nooit gaan naar buiten. En je weet als zij gaan naar buiten, dan gaan zij roken, iets doen, stelen, ruziemaken, alleen maar slechte dingen. Met muziek zijn zij bezig, je geeft hun een beetje kracht.²³³

3.5 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk werd een overzicht geboden van de consequenties van een langdurig onrechtmatig verblijf in Nederland op de mensen die dit bestaan leiden. Om de gevolgen van een dergelijke situatie te schetsen, zijn er vele fragmenten gebruikt uit de interviews. Voorafgaand aan het concluderen van dit hoofdstuk, moet opgemerkt worden dat er niet bij alle voorbeelden die werden gegeven een direct aanwijsbare link is met het ongedocumenteerde bestaan.

Allereerst werden de consequenties besproken ten aanzien van de sociale contacten en het sociale netwerk. Het bleek dat de respondenten over het algemeen beschikken over een netwerk dat door de jaren heen sterk is verkleind. Dit gold zowel voor het netwerk als voor de sociale contacten, in Nederland en in het land van herkomst. Enerzijds valt dit te verklaren door de gemiddeld hoge leeftijd van de respondenten, waardoor oudere familieleden kwamen te overlijden. Anderzijds bleek dat in sommige gevallen de ongedocumenteerden die voorheen een beroep konden doen op hun netwerk op het gebied van huisvesting, dit zorgde voor fricties in de relatie met de betreffende persoon. Mogelijkerwijs een gevolg van een klein netwerk en weinig sociale contacten. Hetgeen doet denken aan een neerwaartse spiraal, aangezien verwacht kan worden dat de zelfredzaamheid van de ongedocumenteerden daalt, waarmee het vaak kleine netwerk waar zij over kunnen beschikken onder druk komt te zijn, met als gevolg dat dit netwerk mogelijk geen ‘potentiële hulpbron’ meer wil zijn. Degenen die wel over een breder netwerk konden beschikken, waren actief bij organisaties, projecten en de kerk.

In relatie tot *binding* and *bonding social capital* kan worden geconcludeerd dat beiden in beperkte mate werden gesignaleerd. Enkele respondenten onderhielden contacten met ‘Nederlanders’, maar ook zakenmensen, andere kerkgangers of leden van de organisaties waar zij voor actief waren en projecten waar zij aan deelnamen. Daarnaast werden de schaarse contacten veelal onderhouden met relaties die niet per se dezelfde nationaliteit bezaten, maar wel eenzelfde migratieachtergrond hadden.

Ten tweede zijn de ervaringen met de autoriteiten omschreven, als gevolg van een ongedocumenteerd bestaan. Hierover kan worden gesteld dat betreffende de aanrakingen met de

²³³ Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).

politie, afgezien van de twee respondenten die zijn veroordeeld voor het plegen van inbraken, het veelal op een toeval of 'knulligheid' berustte. De aangehaalde voorbeelden kunnen omschreven worden als gebeurtenissen waar iemand met een rechtmatig verblijf in Nederland hoogstens een boete voor krijgt. Maar, zowel uit de literatuur als uit de interviews valt op te maken dat dergelijke situaties voor ongedocumenteerden kunnen uitmonden in een maandenlange detentie met als gevolg dat zij angstig werden voor de politie en de IND. Veelvuldig werd in de interviews aangegeven door de respondenten dat zij geen criminele activiteiten hadden verricht in de lange tijd dat zij in Nederland waren. De 'afschrikkingsthese' die werd omschreven door Leerkes wordt gelet op de verhalen van de ongedocumenteerden bevestigd in dit onderzoek. Daarnaast viel het op dat het voor de ongedocumenteerden in sommige gevallen noodzakelijk was om geld in te zamelen alvorens zij een beroep konden aantekenen tegen een beslissing ten nadele van hun verblijfsstatus, terwijl het voor hen zeer moeilijk was om inkomsten te genereren.

In de derde paragraaf werden de leefomstandigheden beschreven. Aangaande de gezondheid van de respondenten werd zichtbaar dat iedereen wel lichamelijke klachten had, maar dat de ernst daarvan per persoon verschilde. Behalve de fysieke klachten door een ouder wordend lichaam en de zwaar verrichtte arbeid in het verleden, spreken twee respondenten uit dat zij lijden aan suikerziekte. De diabetes heeft voor één van hen in ieder geval verschillende andere lichamelijke problemen veroorzaakt, mede doordat het voor hen lastig is om een 'suikerdieet' te volgen, lettende op het feit dat zij vaak afhankelijk zijn van anderen, omdat zij zelf geen inkomen hebben voor juiste voeding. Met betrekking tot de mentale gezondheid gaf een groot deel van de respondenten aan stress te ervaren door hun ongedocumenteerde bestaan, waarin zij weinig zekerheid hebben. Dit correspondeert met de literatuur op dit gebied, waarbij wordt gesteld dat de psychische klachten met name worden veroorzaakt door hun 'chronisch stressvolle bestaan'. In tegenstelling tot wat een deel van de literatuur voorschrijft, bleek dat de toegang tot de gezondheidszorg door de respondenten niet als problematisch werd ervaren. Daarnaast waren respondenten tevreden over de kwaliteit van de zorg.

Inzake de huisvesting blijkt dat een groot deel van de langdurig ongedocumenteerden afhankelijk is van de bed-bad-broodvoorziening. Dit was deels te verklaren door een afzwakking van het netwerken en deels door het wegvallen van een inkomen. Degenen die niet slechts zijn aangewezen op de voorziening, vinden onderdak middels familie of hun netwerk.

Het gevolg van een onrechtmatig bestaan is dat de ongedocumenteerden niet mogen werken. Waar dit vroeger nog werd gedoogd of de werkgevers bereid waren een boete te betalen, is dit vandaag de dag niet meer het geval. Dat het wegvallen van werk een knelpunt zou zijn voor de ongedocumenteerden werd in dit hoofdstuk aangetoond. Veel respondenten gaven aan vroeger

gewerkt te hebben, maar dat dit voor hen niet meer mogelijk is omdat de werkgevers het risico om een boete te krijgen niet (meer) willen nemen. Dit heeft voor hen een negatieve uitwerking op hun zelfredzaamheid, waardoor zij in het heden voor grote mate afhankelijk zijn van maatschappelijke organisaties en voorzieningen zoals bed-bad-brood.

Als laatste werd in dit hoofdstuk de identificatie met Nederland en de motivatie voor het verkrijgen van een rechtmatig verblijf besproken. Eén van de consequenties die het meest vaak door de respondenten werd opgeworpen, was het feit dat zij zich ‘nu echte Nederlander’ voelden en zich daarbij nog maar weinig identificeerden met het land van herkomst. Derhalve gaf iedereen aan, op één na, de rest van hun leven in Nederland te willen blijven wonen. Betreffende de motivatie bleek dat de langdurig ongedocumenteerden graag zelfstandig willen zijn, zonder afhankelijkheid van sociale voorzieningen alsmede iets terugdoen voor Nederland door middel van werk en inkomen. Bovenal ambiëren de gemiddeld 55 jaar oude respondenten rust en een leven zonder angst op uitzetting.

In het kort heeft dit hoofdstuk een inzage gegeven in het leven van ongedocumenteerden. Dit werd gedaan door de gevolgen van een onrechtmatig bestaan in Nederland in kaart te brengen. Daarbij werd omschreven wat hiervan het bijkomende effect was op de alledaagse en structurele omgangsvormen met anderen, het gebied van werk, huisvesting, gezondheidszorg, de ervaringen met de politie en rechtsgang alsmede de wijze waarop zij zich identificeren met Nederland en hun motivatie voor Nederlanderschap.

Conclusie

In de recente geschiedenis wordt de interne of binnenlandse component van de ‘strijd tegen illegaliteit’ steeds vaker aangehaald in Europese landen. Ondanks de inzet van landen als Nederland om de ‘illegaliteit te bestrijden’, zijn er mensen die een lange tijd in Nederland wonen zonder papieren. De kennis over hen, de ongedocumenteerden die een langdurig onrechtmatig bestaan in Nederland leiden, is tot op zekere hoogte beperkt te noemen. De aantallen waarover wordt gesproken zijn gebaseerd op schattingen en hebben vaak een ruime marge en de kwalitatieve onderzoeken naar ongedocumenteerden maken geen onderscheid in de duur van het verblijf. Dit onderzoek biedt daarentegen, door de expliciete focus op langdurig ongedocumenteerden, de mogelijkheid om inzicht te krijgen waarom langdurig ongedocumenteerden nog niet gelegaliseerd zijn. Daarnaast is door dit onderzoek mogelijk beter te begrijpen wat de beweegredenen voor hen zijn alsook de consequenties van een langdurig irregulier leven in Nederland. Hetgeen niet als onbelangrijk moet worden beschouwd met een ouder worden populatie langdurig ongedocumenteerden, zonder recht op pensioen of bijstand. Dit onderzoek heeft kennis verschaft over een onderwerp waarvan het niet onwaarschijnlijk is dat het in de (nabije) toekomst zal uitmonden in een maatschappelijk vraagstuk.

De vraag die centraal heeft gestaan in deze thesis luidde: waarom zijn irreguliere migranten die zich langdurig in Nederland bevinden (nog) niet gelegaliseerd en wat zijn daarvan de daaruit voortvloeiende consequenties? Door middel van de verhalen die de respondenten deelden in de interviews kon de vraag, die werd onderverdeeld in twee deelvragen, worden beantwoord.

Om de hoofdvraag te beantwoorden is er in deze thesis allereerst een beschrijving gegeven van de reactie en houding van het Nederlandse overheidsbeleid vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, alsook de legalisatieregelingen die in deze periode plaatsvonden. Het bleek dat het overheidsbeleid ten aanzien van ongedocumenteerden steeds restrictiever werd en daarmee de tolerantie jegens ‘spontane migranten’ gedurende de decennia almaar afnam. In de derde fase die Engbersen beschreef (1991-1999)²³⁴ werden er verschillende wetten ingevoerd om een ongedocumenteerd bestaan in Nederland aan te pakken, maar bleven de gedoogpraktijken echter tot het invoeren van de *Koppelingswet* bestaan. Met het ontnemen van de sociale rechten middels de wet werd het beoogde doel, het ontmoedigen van het verblijf, niet zozeer gehaald, maar werd het leven voor de onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten een stuk zwaarder gemaakt. Deze

²³⁴ Met het includeren van de vierde fase wordt het einde van de derde fase 2005.

stelling, die Engbersen in zijn 2009 verschenen boek *Fatale Remedies: Over onbedoelde gevolgen van beleid en kennis* opwierp, werd meermaals gesignaleerd in de verhalen en ervaringen van de respondenten van dit onderzoek. Betreffende de fasering van Engbersen kon met de literatuur en kennis van nu bovendien een vierde fase (2005-heden) worden afgeleid, die wordt gekenmerkt door een restrictief overheidsbeleid met weinig tot geen tolerantie ten aanzien van ongedocumenteerden. Het is van belang dit onderscheid te maken in de fasering wanneer ongedocumenteerden bestudeerd worden, omdat het dusdanig verschilt van de eerdere fase, waarin het beleid nog redelijk tolerant was en het verblijf enigszins werd gedoogd.

Middels verschillende legalisaties in de jaren negentig konden ongedocumenteerden een aanvraag doen voor legalisatie. De mensen die gesproken zijn voor dit onderzoek, verblijven echter tot op heden zonder papieren. Aan de hand van een drietal hypothesen is een antwoord geformuleerd op de vraag waarom dit het geval was. Het bleek dat de respondenten, die een aanvraag hadden ingediend voor de legalisatie, deze in de meeste gevallen niet verkregen omdat zij niet aan de criteria voldeden, ofwel contra-indicaties waren gesignaleerd. Enerzijds kan hierover beargumenteerd worden dat het beleid derhalve correct werd uitgevoerd door de uitvoeringsorganisaties, anderzijds bleek dat het – overeenkomstig met de literatuur – in sommige gevallen niet gemakkelijk was om aan de vereisten te voldoen. Zo moest men voor beide regelingen betreffende de ‘witte illegalen’ in het bezit zijn van een sofinummer, waarvoor de mogelijkheid tot aanvragen verging in november 1991. Voor die tijd waren driekwart van de respondenten echter al aanwezig in Nederland.²³⁵ Daarnaast bleek dat het voor sommigen niet mogelijk was te legaliseren omdat zij het bewijs – soms van jaren eerder – niet konden leveren dat zij nodig hadden voor de legalisatie.

Uit de gesprekken bleek dat de ongedocumenteerden die geen aanvraag indienden voor zowel het sofinummer als de legalisatie, dit nalieten omdat zij toentertijd er geen noodzaak van inzagen. Men beschikte in die tijd immers over een huisvesting, werk en hadden deswege een grote mate van zelfredzaamheid. Voorts waren enkele respondenten zich niet bewust van een bepaalde legalisatie. Hoewel een sterker sociaal netwerk voor hen wellicht had betekend dat zij kennis hadden van de regeling, kon op basis van de gesprekken worden afgeleid dat hen destijds alsnog geen verblijfsvergunning verleend zou worden, vanwege het niet voldoen aan de criteria. Een andere verklaring die door de respondenten werd opgeworpen was het ontbreken van een verblijfsvergunning, omdat zij niet op een oneerlijke manier aan hun papieren wilden komen. Het

²³⁵ Salim, de respondent die in 1991 naar Nederland kwam, gaf in zijn interview aan dat hij in januari 1991 in Nederland arriveerde.

is echter lastig om een dergelijke hypothese te toetsen, gezien dit voor hen achteraf ook een manier kan zijn om een onrechtmatig bestaan te rechtvaardigen.

Concluderend kan gesteld worden dat twee van de drie vooraf opgestelde hypothesen op basis van de literatuur werden bevestigd, waarbij het niet voldoen aan de criteria het meest werd waargenomen. Door de historische insteek van deze scriptie is het mogelijk geweest om verschillende respondenten te bevragen over legalisaties waar soms jaren tussen zaten. Het werd daardoor duidelijk dat niet alleen de verschillende hypothesen elkaar niet uitsluiten door de diversiteit onderling, maar ook door de veranderingen die de ongedocumenteerden doormaken als gevolg van een langdurig ongedocumenteerd verblijf in Nederland. Deswege kwam het voor dat de ongedocumenteerden niet hun gehele verblijf in Nederland dezelfde aspiraties (verblijf, investering en legalisatie) of hypothesen konden worden toegeschreven. Van Meeteren stelde in dezen al dat er minder op zoek moet worden gegaan naar structurele verklaringen en onderzoekers minder moeten vertrouwen op vergelijkingen tussen migrantengemeenschappen. Dit onderzoek voegt daaraan toe dat in onderzoek naar ongedocumenteerden het hierbij ook van belang is om onderscheid te maken in de diversiteit van de ongedocumenteerden in de duur van het verblijf, omdat dit van invloed is op de resultaten.

Als gevolg van het niet legaliseren – om wat voor reden dan ook – leiden de respondenten sinds hun aankomst in Nederland een ongedocumenteerd bestaan. Deze thesis heeft een inzage geboden in de consequenties van een dergelijk onrechtmatig bestaan in Nederland en wat de gevolgen zijn van het restrictieve beleid en afnemende tolerantie in Nederland, waarmee de ‘schijn van legaliteit’ dient te worden tegengegaan. Het viel op dat de sociale contacten en het netwerk van de ongedocumenteerden in de meeste gevallen erg beperkt zijn. In sommige gevallen werd de druk op het geringe netwerk te groot, waardoor de bereidheid om hulp te verbieden verviel, waardoor de respondenten in verloop van tijd alsnog afhankelijk raakten van voorzieningen die worden bekostigd door de overheid of maatschappelijke organisaties.

Eveneens was het opvallend dat de respondenten, mede door het ontbreken van materiële en immateriële investeringen evenals door sterfte, weinig tot geen contact (meer) hadden met familie of vrienden in het land van herkomst. Door het gebrek hieraan, is het voor de langdurig ongedocumenteerden moeilijk om een terugkeer naar hun geboorteland voor te stellen. Zij hebben in veel gevallen immers niets meer om naar terug terugkeren. Het is niet onwaarschijnlijk dat langdurig ongedocumenteerden hierin verschillen van migranten die voor een kortere periode onrechtmatig in een land verblijven.

Andere aspecten die naar voren kwamen in het onderzoek hadden betrekking op de ervaringen met de Nederlandse autoriteiten. De respondenten gaven in dezen aan angstig te zijn

voor de politie en de IND. Opmerkelijker in dezen was dat de aanrakingen die zij hadden met de politie voornamelijk berustten op een toevallig- en onhandigheden, waar rechtmatig in Nederland verblijvende inwoners in veel gevallen hoogstens een boete voor ontvangen. Voor ongedocumenteerden is immers gebleken dat het vergeten uit te checken op het station of een verkeerde inschatting door een politieagent kan resulteren op een maandenlange detentie. Vanwege het niet plaatsvinden van terugkeer in elk van de gevallen van detentie kan gesteld worden dat de hechtenis, voor in ieder geval de langdurig ongedocumenteerden, weinig nut heeft en er derhalve mogelijk onnodige ‘economische, politieke en humanitaire kosten’ worden gemaakt.

Eveneens viel op dat er met betrekking tot de ervaring met de rechtsgang en procedures door een aantal respondenten werd aangegeven dat zij geld dienden te betalen voor het voortzetten van hun procedure, bijvoorbeeld in geval van een hoger beroep. Dit is op zich niet vreemd, gezien het feit dat procedures nu eenmaal geld kosten, ware niet dat het per wet verboden is om onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten te werk te stellen. De straffen, in de vorm van geldboetes voor de ‘malafide werkgevers’, zijn in het afgelopen decennium meermaals verhoogd, waardoor het voor de ongedocumenteerden steeds lastiger is geworden om aan een (tijdelijke) baan te komen. Uit het onderzoek is gebleken dat de consequentie hiervan is dat de zelfredzaamheid van de ongedocumenteerden in verloop van tijd is afgenomen, met name op het gebied van huisvesting en het voorzien in basisbehoeften. Hierdoor zijn de meeste respondenten nu afhankelijk van hun (beperkte) sociale netwerk, bed-bad-brood-voorzieningen alsmede maatschappelijke organisaties en projecten zoals het Wereldhuis.

Door het inzicht dat langdurig ongedocumenteerden onder deze precaire omstandigheden alsnog besluiten in Nederland te blijven, wordt de noodzaak voor de distinctie van de duur het verblijf in onderzoek naar onrechtmatig verblijvende migranten eveneens onderschreven. De groep langdurig ongedocumenteerden die zich nu nog in Nederland bevinden verschillen dermate van de groep ongedocumenteerden, omdat zij op basis het huidige beleid, het onrechtmatige verblijf wel werd ontmoedigd en Nederland hebben verlaten.

Inzake de gezondheid van de langdurig ongedocumenteerden die gesproken zijn voor dit onderzoek, kan worden geconcludeerd dat zij relatief veel fysieke maar ook mentale klachten ondervonden, maar dat de ernst daarvan verschilt per persoon. De mindere geestelijke gezondheid is deels toe te schrijven aan het stressvolle en onzekere bestaan dat zij leiden. Eerder onderzoek van Burgers en Ten Dam toonde aan dat de problemen toenemen naarmate het ongedocumenteerde bestaan voortduurt. Opvallend was evenzeer dat de respondenten de toegang tot en de kwaliteit van de zorg met tevredenheid bejegenden, terwijl een deel van de literatuur het tegendeel beschreef. Een problematische toegang tot de zorg werd in de studies verklaard door de

angst voor uitzetting en het verder afstaan van de mainstream cultuur, waardoor migranten meer drempels ondervinden om medische hulp te zoeken alsmede lastiger worden bereikt door screeningscampagnes.

Het is gebleken dat de ongedocumenteerden die zijn gesproken voor deze thesis juist door hun langdurige ongedocumenteerde verblijf in Nederland bekend zijn met hun (weinig) rechten, maar ook met de Nederlandse cultuur. Mede uit het laatstgenoemde hierdoor kan worden afgeleid het onderwerp van het laatste deel van de analyse van belang zijn voor studies naar (langdurig) ongedocumenteerden.

De laatste paragraaf werd derhalve gewijd aan de identificatie met Nederland en de motivatie van de langdurig ongedocumenteerden voor de rest van het leven dat zij – hoogstwaarschijnlijk – in Nederland voor zich hebben. Het viel op dat meeste van de respondenten aangaven zich Nederlander te voelen en dat de banden met het land van herkomst, zoals eerder benoemd, marginaal waren. Zij identificeerden zich derhalve nog maar weinig met het land van herkomst en beschouwden Nederland als het land waar zij thuis zijn. Deze zienswijze werd eveneens bekrachtigd door het feit dat de meeste van de respondenten, hoewel zij onrechtmatig in Nederland verblijven – hoe ironisch het ook lijkt – Nederlands spraken, contact onderhouden met Nederlanders, zich de Nederlandse normen en waarden hebben toegeëigend, zich inzetten voor de Nederlandse maatschappij middels vrijwilligerswerk en in hun lange tijd in Nederland geen criminele handelingen hebben verricht. Daarbij komt kijken dat de respondenten over een jaar gemiddeld genomen langer in Nederland verblijven dan dat zij in het land van herkomst leefden en dat zij door hun onrechtmatige status de nodige kennis hebben opgedaan van het Nederlandse rechtssysteem. Het is niet vreemd om op basis van bovenstaande te concluderen dat de langdurig ongedocumenteerden van dit onderzoek in zekere zin zijn ingeburgerd of zijn opgegaan in de Nederlandse samenleving.

Markant was de motivatie die de respondenten beschreven mochten zij een verblijfsvergunning verkrijgen. Zelfstandigheid en onafhankelijkheid waren de ambities die het vaakst werden genoemd. Ze gaven aan graag ‘wit’ te willen werken en niet afhankelijk te willen zijn van sociale voorzieningen of een uitkering. Degenen die momenteel vrijwilligerswerk doen, willen hiermee verder. Bovenal willen de langdurig ongedocumenteerden een normaal leven met een vrouw om mee te trouwen, kinderen te krijgen en op vakantie te gaan, zonder bang te hoeven zijn dat zij worden uitgezet. Afgaande op het bovenstaande is niet onwaarschijnlijk dat de respondenten – in het geval zij die beloften waarmaken – meer een toevoeging dan een last zijn voor Nederland en haar samenleving.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de langdurig ongedocumenteerden na de invoering van de *Koppelingswet* in 1998, door de afwezigheid van werk en huisvesting, steeds meer afhankelijk zijn geraakt van maatschappelijke organisaties en de daaraan gelieerde projecten, welke veelal niet zijn verbonden aan de Nederlandse overheid. Juist door het ontbreken van dergelijke – voor de ongedocumenteerden – noodzakelijke voorzieningen, lijkt het erop dat deze worden opgericht, ingericht en gesubsidieerd vanuit de *civil society*, ook wel het maatschappelijk middenveld. Met het oog op de toekomst is het aannemelijk dat de zelfredzaamheid van ouder wordende ongedocumenteerden afneemt en de afhankelijkheid deswege enkel maar groter wordt. Tevens is het mogelijk dat voor hen, die momenteel nog binnen hun netwerk huisvesting verkrijgen, dit in de toekomst wegvalt door een toenemende druk op datzelfde netwerk, waardoor zij eveneens in de afhankelijkheid terecht komen. Uit de interviews bleek bovendien dat sommige respondenten al enkele jaren afhankelijk waren van de bed-bad-broodvoorziening, die wel wordt georganiseerd door de (lokale) overheid. De vraag rijst in dezen in hoeverre het als wenselijk beschouwd kan worden dat irreguliere migranten jarenlang – misschien straks wel twintig – afhankelijk zijn van deze voorziening. Dit valt niet alleen vanuit humanitair perspectief te betwijfelen, maar ook vanuit de kosten, die uiteindelijk alsnog door de belastingbetalers worden gemaakt.

Eenzelfde vraag kan worden opgeworpen met betrekking tot het in detentie plaatsen van langdurig ongedocumenteerden, waarvan het meermaals is geprobeerd om hen via deze wijze uit te zetten. In Bijlage 2 wordt onder meer op deze vragen ingegaan door middel van een aantal beleidssuggesties en aanbevelingen gedaan.

Aangeraden wordt om in verdere onderzoeken naar ongedocumenteerden onderscheid te maken in de tijd dat zij in het ontvangende land verblijven, omdat het niet onwaarschijnlijk is dat de duur van het verblijf een rol speelt op de uitkomsten. Tevens moet er in onderzoek naar ongedocumenteerden de grote diversiteit in oenschouw worden genomen. Er moet daarbij, zoals Van Meeteren ook al stelde, minder op zoek gegaan worden naar structurele verklaringen en vergelijkingen tussen migrantengemeenschappen. Eveneens zal er in specifiek onderzoek naar langdurig ongedocumenteerden minder aandacht moeten uitgaan naar de redenen voor hun initiële migratie, omdat het aannemelijk is dat deze mensen zonder papieren het ontvangende land niet meer zullen verlaten alsook de relevantie ervan in hun dagelijks leven grotendeels achterhaald is. Meer aandacht zal juist moeten uitgaan naar de identificatie en motivatie. Door een focus op de identificatie en motivatie is het mogelijk om de beweegredenen van de ongedocumenteerden in kaart te brengen, waardoor het aannemelijk is dat het gedrag beter valt te voorspellen, hetgeen beleid ten aanzien van ongedocumenteerden zal doen verbeteren.

Bibliografie

Primair bronmateriaal

- Adham (Marokko, 49 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO10 (3-5-2018).
- Ahmad (Egypte, 56 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO04 (3-5-2018).
- Anass (Somalië, 48 jaar, 1995), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO05 (3-5-2018).
- Anouar (Tunesië, 66 jaar, 1979), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO03 (3-5-2018).
- Basam (Algerije, 50 jaar, 1990), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (3-5-2018).
- Beleidsregels boeteoplegging Wet arbeid vreemdelingen 2008 <http://wetten.overheid.nl/BWBR0024591/2008-10-10> (20-6-2018).
- Besluit van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 7 juli 2016, nr. 201600001328 35, tot vaststelling van de Beleidsregel boeteoplegging Wet arbeid vreemdelingen 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2016-37043.html>. (20-6-2018).
- Bos, R., informeel gesprek (3-5-2018).
- Ibid.*, informeel gesprek (30-5-2018).
- Cleton, L., Seiffert, L. & Wörmann, H., *Gezinshereniging van Derlanders in Nederland* (Rijswijk 2017)
- Dokters van de Wereld, Project: Zorgrecht Nederland, *Dokters van de Wereld*, <https://doktersvandewereld.org/projecten/project-zorgrecht-nederland/> (17- 6-2018).
- Europese Unie, 'Convention Determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum lodged in one of the Member States of the European Communities', *Official Journal C 254* (1990) 1 – 12.
- Hatem (Egypte, 54 jaar, 1988), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO02 (3-5-2018).

Houssan (Afghanistan, 63 jaar, 2001), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO09 (3-5-2018).

HvJ EU 2 mei 2018, ECLI:EU:C:2018:296.

Lubbers, L.F.M., Brief van de informateur aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag 3 augustus 2010, TK 32.417: 15.

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen Ambtsbericht Afghanistan – veiligheidsdiensten*, 29 februari 2000.

Ministerie van Justitie, Brief ministerie van Justitie aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 'De toepassing van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag', 9 juni 2008, TK 30.800 VI:116.

Meijer, R. Opvang illegalen nog steeds splijtzaam in kabinet, maar gesprekken zijn 'verder dan ooit tevoren', *de Volkskrant*, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/opvang-illegalen-nog-steeds-splijtzaam-in-kabinet-maar-gesprekken-zijn-verder-dan-ooit-tevoren~beab34a1/> (13-6-2018).

Nadir (Egypte, 55 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO06 (3-5-2018).

Raad van State 7 oktober 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3138.

Raheem, (Egypte, 52 jaar, 1993), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO11 (3-5-2018).

Rechtbank Amsterdam 8 mei 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:2651.

Saad (Algerije, 62 jaar, 1984), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO07 (3-5-2018).

Salim (Egypte, 57 jaar, 1991), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO01 (3-5-2018).

Stolker, C., 'Carel Stolker houdt woord', *Leidraad* 5:2 (2018) 1 – 52.

Wereldhuis, *Wereldhuis 2018 – 2020* (Amsterdam 2017).

Ibid., *Wereldhuis jaarverslag 2017* (Amsterdam 2018).

Zoya (Marokko, 47 jaar, 1998), Interviews met ongedocumenteerden door G.P. Oostveen, GO12 (3-5-2018).

Secundair bronmateriaal

- Amersfoort, H. van & Penninx, R., 'Regulating Migration in Europe: The Dutch Experience 1960-1992', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 534 (1994) 133 – 146.
- Bernini, P. & Engbersen, G., 'Koppeling en uitsluiting: De ongewenste en onbedoelde effecten van de Koppelingswet', *Nederlands Juristenblad* 74:2 (1999) 65-71.
- Bloch, A., Sigona, N. & Zetter, R., 'Migration routes and strategies of young undocumented migrants in England: a qualitative perspective', *Ethnic and Racial Studies* 34:8 (2011) 1286 – 1302.
- Boom, J. de, Snel, E. & Engbersen, G., 'Asielmigratie, verblijfsstatussen en criminaliteit', *Tijdschrift voor Criminologie* 52:2 (2010) 153 – 169.
- Bourdieu, P., 'The Forms of Capital', in: Richardson, J. eds., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York 1985) 241 – 258.
- Brick, K., 'Regularizations in the European Union: The Contentious Policy Tool', *Migration Policy Institute* (2011) 1 – 24.
- Broeders, D., 'Return to sender? Administrative detention of irregular migrants in Germany and the Netherlands', *Punishment & Society* 12:2 (2010) 169 – 186.
- Broeders, D. & Engbersen, G., 'The fight against illegal migration: Identification policies and immigrants' counterstrategies', *American Behavioral Scientist* 50:12 (2007) 1592– 1609.
- Burgers, J., 'De huisvesting van illegalen', in: Burgers J. & Engbersen, G. eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 88 – 117.
- Burgers, J. & Dam J. van, 'Gezondheid en zorg', in: Burgers J., & Engbersen, G., eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 161 – 187.
- Cornelisse, G., 'Inreisverboden die (nog) geen rechtsgevolgen hebben: Geen wettelijke grondslag voor de strafvervolging van een vreemdeling die Nederland nog niet verlaten heeft', *Nederlands Juristenblad* 38 (2017) 2814 – 2820.
- Cziaka M. & Haas, H. de, 'The Effectiveness of Immigration Policies', *Population and Development review* 39:3 (2013) 487 – 508.
- Detollenaere, J., Baert, S. & Willems, S., 'Association between cultural distance and migrant self-rated health', *The European Journal of Health Economics* 19:2 (2018) 257 – 266.
- Donald, R. A., *Doing Oral History* (New York 2014).
- Douglas, F.M., *Scottish Newspapers: Language and Identity* (Edinburgh 2009).
- Dronkers, D., 'De dynamiek van gedogen', *Migrantenstudies* 16:2 (2000) 103 – 110.

- Düvell, F., 'Irregular migration: A global, historical and economic perspective', in: Düvell, F. eds., *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control?* (New York 2006) 14 – 42.
- Ibid.*, 'Undocumented migration in Europe: A comparative perspective', in: Düvell, F. eds., *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control* (New York 2006) 171 – 196.
- Eijl, C. van, *Tussenland: Illegaal in Nederland 1945 – 2000* (Hilversum 2012).
- Engbersen, G., 'De illegale vreemdeling', in: Burgers, J. & Engbersen, G. eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 11 – 30.
- Ibid.*, *Fatale Remedies: Over onbedoelde gevolgen van beleid en kennis* (Amsterdam 2009).
- Ibid.*, *In de schaduw van morgen. Stedelijke marginaliteit in Nederland* (Amsterdam & Meppel 1997).
- Entzinger, H.B., 'Op zoek naar bescherming in de vrije wereld: asielmigratie naar Europa ontleed', *Justitiële verkenningen* 41:3 (2015) 30 – 43.
- Frouw, B., Ruig, L. de & Grijpstra, D., *Illegaal aan de slag: Onderzoek naar illegale tewerkstelling in Nederland* (Zoetermeer 2010).
- Gildea, R., 'The Long March of Oral History: Around 1968 in France', *Oral History* 38:1 (2010) 68 – 80.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M. & Gils, G.H.C. van, 'Schattingen illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013', *Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum* (2015) 1 – 33.
- Haas, H. de, 'Migration transitions: A theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration', *International Migration Institute* 24 (2010) 1 – 46.
- Hagen, J., *Vragen over vroeger: Handleiding voor het maken van Historische Interviews* (Utrecht 1998).
- Hall, S., 'The Questions of Cultural Identity', in: Hall, S. eds., *Modernity: An Introduction to Modern Societies* (Londen 1996) 595 – 634.
- Hazans, M., 'Informal Workers Across Europe: Evidence from 30 Countries', *IZA Discussion Paper* 5871 (2011) 1 – 57.
- Kalmthout, A. van, Graft, A., Hansen, L. & Hadrouk, M., *Terugkeermogelijkheden van vreemdelingen in de vreemdelingenbewing. Deel 1: De vreemdelingenbewing in Tilburg en Ter Apel; het dossieronderzoek* (Nijmegen 2005).
- Knipscheer, J.W. & Kleber, R.J., 'Migranten in de ggz: empirische bevindingen rond gezondheid, hulpzoekgedrag, hulpbehoeften en waardering van zorg', *Tijdschrift voor Psychiatrie* 47:11 (2005) 753 – 759.

- Kox, M., *Leaving detention: A study on the influence of immigration detention on migrants' decision-making processes regarding return* (Den Haag 2011).
- Kox, M., & Leerkes, A., 'Met de schrik vrij? Een exploratief onderzoek naar de afschrikwekkende werking van vreemdelingendetentie', *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* 3:1 (2013) 47 – 68.
- Leerkes, A., *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands* (Amsterdam 2009).
- Leerkes, A., San, M. van, Engbersen, G., Cruijff, M.P., Heijden, P. van der, *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid* (Den Haag 2004).
- Leun, J. van der, *Looking for Loopholes: Processes of Incorporation of Illegal Immigrants in the Netherlands* (Amsterdam 2003).
- Leun, J. van der & Kloosterman, R., 'Loopbanen onder het legale plafond: De arbeidsmarktpositie van illegale migranten in Rotterdam', in: Burgers, J. & Engbersen, G. eds., *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam* (Amsterdam 1999) 118 – 160.
- Levinson, A., *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies* (Oxford 2005)
- Loury, G.C., 'A Dynamic Theory of Racial Income Differences', in: Wallace P.A. & LaMond, A.M. eds., *Women, Minorities, and Employment Discrimination* (Lexington 1977) 153 – 186.
- Magalhaes, L., Carrasco, C. & Gastaldo, D., 'Undocumented Migrants in Canada: A Scope Literature Review on Health, Access to Services, and Working Conditions', *Journal of Immigrant and Minority Health* 12 (2010) 132 – 151.
- Massey, D.S., Alarcón, R., Durand, J. & González, H., *Return to Aztlan. The Social Process of International Migration from Western Mexico* (Berkeley & Los Angeles 1987).
- Massey, D.S., 'Understanding Mexican Migration to the United', *American Journal of Sociology* 92:6 (1987) 1372 – 1403.
- Meeteren, M. van, 'Aspiraties en sociale activiteiten van irreguliere migranten in de Lage Landen?', *Sociologie* 6 (2010) 50 – 73.
- Ibid.*, *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands: Aspirations and Incorporation* (Amsterdam 2014).
- Ibid.*, *Life Without Papers: Aspirations, Incorporation and Transnational Activities of Irregular Migrants in the Low Countries* (Rotterdam 2010).
- Muijsenbergh, M., van den & Schroevers, M., 'Zorg voor ongedocumenteerden', *Bijblijven* 25:4 (2009) 59 – 64.
- Muller, E.R. & Vegter, P. C., *Detentie: gevangen in Nederland* (Alphen aan den Rijn 2009).

- Noll, G., 'Rejected asylum seekers: The problem of return', *International Migration* 37:1 (1999) 267 – 88.
- Obdeijn, H. & Schrover, M., *Komen en Gaan: immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008).
- Oort, M. van, Kulu Glasgow, I., Weide, M., Bakker, D. de, *Gezondheidsklachten van illegalen: Een landelijk onderzoek onder huisartsen en Spoedeisende-Hulpafdelingen* (Utrecht 2001).
- Pessin L. & Arpino, B., 'Country-of-Origin Gender Ideology and Immigrants' Gender Role Attitudes Toward Women's Employment', *RECSM Working Paper Series* 53 (2017) 1 – 72.
- Portes, A., 'Social Capital: Its Orgins and Applications in Modern Sociology', *Annual Review of Sociology* 24 (1998) 1 – 24.
- Ibid.*, *The economic sociology of immigration: Essays on networks, ethnicity, and entrepreneurship* (New York 1995).
- Putnam, R.D., 'The prosperous community: social capital and public life', *American Prospect* 13 (1993) 35 – 42.
- Ibid.*, *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York 2000).
- Rosenblum, M.R., 'Immigrant Legalization in the United States and European Union: Policy Goals and Program Design', *Migration Policy Institute* (2010) 1 – 15.
- Samers, M.E., 'The "underground economy", immigration and economic development in the European Union: An agnostic-sceptic perspective', *International Journal of Economic Development* 6:2 (2005) 199 – 272.
- Staring, R. 'Niemand slaapt bij ons op straat? Over de noodopvang van onrechtmatig verblijvende vreemdelingen en het steekspel tussen centrale overheid en gemeenten', *Justitiële verkenningen* 43:2 (2015) 24 – 38.
- Ibid.*, 'Van illegalen tot medeburgers. Carrières in en uit een illegaal bestaan', *Sociologische Gids* 48:4 (2001) 360 – 381.
- Thomas, K.J.A.& Logan, I., 'African female immigration to the United States and its policy implications', *Canadian Journal of African Studies* 46:1 (2012) 87 – 107.
- Thompson, P., *Voice of the Past: Oral History* (Oxford 2000).
- Uehling G., 'Irregular and illegal migration through Ukraine', *International Migration* 42:3 (2004) 77 – 108.

Verboom, J.J., *Wet arbeid vreemdelingen* (Deventer 2007).

Verschuren, S., Gaalen, R. van & en Nicolaas, H., 'Arbeidsmigratie, volgmigratie en retourmigratie in de periode 2000–2006', *Centraal Bureau voor de Statistiek* (2011) 1 – 78.

Walters, W., 'Deportation, expulsion, and the international police of aliens', *Citizenship Studies* 6:3 (2002) 265–92.

Wijkhuijs, L.J.J., Galloway, A.M., Kromhout, M.H.C., Welle I.C. van & Smit, M., 'Pardon? Evaluatie van de Regeling afwikkeling nalatenschap oude Vreemdelingenwet', *Cabier* 10 (2011) 1 – 191.

Wouters, K., '1F: noodzakelijk of achterhaald?', *Nieuwsbrief asiel- en vluchtelingenrecht* 4:6 (2008) 387 – 391.

Internetbronnen

DT&V, Werk in de uitvoering: Bijzondere omstandigheden, <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/Werkindeuitvoering/Bijzondereomstandigheden/index.aspx> (6-6-2018).

Politie, Thema's: Illegaliteit/ Vreemdelingen, <https://www.politie.nl/themas/illegaliteit-vreemdelingen.html> (22-3-2018).

Rijksoverheid, Vreemdelingenbewaring, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/terugkeervreemdelingen/vreemdelingenbewaring> (22-6-2018).

SENA, Gouden Notenkraker 2017, <https://www.sena.nl/evenementen/gouden-notenkraker-2017> (11-6-2018).

Stichting Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt, Legalisering: Verblijfsvergunning humanitair: verblijfsvergunning schrijnend, <http://www.stichtinglos.nl/content/verblijfsvergunning-schrijnend> (6-6-2018).

VVD, Standpunten: Illegaliteit, <https://www.vvd.nl/standpunten/illegaliteit/> (21-4-2018).

Wereldhuis, About us, <http://wereldhuis.org/en/> (28-5-2018).

Bijlagen

Bijlage 1: beleidssuggesties en aanbevelingen

Voortbordurend op deze thesis kunnen er een zestal voorstellen gedaan worden in de vorm van beleidssuggesties en aanbevelingen die zeer interessant zijn voor vervolgonderzoek. In deze bijlage worden deze voorstellen bondig uiteengezet. Er wordt één suggestie gedaan voor een legalisatieregeling die is verbonden aan de *Koppelingswet*. Daarnaast worden er vijf aanbevelingen gedaan die betrekking hebben op het leven van een ongedocumenteerde. Met het in acht nemen van de aanbevelingen is het mijns inziens denkbaar dat de economische, politieke en humanitaire kosten van de gevolgen van een langdurig ongedocumenteerd bestaan worden teruggedrongen.

Het leven voor ongedocumenteerden na het invoeren van de *Koppelingswet* in 1998 is een stuk moeilijker geworden. Dit bleek zowel uit de omschreven literatuur als uit de interviews met de langdurig ongedocumenteerden. Tevens ervoeren zij allen een verschil met het ‘gedoogbeleid’ voor het invoeren van de wet.

1. Het ‘Koppelpardon’

De twee voornaamste doelen van de *Koppelingswet* waren het ontmoedigen van een onrechtmatig verblijf en het voorkomen van de ‘schijn van legaliteit’. Gesteld kan worden dat het laatstgenoemde doel werd behaald door het ontnemen van de sociale rechten, waarvan de gevolgen zijn omschreven in het derde hoofdstuk. Het ontmoedigen van het onrechtmatig verblijf is in het geval van de respondenten voor dit onderzoek geen succes te noemen, aangezien zij op het moment van schrijven nog altijd in Nederland verblijven.

Een suggestie voor onderzoek is in hoeverre de wet, gelet op het eerste doel, succesvol is geweest voor de mensen die voor het invoeren van de wet in Nederland aanwezig waren en nadien – tot nu toe – zijn gebleven. Daarnaast moet worden getoetst of het nog wenselijk is om de langdurig ongedocumenteerden, die met het inleveren van deze scriptie precies twintig jaar zonder sociale rechten in Nederland verblijven, van deze voorzieningen blijven uit te sluiten. Niet alleen moet daarbij het langdurige verblijf in ogenschouw worden genomen, maar ook het feit dat de ongedocumenteerden in de meeste gevallen zich hebben onthouden van enige vorm van criminaliteit of overlast, dat zij de Nederlandse taal spreken, alsmede een zinvolle bijdrage leveren aan de Nederlandse maatschappij. Er kan hierbij tevens worden onderzocht of de Nederlandse staat hen op basis van het bovenstaande de mogelijkheid zou moeten bieden om te legaliseren. Een

dergelijke legalisatieregeling zou middels een pardon, op basis van de *Koppelingswet*, kunnen worden uitgevaardigd. Het is belangrijk om hier te benoemen dat het ‘Koppelpardon’ niet fungeert als beloning voor een langdurig verblijf, maar als een oplossing voor het niet volledig behalen van de gestelde doelen in de *Koppelingswet* en deswege een uitkomst biedt voor de ongedocumenteerden die twintig jaar geleden hun rechten werden ontnomen. Het is niet onwaarschijnlijk dat het hier gaat om een gering aantal ongedocumenteerden. Een studie naar de omvang van deze specifieke groep is zodoende van belang.

2. Een heldere richtlijn voor het concept schrijnend

Voor de ‘schrijnendheid procedure’ zijn er op het moment geen vaste criteria waaraan de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid toetst of een aanvraag voor een verblijfsvergunning moet worden ingewilligd. Wel werden er enkele factoren in deze thesis besproken die meegewogen worden in de beslissing of het gaat om een ‘pijnlijke of moeilijke zaak’ met ‘klemmende redenen van humanitaire aard’. Vooralnog is het aan de staatssecretaris om hier invulling aan te geven. Door het ontbreken van een heldere richtlijn waaraan aanvragers moeten voldoen en waaraan de casussen getoetst kunnen worden, is het denkbaar dat deze manier van handelen willekeur in de hand doet werken. Derhalve is het raadzaam om te onderzoeken of een dergelijke heldere richtlijn moet worden vastgelegd of anders openbaar moet worden gemaakt op basis van welke gronden de staatssecretaris in voorgaande casussen heeft besloten om een verblijfsvergunning te verstrekken.

3. Ondersteuning voor juridische bijstand

Meermaals kwam in de interviews naar voren dat de ongedocumenteerden voor het voortzetten van hun procedure geld bijeen moesten krijgen. In de thesis werd al besproken dat het voor een groot deel van langdurig ongedocumenteerden gold dat, mede door de strenge handhaving van de boetes voor illegale tewerkstelling, zij in de loop der tijd hun baan en inkomen hebben verloren. Daarnaast werd het moeilijker om (tijdelijk) werk te vinden. Het verzamelen van geld voor een juridische procedure werd dus een stuk lastiger.

Hoewel de ongedocumenteerden onrechtmatig in Nederland verblijven, hebben zij – mijns inziens net als ieder ander persoon – wel recht op het starten van een procedure ter legalisatie, evenals de mogelijkheid voor een eventueel hoger beroep. Aangezien de ongedocumenteerden niet zijn toegestaan via de reguliere arbeidsmarkt de benodigde geldsom voor een procedure bij elkaar te sparen, moet onderzocht worden of de Nederlandse staat niet verplicht zou moeten worden gesteld om hier ondersteuning aan te bieden. Tevens moet er hierbij worden onderzocht wat de

limiet moet zijn voor de juridische bijstand, daar het niet wenselijk is de financiële steun van de overheid misbruikt wordt voor herhaalde of 'kansloze' aanvragen.

4. Stedelijke of gemeentelijke identificatiekaart voor ongedocumenteerden

De suggestie om ongedocumenteerden te voorzien van een vorm van identificatie is afgeleid van de Amerikaanse casus. In 2007 werd daar in New Haven, Connecticut de eerste stedelijke identificatiekaart ingevoerd. De *Elm City Identification Card* is, naast een identificatiekaart, ook een debetkaart met een maximum \$150,-, een bibliotheekkaart en een manier om te betalen voor parkeermeters. Momenteel zijn er in andere steden in de Verenigde Staten, waaronder New York en San Francisco maar ook in het Zwitserse Zurich, soortgelijke kaarten gedistribueerd. Door het uitgeven van de kaarten aan, zowel rechtmatig als onrechtmatig verblijvende inwoners, werden zij beschermd tegen criminaliteit. In de steden kwam het immers veel voor dat ongedocumenteerde werden aangevallen of beroofd van het geld dat zij op zak hadden, maar dat zij door hun irreguliere status veelal geen aangifte deden bij de politie.

Een degelijke kaart gaat in tegen het principe van het tegengaan van de 'schijn van legaliteit', maar er zijn ook tal van voordelen. Zo maakt de identificatiekaart het leven van ongedocumenteerden een stuk veiliger. Niet alleen doordat zij op deze manier niet meer met contant geld over straat hoeven, maar ook omdat zij zich op deze manier kunnen identificeren, mocht het voorkomen dat de politie of andere instanties daarom vragen. Tevens is het denkbaar dat, door een vorm van identificatie, ongedocumenteerden hun eventuele criminele tendensen beter kunnen beheersen. Bovendien is het door het invoeren van een stedelijke of gemeentelijke identificatiekaart mogelijk om meer inzicht te krijgen in het aantal ongedocumenteerden alsook de achtergronden van onrechtmatig verblijvende inwoners in de gemeente of stad. Er kan zo gericht beleid komen.

5. Limiet op detentie

In de literatuur werd detentie omschreven als *ultimum remedium*, maar ook als tijdelijke bureaucratische maatregel om ander beleid zoals uitzetting mogelijk te maken. Uit dit onderzoek bleek dat, zeker als het gaat om oudere ongedocumenteerden die een langere tijd in Nederland verblijven, afgevraagd kan worden in hoeverre het in detentie plaatsen zowel wenselijk als effectief is. Bij ongedocumenteerden, die een aantal keer in detentie hebben gezeten en niet zijn teruggekeerd naar het land van herkomst, kan getwijfeld worden aan het nut van een volgende

detentie. Het is immers mogelijk dat de kosten die aan detentie zijn verbonden onnodig gemaakt worden, aangezien de meeste uitzettingen plaatsvinden in de eerste weken of maanden na detentie.

In dit onderzoek is een casus naar voren gekomen waarin de betreffende ongedocumenteerde een brief van de rechter kreeg waarop vermeld stond dat hij niet meer naar detentie gestuurd mocht worden. Niet alleen zal een limiet op detentie bijdragen aan enige rust en minder van angst voor ongedocumenteerden, maar ook aan het maken van onnodige kosten voor een ineffectieve detentie.

6. Rusthuis voor ongedocumenteerde ‘gepensioneerden’

Uit het de analyse van de gesprekken met de langdurig ongedocumenteerden, die voor deze thesis zijn gesproken, bleek dat veel van hen al jaren zijn aangewezen op de bed-bad-broodvoorzieningen alsmede (maatschappelijke) projecten zoals het Wereldhuis. Mochten de ongedocumenteerden in hun leven in Nederland geen verblijfsvergunning verkrijgen, moet er worden gekeken, met het oog op de ouder worden populatie langdurig ongedocumenteerden, of een rusthuis inrichten voor hen een optie is.

Inzake de toelating voor het rusthuis zal er moeten worden onderzocht of er hiervoor een specifieke leeftijd aan verbonden moet worden. Om te voorkomen dat er misbruik gemaakt wordt deze regeling kan het verblijf in het rusthuis ook gekoppeld worden aan de duur van het verblijf.

Mocht er niets veranderen, is de kans groot dat zij afhankelijk blijven van de bed-bad-broodvoorzieningen of de toekomstige Landelijke Vreemdelingen Voorzieningen, die worden gefinancierd door de staatskas. Het alternatief voor hen is om huisvesting en basisbehoeften te verkrijgen middels hun netwerk. Mocht dit niet toereikend genoeg zijn, zullen de ‘gepensioneerden’ op zichzelf zijn aangewezen en mogelijk op de straat terecht komen.

